Науково-фантастична повість

1

Капітан "Вікінга" сидів у кріслі біля пульта керування і, коли відчув, що його хилить на сон, випростав спину, розвів руки, потягнувся. В'ялість розливалася по всьому тілу — такого ще не бувало з того самого дня, коли вони покинули Землю заради вивчення глибинного космосу. І оця дрімота... Чи не захворів? Але ж ніщо не болить, лише важкість в усьому тілі, от і руки ніби поважчали, і голова... Певне, одноманітність дається взнаки. Ось уже сьомий рік одне й те ж, одне й те ж... Капітан позіхнув. Ритмічність внутрішнього розпорядку також має свої мінуси. Треба порадитися з психологом... Еола часто буває похмурою, і це дратує... Ще не вистачає депресії та неврастенії...

Капітан спокійно, можна сказати — безсторонньо обмірковував становище, пригадуючи окремі деталі поведінки свого численного екіпажу, зіставляв, аналізував і зрештою зробив не дуже втішний висновок, що стосунки між чоловіками й жінками потроху заплутуються, і це може призвести до ексцесів. А нехай йому всячина, ще цього не вистачало — любовні інтрижки на космічному кораблі! Біолог почав писати вірші, вимагає виділити площу в оранжереї під квіти, бо хлорели, мовляв, надлишок... Цікаво: кому він їх підноситиме? А що як Еолі?

Думки снували в капітановій голові спокійно, але він помітив, що в його свідомості з'явилося невиразне, туманне відчуття небезпеки. Погладив долонею свого рудуватого йоржика, немов бажаючи у такий спосіб позбутися того відчуття, але воно не зникало. Капітан озирнувся. Усе спокійно, нічого не змінилося, а проте... Щось його непокоїть!

Натиснув кнопку, відкриваючи сферичний оглядовий екран. Як і вчора, як і рік тому, зорі течуть назад, попереду зяє чорнота космосу, до якої "вікінги" вже давно звикли. То в чому ж річ? Нерви, починають

здавати нерви... Дивно, це дуже дивно. По закінченні вахти треба обов'язково піти на медпункт. Звичайно, з кожним може трапитись, хоча "Вікінг" абсолютно стерильний, але щоб він занедужав перший, він, капітан, це... Та йому явно нездужається.

Гордій Нескуба поклав голову на руку, неспроможний перебороти втому, і одразу заснув. Йому привидівся якийсь кошмар — неначе він біжить по трасі, а за ним суне порожній металевий вагон без передньої стіни, він уже в тому вагоні, збоку ще лишається невелика щілина, в яку треба неодмінно вискочити, але в нього вже вичерпалась сила і ніяк не можна підбігти швидше. Ось-ось щілина закриється, його притисне, роздушить... Напружившись, він таки встигає вискочити в той просвіт, і тяжка сіра громада помчала мимо... Нескуба відітхнув і прокинувся. Роззирнувшись навколо і усвідомивши, що то був тільки сон, ще раз полегшено зітхнув. Підвівся, маючи намір досягти протилежної стіни, де прикріплені гумові стрічки, еспандери та інше спортивне начиння, щоб зробити зарядку, але не втримав рівноваги і стукнувся об пульт.

"От незграба! — подумки вилаяв себе. — Добре, що ніхто не бачить, а то підняли б на сміх..."

Тепер він підводився, міцно тримаючись за підлокітники свого крісла, та його тіло, наче маятник, знову хитнулося в бік пульта. Це вже не на жарт стривожило капітана. Якщо хвороба вразила вестибулярний апарат... От халепа! Ще цього йому не вистачало! Рішуче відштовхнувся від крісла, проте його не підкинуло вгору, він не поплив у повітрі, як це було завжди в таких випадках, а важко опустився на сидіння. Кров шугнула йому в скроні від одного тільки здогаду: з'явилась вага! Це ошелешило Нескубу, деякий час несила було зібратися з думками. Звідки воно взялося, це гравітаційне поле? У навколишньому просторі немає жодного формування, бодай незначного скупчення матерії, яке тільки й може бути джерелом гравітації. То, можливо, це блукаюче поле — своєрідна хмара в космосі? І хоч таких гравітаційних полів наука не знає, Нескуба готовий був пристати на таку гіпотезу.

Оговтавшись, окинув поглядом панель з приладами, і тут його знову чекали прикрі несподіванки. "Вікінг" відхилився від встановленого курсу на 13'7''! Траєкторія польоту скидалася на обважнілий колосок, що хилиться донизу.

Тепер капітанові стали зрозумілими симптоми його нездоров'я: нервова система одразу відчула гравітацію і реагувала на це пониженням кров'яного тиску.

Так, значить, тяжіння... Нескуба, обережно ступаючи, наче боячись, що підлога провалиться під його ногами, пройшовся по рубці керування, оце вперше за сім довгих років, протягом яких вони перебували в стані невагомості. А зараз... Дивовижне то було відчуття — ступати по світло-сірому пластику, піднімаючи то ліву, то праву ногу та ще й розмахуючи руками! Серце капітанові забилося частіше, легені жадібно втягували повітря. Цієї хвилини він був схожий на хлопчика, який вискочив під густий дощ. Тільки цей дощ був невидимий і, здається, посилювався з кожною хвилиною.

Капітан знову сів до пульта, ввімкнув мікрофон і, тамуючи тривогу, заговорив:

— Прошу всіх, вільних від вахти, негайно зайти до мене...

Раніше, скликаючи екіпаж, він говорив "прибути", "з'явитись" чи просто: "прошу до мене", а зараз підкреслено вимовляв — "зайти".

— Усіх, вільних від вахти, прошу зайти...

Ситуація раптово змінилась, і Нескуба вирішив порадитися з колективом. Був глибоко переконаний, що спільне рішення завжди найкраще, наймудріше, і весь час дотримувався цього. "Вікінг" — наша планетка на час польоту, — наголошував капітан, — отже, всі ми відповідаємо за нього". Коли через недогляд чи, може, недбалість

старшого інженера вийшла з ладу радарна установка, Нескуба виніс цей факт на розгляд колективу. Тоді ж "вікінги" затвердили запропонований ним додаток до діючої "Інструкції" про відповідальність за недбайливе виконання обов'язків. Винного пропонувалося вважати пасажиром і відсторонити від усяких, навіть найменших обов'язків. Покарання гуманне, проте досить дошкульне. Увесь екіпаж, за винятком біолога, схвалив цей пункт, і порядок та дисципліна помітно зміцніли, колектив працював чітко й злагоджено. Хоча в особистих стосунках і почали з'являтися деякі аномалії.

— ...прошу зайти... — ще раз повторив Нескуба і вимкнув мікрофон.

Першими до рубки з'явилися біолог Алк та Еола, і це кольнуло капітана. Кинувши погляд на самовдоволене обличчя старого парубка, Нескуба подумав, що зробив промах, включивши його в екіпаж. Щось частенько він буває в товаристві Еоли... "Невже я ревную? — дорікнув собі. — Ще цього не вистачало..." І хоч як він силкувався придушити, відкинути почуття неприязні до Алка, та це не вдавалося, і йому було ніяково, навіть соромно. Еола, мабуть, помітила, вловила вираз чоловікових очей, бо, торкнувшись його непокірного йоржика, тихо спитала:

— Ти стривожений? Як ти себе почуваєш?

Голос дружини завжди гамував йому нерви, приносив спокій. Нескуба зітхнув і стримано відповів:

— Дякую. Хилило на сон, і трохи подрімав. А як ти?

— Незвично. Звідки це?

— Зараз обміркуємо.

Еола відійшла і сіла в крісло — через одно від Алка, що помітив капітан. До сидінь уже не прив'язувались, і в'яло звисаючі ремені знову нагадали йому про те, що сталось, і він почав подумки добирати слова, які мусить сказати екіпажеві.

Тим часом з'явилися всі, хто міг з'явитися, — тридцять сім чоловік.

— Товариші, — почав Нескуба, ввімкнувши запис, — ви й самі помітили, як змінилася ситуація. Наш "Вікінг" потрапив у гравітаційне поле, причому джерело цього досить інтенсивного поля мені не відоме. Нам треба негайно вирішити, що робити. Вам слово, Лойо Майо.

Астроном — смаглявий молодий чоловік з гострими очима — був, здавалося, заскочений зненацька.

— Спостереження, які ми провадили, не виявили в навколишньому просторі ні поодинокої зорі, ні пилової хмари...

— А чи може бути блукаюче гравітаційне поле? — спитав Нескуба.

— Досі астрономія не знала таких, — Лойо Майо вибачливо усміхнувся. — Магнітні поля під час великих збурень в атмосфері сонця можуть відірватися, але гравітаційні... Випадок унікальний, у нас зовсім мало даних спостережень, щоб зробити якісь певні висновки.

"А інтуїція? — невдоволено подумав Нескуба. — Що тобі говорить інтуїція?" Уголос запитав:

— Що ви пропонуєте?

Лойо Майо знизав плечима.

— Треба вивчити поведінку поля.

"Ну, звичайно, — вивчити, проаналізувати..." Після астронома промовляв астрофізик — низькорослий чоловік з копицею чорного волосся. Говорив коротко і категорично:

— Нова загадка природи. Сюрприз. Вся надія на радіолокацію. Коли візуальні спостереження недостатні...

Наче блискавка, Нескубу пронизала думка: чорна діра! Візуально її не виявиш, хіба покриє якусь зірку, але це надзвичайно рідкісне явище — таке покриття...

Він уже не чув, що говорив астрофізик: слухав свої власні думки. І коли той умовк, запала тиша — капітан дивився на своїх товаришів, але нікого не запрошував говорити. Цю хвилинну розгубленість помітили, заворушилися. Нескуба опам'ятався і швидко сказав:

— Цілком правильно: це явище потребує дослідження. Але насамперед треба виправити курс "Вікінга". Енергетичним резервом ми ще не користались... Він якраз і призначений на випадок непередбачених, несподіваних обставин. Якщо немає заперечень, прошу всіх негайно зайняти свої місця, антиперевантажні костюми — обов'язково. Черговий пілот і штурман лишаються тут. Нараду закінчено. — Нескуба вимкнув запис.

Ніхто не заперечував, усі заспішили до виходу. Еола на мить обернулася, і капітан вловив у її очах тривогу.

"Невже відчула? — подумав, і серце йому тенькнуло. — Тонка, споріднена натура".

Нескуба, черговий пілот і штурман швидко перевдяглися в антиперевантажні костюми, які щільно облягали тіло, стискували ноги. Кожен зайняв своє крісло, відхиливши спинку і міцно стягнувши на животі широкі ремені. Капітан поглядав на своїх помічників

спостережливим оком і з задоволенням відзначав, що тримаються вони добре, так, як і належить космонавтам. "А може, ще не здогадуються про небезпеку? — подумав.— Та ні, це досвідчені люди..."

— Увага, увага! — заговорив у мікрофон. — Доповісти готовність! Енергоблок?

— Готові.

— Житловий сектор?

— Готові.

— Аварійна система?

— Готові.

Тим часом штурман заклав перфокарту у приймальний пристрій комп'ютера. Залишалося тільки натиснути вмикач — і електронний пілот почне корекцію траєкторії "Вікінга". Якщо ж він не впорається із завданням, то можна буде перейти на ручне керування.

Як тільки працівники всіх систем життєзабезпечення корабля доповіли про готовність, Нескуба, окинувши поглядом командні прилади, сказав у мікрофон:

— Відлік часу — одна хвилина.

Напружену тишу командного відсіку пронизали стократ посилені звуки хронометра. Вони бухали в найдальших куточках величезного корабля, і здавалося, що то б'ється його живе серце, розганяє по жилах кров. Потяглися довгі, тягучі секунди чекання. Кожен принишк, насторожився, напружено очікуючи і все-таки думаючи про своє. Коли б

ті кадри, що промайнули в головах екіпажу за шістдесят секунд, спроектувати на екран, вийшов би довжелезний і досить оригінальний фільм. Одному пригадувався старт "Вікінга", прощання з рідними, другий бачив синю звивисту річку, до якої котяться зелені хвилі трав, третя — свого чубатого школярика, що лишився на Землі, інший — сумовиті очі матері або веселу посмішку дівчини з натовпу проводжаючих на космодромі. Біолог Алк чомусь пригадав своїх кажанів, над якими провадив досліди на Землі, і вони здавалися йому дуже симпатичними; він тоді відкрив у них органи зору, що сприймають інфрачервоне проміння, і цим самим спростував твердження про їхню біолокацію, яке панувало в науці понад століття. Еола бачила нахмурені брови чоловіка, і її охоплював страх за долю експедиції, бо це гравітаційне поле не обіцяє нічого доброго.

Мабуть, лише сам капітан не думав ні про що стороннє, зосередивши увагу на приладах. До якої потужності доведе комп'ютер двигуни, щоб виправити траєкторію? Скільки усе займе часу й скільки поглине пального?

Хронометр відстукував секунду за секундою, і тим, хто подумки рахував їх (а були й такі), вони здавалися страшенно довгими. Та ось відбило сьому, за нею шосту, п'яту, четверту, третю, другу, останню...

Пуск!

"Вікінг" ледь відчутно здригнувся, обертаючись навколо поперечної осі, а коли запрацювали головні двигуни, затремтів усім своїм велетенським тілом.

Нескуба спостерігав маневр корабля на сферичному екрані, леліючи надію, що колосочок траєкторії виправиться і співпаде з пунктирною лінією наміченого маршруту. Та коли він побачив, що навіть дюзами наперед "Вікінг" не може подолати криву, страх почав стискувати йому горло, стало важко дихати. Комп'ютер збільшував потужність двигунів,

корпус корабля вібрував, тремтів, як у пропасниці, але обрис кривої не змінився ні на йоту. Отак борсається рибина у міцній сіті, яка тягне її до судна.

На осцилографі хистка лінія потужності двигунів торкнулася червоної позначки, половина резервного палива, перетвореного на фотони, вилетіла в космос...

Капітан відітхнув, опанував себе і, ще раз позирнувши на прилади, наказав припинити це безнадійне борсання. Двигуни одразу вмовкли, залишився лише шум у вухах.

"Невже таки чорна діра? — міркував капітан. — Цього ще нам не вистачало! Міцнюща сітка!.. Якщо це справді чорна діра... Звичайними засобами вирватись неможливо. Тяжіння колапсуючої зірки не випускає навіть фотонів, а наша максимальна швидкість становить лише три чверті їхньої... Невже безвихідь? А що, якби прорвати хоч невеличку ділянку цієї сітки? Шарахнути б антигравітаційною бомбою. Нехай помізкують фізики... Лабораторія устаткована добре... а може, не бомба, а гармата хай би пробила тунель... Фантастика. Нічого не вийде... Але не розкисати. Ще чого не вистачало..."

Думка його теж борсалась, як і захоплений тяжінням корабель, так само натикаючись на непереборні перепони.

Що відомо досі про чорні діри космосу? Один затятий математик у годину дозвілля придумав собі таку задачу: а що, коли дуже велика маса речовини опиниться в дуже маленькому об'ємі, то що тоді буде? Як ця речовина поводитиметься? Розрахунки показали: сила тяжіння так стисне ту масу, що простір увігнеться, викривиться і зрештою замкнеться. Математик назвав це колапсом — така зірка тонула в його формулах, як сонце в морі. З тією тільки різницею, що сонце світить, а колапсуючу зірку вже ніхто не побачить, бо її страхітливе тяжіння не

випускає жодного електромагнітного сигналу. Замість сяючої зірки — чорнота, дірка, в яку падає все, а звідти ніщо не вертається.

І хоч астрономи вважали, що в нашому Всесвіті є чимало сонць, в яких сконцентрована величезна маса і які в майбутньому будуть колапсувати, — все це, на думку Нескуби, не виходило за рамки химерних гіпотез. І хоча були повідомлення, що деякі чорні дірки виявлено, Нескубі не вірилось, він гадав, що це гра математичної уяви. Розум, зрештою, не може погодитись з тим, що в одній точці, майже в нульовому просторі концентрується яка завгодно велика маса речовини. Хоча... її всемогутність Природа може творити ще й дивовижніші парадокси!..

"От і підтверджується, здавалося б, неймовірне припущення, — думав капітан. — "Вікінг" потрапив у сферу тяжіння чорної діри космосу, ми перші... — Капітан спохмурнів, губи скривилися в гірку посмішку. — Перші... яких поглине колапсуюча зірка!"

— Витки спіралі крутішають, швидкість зростає, капітане.

Голос штурмана вивів Нескубу із задуми. Він стрепенувся, несамохіть провів долонею по йоржику і, поглянувши на своїх помічників, замислено сказав:

— І зростатиме... якщо не зуміємо обрубати лапи цьому хижому павукові.

2

Капітан розплющив очі, потягнувся під ковдрою. Вставати не хотілось. Руки, ноги, усе тіло важке, як глина. І без вимірів ясно: тяжіння набагато збільшилось. Зараз він важить не менше тридцяти п'яти кілограмів, і хоч це становить лише половину його земної ваги, відчувається величезний тягар. І не дивно: довгі роки невагомості

позначилися на механічній опірності організму. "Безплотний період закінчився!" — підписав свою карикатуру якийсь дотепник. На екрані було зображено, як чоловіки ходять на чотирьох, а жінки спираються на милиці. "Вистачило такту не намалювати навпаки, — подумав Нескуба. — Милиці... Ще чого не вистачало!"

Зиркнувши на хронометра, почав підводитись: незабаром будуть доповідати керівники секцій і служб. Останнім часом, у зв'язку з тривожною обстановкою, капітан спав у командній рубці, і зараз був дуже радий, що Еола не бачить, як він підводиться з канапи, — немов старий дід. Уявивши, що біолог Алк також ледве пересуває ноги, Нескуба трохи втішився, повеселів. От кому б личило ходити на чотирьох!

Поки умивався в маленькій кабіні, Еола принесла сніданок. На таці в затискувачах лежали два великі тюбики остогидлого пюре із хлорели, в маленькій картонній коробочці — кілька горошин полівітамінів.

"Можна б уже й на тарілочках, — подумав з досадою. — Тюбики обридли".

— Як спалося? — Еола стала навшпиньки і на мить притулилася щокою до його щоки.

— Голова чавунна.

— Мабуть, підвищується тиск. — Еола намацала його пульс. — Так і є, трохи підвищений. Це напружена нервова обстановка.

— А тяжіння — не позначається?

— І тяжіння, звичайно. Фізичне навантаження різко збільшилось... — Обличчя Еоли пойняла тривога. — Слухай, чим усе це скінчиться?

— Не хвилюйся, люба, робота в наших лабораторіях іде повним ходом, щось придумаємо. А ти, як невропатолог... Знаєш, в такій ситуації в декого можуть не витримати нерви...

— Служба здоров'я функціонує нормально. А щодо нервів ти маєш рацію — у нас уже є один пацієнт.

Нескуба запитливо скинув бровами.

— ...Правда, нічого особливого, безневинна манія: квіти. Тільки й мови, що про квіти. Квіти — чудо природи, пластика, живопис, поезія, навіть музика. Він, мовляв, обов'язково виростить незвичайну квітку...

Нескуба уже здогадався, про кого йдеться, і не став розпитувати. У нього складалася інша думка про того "пацієнта".

Видавивши в рот рідке пюре із тюбика, Нескуба майже гидливо скривився.

— Я бачу, ти не в захопленні, — обізвалась Еола, сівши поруч чоловіка.

— Та не дуже, — відказав, нехотя ковтаючи теплу масу. — Якесь воно ніяке.

— Здається, ти полюбляв антрекот...

— Не забула? — Нескуба аж облизався. — Ех, якби оце зараз...

— А від курятинки відмовився б?

— Клянуся космосом! За курячу ніжку...

— А на гарнір пухкого рису, змащеного маслом...

— Краще не нагадуй, Еоло, не терзай мого шлунка, його й так судомить.

Еола зітхнула:

— Мені теж ці калорії в горлі застряють. Та й усім уже осточортіла проклята хлорела.

Жартівливі нотки вже не бриніли в її голосі, і це стурбувало чоловіка.

— Що ти кажеш? Проклята хлорела? — трохи силувано усміхнувся Нескуба. — Схаменись, люба. Ця водорость... якщо ти хочеш знати, то вона якраз і є чудом природи. Такий вміст білка, вітамінів, амінокислот...

— То чого ти кривишся, мов середа на п'ятницю?

— Я кривлюся? Ще чого не вистачало!

— А меню можна поліпшити.

— У перфострічці нашого електронного кухаря запрограмовано десятки різних страв.

— Десятки... — знизала плечима Еола. — І все це варіації на тему, яка зветься — хлорела. Пора б уже замінити перфострічку — маємо непочатий запас трохи кращих продуктів. Ти б скуштував і курятини, і баранини, і навіть вим'я!

Терпляче вислухавши її кулінарну декламацію, Нескуба сказав:

— Саме зараз, коли "Вікінг" потрапив у небезпечну ситуацію, почати недоторканий запас було б нерозумно з психологічних мотивів. Ти мене зрозуміла? Космос теж вимагає жертв.

Так і не вдалося бідолашній Еолі, гострій на язик, перемогти хлорелу. Звичайні аргументи на Гордія Не-скубу не вплинули, а сильніші, знадливіші, що ними тішаться привабливі жінки, не могли подіяти через підступність цієї ж водорості, яка за відданість віддячує чоловікові кволістю та байдужістю до всього, окрім хіба службових обов'язків.

Буркнувши щось не дуже ґречне на адресу хлорели і свого капітана, Еола склала на тацю зім'яті тюбики, порожні коробочки і подалася з рубки. Нескуба не дуже дослухався до її бурмотіння, бо саме засвітився екран внутрішнього зв'язку і з голубуватої його глибини виринуло пісне обличчя керівника фізичної лабораторії. Попід очима в нього були синці, вчений кашляв і шморгав носом.

— Ну, як там у вас? — запитав Нескуба.

— Усе добре, але майстерня зриває графік: досі не виготовили редуктора.

— А соленоїд?

— Почали монтаж. — Фізик чхнув, хапливо дістав хусточку і, витерши носа, додав: — Згідно графіка.

— Гаразд, — капітан спробував усміхнутися, — давайте так, тільки, того, бережіть здоров'я. А на майстерню ми натиснемо.

Звичайно, він добре знав, що інженери не байдикують, але настрій вони йому зіпсували. Гравітаційний трансформатор, модель якого запропонували фізики, — може, це справді порятунок для "Вікінга"! За

ідеєю, цей пристрій зможе пробити тунель у полі тяжіння, і всі схвалили програму робіт, обіцяли напружити, стократ помножити зусилля, а от...

З'єднавшись з майстернею, Нескуба довго доскіпувався, в чому ж причина затримки. Інженери пояснили, послалися на об'єктивні причини, але це не покращило капітанового настрою. І патетичне повідомлення з обсерваторії він сприйняв без ентузіазму.

— Епохальне відкриття! Ми сфотографували об'єкт із проторечовини. За попередніми обчисленнями ця хмара перевищує своїми розмірами наш Чумацький Шлях у мільярд разів!

Нескубі здалося, що великі темно-карі очі Лойо Майо від страшенного захоплення от-от вискочать з орбіт. Молодий вчений помітив кислу міну на капітановому обличчі і здивовано вигукнув:

— Невже це вас не хвилює? Ви ж тільки подумайте...

— А чи впливає ця хмара на силу гравітаційного поля?

— Еола? Та вона знаходиться...

— До чого тут Еола? — спантеличився капітан. — Ми говоримо про нововідкриту хмару.

— Ми хочемо назвати її Еолою на честь вашої дружини, капітане.

— З якої речі? — здивувався Нескуба. — Здається, вона ніяких заслуг в астрономії не має. Але я цікавлюсь гравітацією.

— На простір, в якому ми перебуваємо, новий об'єкт не впливає. Він знаходиться на околиці видимого Всесвіту, відстань — десять мільярдів світлових років[1]. Так що промінь, який ми зафіксували на фотоплівці,

вирушив у мандри тоді, коли не тільки не існувало життя на Землі, а й самої нашої планети ще не було. Уявляєте?

— Не дуже. З такими відстанями моя уява не може впоратись.

— Можливо, й так, але... Це ж дозіркова стадія речовини!

Мабуть, не кожен закоханий з таким жаром говорить про свою кохану, як Лойо Майо про цю космічну хмару, що мріє десь у неуявній далечині. Нескуба з властивою йому витримкою ще цілу хвилину слухав дифірамби, що їх виспівував темпераментний мексіканець "зоряній матці", "дивовижному явищу Природи", "золотій рибині", яка так щасливо потрапила у фотокамеру.

— Мусимо сфотографувати її з різними світлофільтрами, провести найдетальніші виміри, виявити деякі характеристики за допомогою телескопа-спектрометра, — провадив учений. — Нам треба максимально використати сприятливі обставини, в яких перебуває "Вікінг".

— Сприятливі обставини?! — скрикнув капітан, схопившись за голову.

— Ну, так... тобто, я хотів сказати: сприятливі для астрономічних спостережень.

— Все зрозуміло,— перебив капітан, кладучи руки на пульт. Почувався трохи ніяково за свою миттєву невитримку і провадив далі якомога спокійнішим і твердішим голосом: — Що ж до назви... Може, краще буде — Гуллівер?

— Ну, що ж, — зам'явся Лойо Майо. — Ми хотіли увічнити ім'я...

"Увічнити... — подумав Нескуба. — Оце оптиміст! Певне, зовсім не здає собі справи, в яких "сприятливих обставинах" ми опинилися. І зв'язку з Землею давно нема..."

— ...Та якщо ви... — зітхнув Лойо Майо. — Що ж, нехай буде Гуллівер.

На закінчення розмови Нескуба підкреслив, що най-пекучішим завданням зараз є спостереження за ближнім космосом, хоч він і здається пустельним, бо це для "Вікінга" життєво необхідне. На знак цілковитої згоди молодий астроном ствердно хитав головою, але капітан не був упевнений, що він усвідомив важливість цього завдання. Та перепитувати не мав часу — треба навідатись до майстерні, яка вибилася з графіка, і допомогти інженерам на місці. Залишивши за командним пультом першого пілота — блискучоокого Саке Мацу, Нескуба подався в майстерню. Ішов довгим вузьким коридором, який нагадував йому вулички старої Риги — чудового міста, де вивчав тонкощі радіосправи і де спізнав гарячий ритм Еолиного серця. А втім, спогади ненадовго відволікли капітанову увагу. Зусиллям волі він відігнав їх за обрій свідомості і почав думати про гравітаційний трансформатор. Це ж оригінальна, сміліва ідея — розщеплення гравітонів! Якби тільки пощастило подолати деякі технічні труднощі. Чи вистачить енергії? Десь у глибині душі ворухнувся сумнів, зневір'я, бо досі з гравітонами не було жодного вдалого експерименту, але капітан твердо вирішив довести почате до кінця. Та, власне, іншої альтернативи й не було, якщо спроба не вдасться — тяжіння їх розчавить.

У майстерні Нескуба повеселішав: інженери працювали дружно: двоє монтували соленоїд, троє поралось біля редуктора. Чути було дзижчання моторчиків, зумер вимірювальних приладів.

Капітан підбадьорливо кивнув хлопцям: давайте, мовляв, давайте! Швидко надів робочий комбінезон, узяв креслення ще не готової деталі і почав складати програму для верстата-автомата. Хлопці тільки перезирались, спостерігаючи, як чітко і вміло працює капітан.

Потрібно було майже сорок вісім годин виснажливої праці, щоб виготовити усі вузли Гравітаційного трансформатора. Молоді інженери ледве трималися на ногах, а капітанові шуміло в скронях, як шумить Ризька затока під час негоди. Була хвилина, коли Нескуба подумав про посилене харчування і вже хотів дати дозвіл зірвати пломбу з того люка, за яким зберігається недоторканий запас, але втримався, може, просто з упертості. "Ще не так важко, — подумав. — Оранжерея забезпечує білками, а роз'їдатися нічого".

Тепер належало змонтувати трансформатор на обшивці корабля — у відкритому космосі, а це було, мабуть, ще складніше. Той, хто побував у космосі, знає, що працювати в скафандрі, навіть призвичаївшись, не дуже легко. Проте труднощі не лякали інженерів — усі працювали з молодечим завзяттям.

Нарешті-таки настала довгождана мить, радісна звістка облетіла всі секції, найдальші закутки "Вікінга": Гравітаційний трансформатор встановлено, відрегульовано, до нього підвели кабель високої напруги, апарат готовий до випробування!

"Вікінг" давно не знав такого піднесення. Особливо жінки — зраділи, як діти. Навіть медиків охопила евфорія — сміх, жарти, вигуки, сяючі очі. Де в них і енергія взялася! Еола обхопила міцну Гордієву шию, повисла, зігнувши ноги в колінах, і обпалила чоловіка поцілунками.

— Не дурій, — гамував радість капітан, — ще не відомо, чи вдасться...

Звичайно, становище було непевне, і навіть самі автори проекту не виявляли надмірного оптимізму. Але як хотілось, щоб сталося чудо! Всі інші небезпеки, які чигали на них на шляху до мети, були ніщо в порівнянні з оцим реальним лихом, яке їх уже спіткало. Вирватись, будь-що вирватись з нещадних лабет цього дикого гравітаційного поля! Чи

виправдає ж сподівання схожий на мортиру апарат, встановлений на носі корабля? Ех...

Звільнившись від Еолиних обіймів, Нескуба сів у своє крісло біля командного пульта, і тієї ж миті пролунав його наказ:

— Кожному зайняти своє місце! Стартова готовність...

Усіх наче вітром здуло. Без метушні й гамору екіпаж кинувся по місцях. Через кілька секунд на "Вікінгу" стихло, принишкло. Здавалося, навіть осцилографи, повирячувавши свої зеленкуваті очі, нашорошено дослухалися: коли ж воно станеться?

Якщо експеримент удасться і Трансформатор проб'є тунель у гравітаційному полі, "Вікінг" різко шарпнеться вперед і помчить, неначе кулька з цівки пневматичної рушниці. Годин з двісті такого лету — і корабель буде на волі. О, тоді вони вже пильнуватимуть!

Нескуба сидів у нервовому заціпенінні, але мозок його працював чітко, немов добре налагоджена електронна машина. Перед ним на пульті один по одному спалахували зелені сигнали — знак готовності секцій, вузлів, пристроїв. Зелене сузір'я тішило капітанове око, знімало нервове напруження. На екрані він бачив, як спускаються з поверхні корабля фізики та інженери, відзначив їхні злагоджені рухи. "Молодці, з витримкою, — промайнула думка. — Такі не розкиснуть, не відступляться, боротимуться, доки б'ється серце". Кинув погляд на оглядовий екран — бездонне провалля космосу війнуло холодком небезпеки. Фізично відчув, що падає в цю холодну, жахливу прірву, заповнену мороком. Аж здригнувся і вже хотів вимкнути екран. "Чи не починається агорафобія?[2] — стривожився. — Ще чого не вистачало!" Змусив себе дивитися в безкінечний простір, де окові не було за що зачепитися, — жодної цятки! І почуття страху швидко зникло. Корекція не потрібна, корабель і так зорієнтований дюзами в бік падіння.

На запитливий погляд старшого фізика Хоупмана, який зайняв своє місце біля пульта, Нескуба спокійно кивнув: можна починати.

Фізик простяг руку до щитка і взявся за рукоятку рубильника. Тієї ж миті почало меркнути і незабаром погасло освітлення по всьому кораблю, зупинилися численні електромотори, побутові та всякі допоміжні прилади: енергосистема "Вікінга" підключилася до Гравітаційного трансформатора.

Це була кульмінаційна хвилина експерименту, і хто б зміг визначити напругу, яка охопила тут кожного в чеканні невідомості! Адже ось зараз, цієї миті вирішується їхня доля: чи каменем падати в безодню, чи птахом випурхнути з неї...

"Вікінг" шарпнувся вперед, це добре відчули всі, хто сидів біля командного пульта, — їх притиснуло до спинок крісел, і в скронях зашуміла кров. Та не встигли вони зрадіти, як цей короткий рух припинився, ніби наткнувшись на м'яку, але неподатливу стіну. У перший момент натиску вона увігнулася, але не піддалася, Трансформаторові просто не вистачило потужності. Згодом нові розрахунки покажуть, що на той час навіть у сто разів більша потужність не допомогла б — сила тяжіння була занадто велика.

Хоупман поглянув на капітана і схилив голову. Не дивлячись на щиток, висмикнув рубильник з гнізда. Вони обидва зрозуміли: це — поразка, страхітлива катастрофа, відвернути яку несила.

Нескуба ще не отямився, коли Лойо Майо мовчки поклав перед ним кілька фотографій. "Знову зі своєю хмарою..." — подумав з досадою і вже хотів одсунути картки, бо хіба зараз до цього? Та астроном притримав їх рукою.

— Ні, ви погляньте. Бачите Еолу... тобто Гуллівера?

— Ну, бачу. То й що? — в голосі капітана чулося роздратування.

— А на цій ось нема. Нескуба стрепенувся:

— Нема? Нащо ви мені тут ребуси підсовуєте?

— Це не ребус, а ще одне історичне відкриття, — поважно промовив молодий астроном. — Нам пощастило сфотографувати покриття космічної хмари темним об'єктом. Ось тут, погляньте, Гуллівер знову визирнув!

Болючий спазм перехопив капітанові горло, і йому забракло повітря.

— Це ж... виходить, що...

Лойо Майо докінчив за нього:

— Це ота сама гіпотетична чорна діра. Колапсуюча зірка. І ми її зафіксували вперше в історії. Жоден астроном Землі...

Нескуба примружив очі і холодно спитав:

— А чи усвідомлюєте ви, що це означає для нас?

Лойо Майо знизав плечима:

— Це вже інша тема, капітане.

— Ну, що ж, вітаю вас з відкриттям. — Капітан гірко посміхнувся. — Шкода тільки, що його не можна передати на Землю, людство ним не скористається. Новина загине разом з "Вікінгом"...

На астронома це, здавалося, не справило ніякісінького враження.

— Ми ще нічого певного про такі об'єкти не знаємо, — сказав спокійно. — А зараз у нас є можливість познайомитися з чорною дірою...

— На жаль, є, — вставив капітан.

— І було б безглуздо не скористатися цією можливістю, адже так?

— Цілком слушно, — хитнув головою Нескуба. — Ми будемо продовжувати...

— Це ваш обов'язок, Лойо Майо! — вже твердішим голосом сказав капітан, а сам подумав: "От у кого треба вчитися витримки!"

3

Уже вкотре Алк уперто намагався заміряти діаметр квітки, але зів'ялу пелюстку ніяк не вдавалося розправити на решітці. "Прокляте тяжіння, — думав Алк, — це воно її поморщило, квітка ж тендітна... Колись у двадцятому столітті на Суматрі росла гігантська квітка, яку назвали на честь ученого, що натрапив на неї в джунглях, — Рафлесія Арнольді. Діаметр її сягав метра, і то було справжнє диво. Ця ж... — Алк знову окинув сумним поглядом зів'ялі пелюстки. — Ця має не менше п'яти метрів! Новий вид, можна б назвати — Космічна Алка. Можна б... На очах гине, і нічого не вдієш. У невагомості вона росла корінням угору, тепер же її біологічний годинник зовсім розладнався, і така пишна квітка пожухла... І все це Нескуба... Через нього "Вікінг" потрапив у таке скрутне становище. Скрутне? — сам собі заперечив. — Аби ж то скрутне... Катастрофічне!"

Важко зітхнувши, Алк облишив возитися з квіткою, перевірив, як працює генератор електронно-іонного поля, потім сів на прикутого до підлоги металевого стільчика і почав перебирати в думках події останнього часу. Та зосередитись чомусь важко було, перед очима лежала розпластана квітка, і думки крутилися навколо неї. Ах, яка це

унікальна рослина! Як він ждав її цвітіння... І от маєш... Нескуба в усьому винен, Нескуба. І що там квітка, хоч яка вона дивовижна, — загине оранжерея з усім багатством флори, страшного тяжіння не витримають люди, і "Вікінг" з осередку життя перетвориться на холодну домовину... І хто зна, скільки років чи десятиліть ця домовина падатиме у ту чорну дірку, доки не буде розплющена, розтрощена, розтерта на атоми... Ех, як це трагічно й... безглуздо! Алк стиснув кулаки, роззираючись навколо, як загнаний звір. Усвідомлення безвиході, безсилля лютило його ще дужче. Невже ж отак і гинути — покірливо, безмовно? Невже не можна зарадити? А як усе добре починалось... Колектив згуртований, працювали з ентузіазмом, ніхто не шкодував енергії для досягнення мети. Ех!.. І все це піде прахом, не буде ні його самого, Алка, ні "Вікінга", ні... Еоли... Безглуздя. Алк спробував уявити, як це не буде його, їх, нікого,— і не міг. Уявлялася чорна, безмежна, бездонна порожнеча, але в ній була присутня його думка, його "я" — наче якась вічна і всюдисуща субстанція.

Будучи глибоко переконаний, що всі, без винятку, явища зумовлені певними причинами, Алк почав міркувати про причини катастрофічного становища експедиції. Довгий ланцюжок причин і наслідків, який він перебирав багато разів, приводив до того самого висновку: Нескуба, капітан Нескуба — вишколений, висококваліфікований космонавт у вирішальний момент спіткнувся, допустив злочинну, так, злочинну недбалість. Сам же сказав, що під час вахти заснув, сидячи за пультом. Проґавив, проморгав... Така от прозаїчна, буденна причина: задрімав чоловік, і ось наслідок — "Вікінг" потрапив у гравітаційний капкан! А чому він задрімав? Перевтома? Нездужання? Самозаспокоєність? Що б там не було, це вже не має ніякісінького значення, бо подія невідворотна. І капітан мусить відповідати за недбайливе виконання своїх обов'язків. Це ж він був запропонував додаток до "Інструкції"... Хоч Алк тоді заперечував проти цього додатку, а зараз... Якщо колектив визнає капітана винним, то... В пасажири!

"В пасажири..." — повторив у думці Алк і, згадавши Еолу, насупився. Мабуть, усі помітили, що він симпатизує капітановій дружині, може,

навіть і Нескуба здогадується. Що ж виходить? Особисті рахунки? Алк поморщився: неприємно навіть подумати, що товариші можуть розцінити його наскоки на капітана саме в цьому аспекті. А хіба можна мовчати? Ні, ні, його моральна свідомість збунтується... Його обов'язок, та й не тільки його, це обов'язок всякої чесної людини... Так, безперечно, але це легко тільки в думці. А на ділі... Спробуй виступи, кинь каменюку в свого товариша... Еола... Може, поговорити з нею? Якраз і привід є: нехай допоможе зафотографувати на кінострічку оце ботанічне чудо...

Алк підвівся і, похитуючись на неслухняних ногах, пішов поміж ґратчастими перегородками до відеофона. Покрутивши диск, уп'явся поглядом в сірий екран, де ось-ось мало з'явитися обличчя Еоли. Воно виринало поволі, ніби формуючись із туману, вимальовуючись усе чіткіше й виразніше. Найперше з'явилися очі, потім чоло і щоки, і розтріпане золотисте волосся. "І вродилося ж отаке гарне, — не то захоплено, не то обурено подумав Алк. — Справді, квітка!"

Коли їхні погляди зустрілися, Алк розгубився. Що він їй скаже? Що її чоловік, капітан корабля Нескуба, вчинив злочин?

Рука несамохіть шарпнулася до вимикача, і обличчя Еоли почало танути, тьмяніти. В останню мить Алк помітив здивування в її очах.

Дивлячись на погаслий екран, Еола всміхнулася. Цей Алк такий дивак: упнеться очима, наче гіпнотизує, а нічого не каже. Хоча, може, це й добре. Його красномовні погляди, як сформулював би затятий кібернетик Нескуба, несуть не менше інформації, ніж слова, а відповідати на них не обов'язково. Що буде з "Вікінгом", з усіма ними? Куди вони падають? І хоч тяжіння дужчало, посилювалось, Еола відкидала думку про загибель. їй не вірилось, не хотілось вірити, що Нескуба і весь екіпаж не зможуть нічого придумати для порятунку. Одна спроба не вдалася, та хіба вони сидітимуть склавши руки?

А ботанік Алк... Який глибокодумний і трішечки кумедний у нього вираз обличчя, коли він починає філософствувати. "Природа — великий архітектор і скульптор. Різноманітність її витворів дивовижна. Рослина, риба, тварина, людина — це відкриті термодинамічні системи, тобто форми прояву живого. Жива матерія так само безкінечна в часі, як і нежива, і розповсюджена в усьому просторі Всесвіту..." Любить пофілософствувати Алк, подискутувати, хоча останнім часом ходить мовчазний, насуплений. Еола відчуває: він щось замислив... Раптом їй подумалось: чи вона часом не розлюбила Нескубу? Чого її бентежать, так — бентежать, вона не відчуває, позирки Алка? Чому гаряча хвиля заливає їй обличчя, коли той дивиться на неї чи щось каже? Та ось і зараз...

Еола підвелася, встала з ліжка і поглянула в дзеркало, прикріплене на металевій переборці біля дверей. Так і є, щоки палають. Підморгнула, скорчила гримасу і жартівливо промовила сама до себе:

— Ти ж іще молоденька і гарна! І що ж тут дивного, коли дехто звертає на тебе увагу? Цікаво, чи він коли-небудь освідчиться? Авжеж освідчиться! А цікаво б почути... Певне, скаже щось ботанічне: найдивовижніша квітка космосу, троянда "Вікінга" чи, може, термодинамічна система. Ха-ха-ха!..

На чергування до медичного блоку Еола пішла звеселіла, осяйна, так ніби й не було ніякої загрози їхній експедиції, ніби "Вікінг" не падав у чорну безодню.

А тим часом два фізики, зарослі, як орангутанги, не відходили від радіолокаційної апаратури. Навіть відпочивали у своїй тісній радіорубці, в якій, щоб пройти, не зачепивши якого-небудь апарата, треба було мати котячу спритність. Радіофізики методично, квадрат за квадратом, обмацували "небо", посилаючи навсібіч імпульси надвисокої частоти. З кожним "днем", ба навіть з кожною годиною сигнали поверталися назад за коротший і коротший проміжок часу. Протягом останніх 12 годин час повернення імпульсу скоротився з 9,7 секунди до 0,8. А крива, що

вимальовувалась на екрані, нагадувала видовжену пляшку, поставлену вверх дном, "Вікінг" викреслював круту спіраль у її відкритій горловині. "Пляшка", вочевидь, меншала, коротшала, та кінці її тікали кудись за екран.

— Ну, що ж, — сказав Кантор, примруживши золотисті, мов у кота, очі, — як тільки крива замкнеться — наш час скінчиться. Не встигнемо й побачити, як її кінчики зійдуться.

— Коротке замикання? — обізвався Ідерський, повернувши до свого друга заросле обличчя. — Тобі, значить, відомі властивості просторово-часового континууму при надвисокій напрузі гравітаційного поля? Ти геній, мій любий, чому ж ти досі мовчав, замість того, щоб ощасливити...

— Облиш свою іронію. Зарядив: просторово-часовий континуум... Ця крива знаєш коли замкнеться?

— А коли?

— Саме тієї миті, коли "Вікінг" шарахнеться об поверхню колапсуючої зорі.

— Ну, що ж, — зітхнув Ідерський, — тоді давай хоч поголимось, а то якось ніяково буде перед чорною зіркою.

Кантор хмикнув:

— До чого ця бравада?

— Якщо хочеш знати, то це самозахист. Бо інакше в нас опустяться руки і ми занедбаємо працю.

— А навіщо нам горбитись у цьому залізному ящику?

Ідерський різко відкинувся на спинку сидіння, наче його вдарили в груди. Пильно подивився в котячі Канторові очі:

— Ти це серйозно?

— Цілком. Безглузді графіки, скрупульозні обчислення — все остогидло. Який сенс? Ніякої ж перспективи нема. Сам же бачиш: наближаємось до фінішу, перестали навіть борсатись у цій гравітаційній течії. А оця крива, — Кантор кивнув на екран, — нагадує мені зашморг.

— Боїшся смерті?

— Я боюся не так самої смерті, як страху смерті, оцього жахливого чекання. А можна ж струсити з себе цей страх, і той час, що залишився, прожити цікавіше.

— Якби ж на "Вікінгу" був ресторан чи кав'ярня, — осміхнувся Ідерський. — Та навіть і джазу нема! Хіба вибратись на прогулянкову палубу та слухати музику сфер?

— Ну, ти як собі хочеш — іронізуй, мучся над сіткою координат, а з мене досить. Моя свідомість постає проти цього безглуздя. До дідька все!

Кантор скинув спецівку, пожбурив її в куток і вийшов, грюкнувши важкими дверима.

Ідерський п'ятірнею розчесав волосся і кілька секунд тупо дивився на двері, за якими зник розпринджений Кантор. Що це з ним сталося? Досі такий стриманий, наполегливий у праці, невтомний у конструюванні наукових гіпотез, і от розмагнітився. Тяжкі часи переживає "Вікінг", якщо такі, як цей Кантор, не витримали. Але ж і аргументація в нього: часу лишається мало, то...

Ідерського раптово охопило гаряче обурення. Рвучко підвівся і, стиснувши кулаки, несамохіть ступнув до важких овальних дверей, ніби там ще був Кантор, цей нікчема, пігмей. Ох, і розпік би він його! "Як тільки крива замкнеться..." А звідки тобі відомо, що вона от-от замкнеться? (Ідерський обернувся, кинув погляд на екран комп'ютера). Це ж чистісіньке припущення. Поки що воно аж ніяк не підтверджується емпіричними даними. Ось уже тривалий час кінці кривої на графіку йдуть паралельно. Та навіть якщо "Вікінг" і наближається до катастрофи, то хіба не слід працювати ще інтенсивніше? А раптом виявиться хоч один шанс! Прогавити його було б жахливо... Бач, йому закортіло "цікавіше провести час"! Обиватель у науці. Що ж може бути цікавіше для фізика, аніж проникнення в найглибші глибини матерії?

Поступово Ідерський врівноважився і за якусь хвилину вже схилився над панеллю радарної установки — посилав імпульси в простір, стежив за рухом кривої на матовому тлі екрана. Він залишиться на своєму посту до останку, він мусить пережити, відчути усе до краплини, до тієї невловимої миті, коли розплющаться молекули його тіла.

Тим часом Кантор, вискочивши в тісний коридор, мало не збив з ніг ботаніка Алка, що вперше за довгий час покинув свою оранжерею.

— О, кого я бачу! — вигукнув Кантор. — Архітекторам живої природи — палкий привіт!

Алк поглянув на нього з-під насуплених брів, привітався холодно, збиваючи награний ентузіазм зарозумілого фізика. Знайшов, бач, слушний момент для дотепів.

— А ми не в гуморі, — провадив далі Кантор, ігноруючи похмурий вигляд ботаніка. — Якісь неприємності, чи що?

Алк мало не застогнав з обурення. От жевжик!

— Ти що — справді дурний чи прикидаєшся?

Кантор поплескав його по плечу:

— Не прикидаються тільки тварини, і то через те, що не вміють. — Усмішка розтанула, і його заросле обличчя потемніло. — Хіба щось зміниться, коли ми будемо лютитися на обставини?

Алкові було за що вчепитися.

— А ти замислювався, чому склалися такі обставини?

— Фізику цікавить не "чому?", а "як?" Ми потрапили у сильне гравітаційне поле...

— А як це сталося — знаєш?

Вони трохи пройшли тісним коридором, потім зупинилися, тримаючись за поручні.

— Як? — здивовано перепитав Кантор.

— Ага, як?

— Ну, знаєш, у космосі трапляється багато несподіванок...

— А найбільша несподіванка — це недбалість нашого капітана...

Кантор ухопився за свою бороду, наче хотів її відірвати. В очах — граничне здивування.

— Так, так — злочинна недбалість! Вона й призвела до катастрофічного стану. — Алк, намагаючись будь-що розпалити

Кантора, ще більше розпалювався сам. — Через одного пиховитого... тільки через цього чванька гине така експедиція! Корчив супермена... Прогавив момент, заснув за пультом!

— Зажди, зажди, — перебив Кантор. — Він що... заснув на посту?

— Авжеж!

— Слухай, Алче, — Кантор поклав йому руку на плече. — Таке звинувачення, знаєш... Це дуже серйозно...

— Знаю. Додаток до "Інструкції" він запропонував сам. Новоявлений Лікург!

— Але як ти доведеш, що Нескуба...

— Доведу! Варто лиш прокрутити запис наради.

— Я був тоді... — Кантор потер долонею чоло. — Але нічого такого не пригадую... Обговорили заходи...

— Ти, певне, припізнився.

— Ну, що ж, якщо є підстави, то... звинувачуй... Я підтримаю. Peres mundus, fiat justitia![3]

Алкові аж полегшало: перший спільник! Потиснув Канторові руку і подався снувати свою нитку по всьому велетенському кораблю. Невидимі пута тяжіння хапали його за ноги, тіло наливалося втомою, немов свинцем, та впертий біолог не присів і на хвилину, доки не обійшов усі палуби й сектори, підбурюючи екіпаж "поставити крапку над "і", "постати за справедливість". Одні зустрічали його з недовірою,

декому було байдуже, особливо хворим, які переповнили госпіталь, але більшість вдалося наелектризувати. На "Вікінгу" вирувало:

— На обговорення!

— Нехай відповість!

— Закон для всіх один!

Майже з усіма зустрівся Алк, уникав тільки Еоли.

Стомлений, похмурий, Алк повернувся до своєї оранжереї, прагнучи одного: лягти відпочити, помізкувати наодинці, як діяти далі.

Теплиця війнула на нього розімлілим повітрям, аж запаморочилася голова. Одразу згадав свій ботанічний унікум, і хвиля злості почала підступати до горла.

Цієї миті побачив Еолу. Вона повільно, ледве переставляючи ноги, йшла поміж ґратчастими перегородками йому навстріч. Ішла, як у мареві, схожа на якесь видиво.

Алк зупинився, протер очі, — видиво не зникало. Вона... О сили космосу, як він марив нею і як не хотів, як боявся побачити зараз! Якусь мить боровся з собою: чи не втекти? Та одразу ж угамувався: це було б смішно. Хлоп'яцтво!

Еола наближалась не поспішаючи, ніби на прогулянковій палубі, а він стояв зіщулений, знічений, готовий провалитися крізь сталеву обшивку корабля. Ніжив очима її тонкий стан, милувався нею і водночас потерпав зі страху: яку владу має над ним оця тендітна жінка! Та скажи вона, щоб він сам викинувся за борт — не завагався б ні на мить. Але вона ж не знає, мабуть, і не підозрює про свій вплив, про владу своєї вроди. Певне, той Нескуба ніколи не кохав її так... Згадка про капітана

одразу протверезила Алка. Відчуття провини перед цією жінкою вмить зникло. Подумки дорікнув себе: розкис, готовий впасти на коліна...

Обізвався перший:

— Може, вас цікавить моя унікальна квітка? На жаль, її біологічний годинник майже...

— Ні, — заперечила Еола. Ледь помітний іронічний усміх пробіг по її рожевих губах. — Я хотіла подивитися на вас.

Так і сказала — подивитись, а не побачити.

— Ну, що ж, ось я перед вами, — Алк переступив з ноги на ногу.

Еола пильно поглянула йому в вічі. Потім обійшла збоку і, вже виходячи, сказала з притиском на першому слові:

— Такого я від вас не чекала.

Алка ніби вдарило струмом — хитнувся, замахав руками, поривався побігти за нею, щоб довести свою правоту, виправдатись. Він же чесно, принципово... Е, та хіба її переконаєш?

Знесилено опустивши плечі, почовгав до своєї спальні — невеликого куба, що притулився неподалік від входу в оранжерею.

У ліжку трохи заспокоївся: минув такий важкий, нервовий день.

4

Гордій Нескуба після чергування поспішливо замкнувся у своїй каюті, неначе хотів якнайшвидше втекти, сховатися від когось.

Настрій був "ніякий" — сірий, як осіння мжичка на Ризькому узбережжі, нудотний, як пюре з хлорели. В такі хвилини не знаєш, де себе подіти, — і до людей не хочеться, і без них тоскно. Еола теж не всидить на місці. Куди це вона подалась?

Атмосфера на кораблі похмура, більшість його інтернаціонального екіпажу занепала духом, лише кілька ентузіастів працюють так, наче нічого й не сталося. Але то фанатики... А як він сам, капітан? Чи не вичерпав своїх моральних сил? Ще чого не вистачало! Та ні за яких обставин...

Повернув крісло до ілюмінатора, одразу в очах йому відбилася безмірна глибочінь космосу. Довго дивився у темно-фіолетовий простір, але заспокоєння не приходило. А раніше споглядання космічних глибин стишувало тривогу, непомітно улагіднювало душу, і тоді з'являлося відчуття гармонії між тобою і Всесвітом, радісне відчуття здоров'я, енергії, коли серце б'ється в ритмі космосу. Ритм, злагода... Зараз цього в багатьох нема... Майже третина екіпажу захворіла, і психолог має рацію, твердячи, що це викликано страхом невідворотної катастрофи, неминучої смерті...

Згадавши психолога, Нескуба простяг руку до комунікатора і набрав його номер. Психолог увімкнувся, не встаючи з ліжка.

— Занедужав? — стурбовано спитав Нескуба.

— Та ні, просто... міркую.

— І що, в горизонтальному положенні з'являються цікавіші думки?

Ілвала нарешті підвівся і окинув капітана уважним вивчаючим поглядом. Сказав спроквола:

— Буває... зрідка.

— А як шахові настрої?

Психолог здивовано спитав:

— Ти хочеш зіграти?

— Заходь, позмагаємось, — усміхнувся Нескуба. — Щоб мозок не дрімав.

Ще донедавна шахове життя на "Вікінгу" вирувало. Шахістами стали усі поголовно, навіть ті, що до польоту не знали, як ходить пішак. Провадились турніри — жіночі, чоловічі, на командну і особисту першість, на кубок і т. д. Щорічно відбувався чемпіонат корабля, і шахове мистецтво збагачувалось новими відкриттями. Цього року до фіналу особистої першості вийшли Нескуба і Алк, та про матч між ними зараз ніхто й не помишляв.

Розставляючи магнітні фігури, Ілвала думав: "Невже він збирається провести матч, незважаючи... Оце характер! Чи знає він, до якого змагання готується Алк? Певне, ні. Видно по настрою. Може, сказати? Неприємно..."

— Ну, що ж, почнемо, — обізвався психолог, пересуваючи на два поля ферзевого пішака.

Грали довго, уперто. І хоч як психолог намагався "мобілізуватись", з п'яти партій він не зміг виграти жодної, одна тільки була нічия.

Гра так захопила їх, що вони забули геть-чисто все: і тяжіння, яке дужчало з кожним днем, і чорну дірку космосу, і ситуацію на борту. Реальність заволоділа свідомістю, як тільки вони виринули із шахових глибин.

— От ви, психологи, вважаєте, що страх смерті пригнічує нервову систему, ослаблюючи цим організм,— сказав капітан, дивлячись в ілюмінатор. — А що ж таке смерть? Ти скажеш, що це фініш, крайня межа всякого життя, ендшпіль, в якому природа обов'язково завдасть нам поразки.

— Скажу, — скинув бровами Ілвала.

— Усе це так, — глибоко зітхнув Нескуба. — Чому ж раніше ми про неї зовсім не думали?

— Це природно, що психічно здорова молода людина не думає про смерть, забуває про неї, — відповів Ілвала. — Та й навіщо обмірковувати те, що не стоїть на порядку денному? Тоді здається, що смерті взагалі немає, що життя триватиме нескінченно довго. Бо як це так: ось я живу, думаю, і раптом усе це обірветься? Свідомість теж має суперечливу природу.

— Ну, гаразд, — міркував капітан, — а от ми, люди зрілі, ми ж усвідомлюємо свою смертність? Ми ж добре знаємо, що так чи інакше, а кінець дивовижної вистави настане, природа перед кожним опустить завісу. Чому ж з'являється страх?

— Це інстинкт самозбереження. Спонука до пошуків порятунку.

— Мобілізація сил? — капітан перевів погляд з чорного овалу ілюмінатора на психологове обличчя.

— Якщо хочеш —так. — Ілвала кивнув головою, при цьому брови його піднялись і опустились. — Інстинкт самозбереження — то великий організатор і винахідник. Він працює на безсмертя людського роду.

— І в нашій ситуації теж? — капітан знову дивився в ілюмінатор.

— Звичайно. Пригадай, які відкриття зроблено перед лицем небезпеки! Один тільки Гравітаційний трансформатор...

— Так, відкриття значні... — роздумливо промовив капітан. — Шкода тільки... — Різко повернув голову до співбесідника. — А як ти вважаєш, винахідник цей і організатор вичерпав свої можливості у нас? Невже безнадія захопила наш корабель і ніхто не бачить ніякого просвітку?

— А який же просвіток, коли всі знають правду, кожен усвідомлює безвихідь становища.

— Знають правду... — повторив капітан. — А чи не поспішні це висновки? Я, наприклад, починаю сумніватися. І взагалі... Знають правду... Ну, то й що? Хіба невідомо з історії, що інколи цілі підрозділи одержували таке завдання, яке не давало жодних шансів уціліти. Вони знали це і йшли на загибель. В ім'я перемоги над ворогом... Хіба це не торжество свідомості над інстинктом?

"Що він замислив? — подумав психолог.— Поставити активний стрижень до охололого реактора? А що ж, це ідея. В кожному разі, краще діяти, аніж нидіти склавши руки". Уголос промовив:

— Я розумію, але...

— Що "але"?

— У нас особливий випадок. Якщо ти хочеш, незважаючи на це, розпочати...

— Чому ж незважаючи? — насупився капітан. — Саме зважаючи на обставини, нам треба піднести дух екіпажу Пам'ятаймо, що ми — загін людства, відправлений в далекий пошук!

— А що, з'явилися хоч натяки, хоч які-небудь симптоми? — Психолог аж подався вперед. Уп'явшись очима в капітана, подумав: "От інтелект! Навіть мені підкинув зерно надії..."

— Так, симптоми є, — потеплілим голосом сказав Нескуба. — І ця думка з'явилася буквально у відповідь на твоє запитання, дорогий Ілвала. Може, це інтуїтивне...

— Які ж симптоми? — в голосі психолога вже чулася надія. Очі йому заблищали, — як під час напруженої шахової гри.

— А ось які. — Нескуба повернув крісло і тепер сидів лицем до психолога. — Перше — локаційний графік. Адже крива не замикається? Більше того, намітилась тенденція до розширення "горловини". Друге — сила тяжіння вже не зростає. Може, ми досягли її максимуму?

Ілвала був трохи розчарований такими симптомами, але зацікавлення не втратив. Нескуба, звичайно, краще розбирається у гравітаційних графіках, може, й справді "Вікінг" пройшов критичну точку...

— Пора вже нам спрямувати діяльність екіпажу в нормальне річище, — провадив капітан. — А то дехто вже зовсім розкис. Я можу оголосити наказ, це неважко. А от хороший настрій, ентузіазм... Тут потрібні тонкі психологічні методи. Розумієш, дорогий Ілвала?

Психолог насторожився:

— То що, будемо сіяти ілюзії? Замість золота правди підкинемо сухозлітки?

Нескубу не збентежили ні ці шпильки, ні тон, яким це було сказано. Відповів з витримкою, тільки трохи примружував очі, коли добирав слова:

— Золото правди... Яке ж це золото, коли воно... чорне?

Капітан з пафосом обстоював думку, що не завжди правда потрібна і корисна, що часто буває якраз навпаки...

Ілвала слухав і в той же час думав про Алка, про галасливі його звинувачення. Ясно, що Нескуба не знає. То сказати чи ні? Мабуть, таки не треба, Незабаром дізнається. Неприємна вся ця історія, дуже неприємна...

— За останній час, — провадив далі капітан, — життя на кораблі спохмурніло, скисло. Не написано жодної картини, не створено жодної пісні, не кажучи вже про кантати чи симфонії... Спортивних змагань — ніяких. Як же ти, психолог, миришся з таким-от становищем?

"Хоча Нескуба повів атаку на мене, — подумав Ілвала, — все це він адресує й собі, добиваючись психологічного зламу. Адже факт, що і його не поминув депресивний настрій, який охопив екіпаж, немов епідемія".

— З чого ж почнемо? — якось ніби винувато посміхнувся Ілвала.

— З чого? — Обличчя Нескуби полагіднішало, в очах навіть усміх промайнув — легенька, ледь помітна сонячна цяточка. — Давай почнемо із спорту. Найперше — матч на шахову першість...

"Не шаховий матч буде з Алком, — подумав Ілвала, — а запекла сутичка двох антагоністів. І якщо ботанік доможеться свого..."

— Ну, то як ти вважаєш? — Нескуба торкнувся його плеча.

— А що ж, це дуже цікаво. Коли ніщо не стане на заваді...

— А що ж може завадити? — стенув плечима капітан. — Завтра ж і почнемо.

"Істинно, людина не знає сьогодні, що її жде завтра", — подумав Ілвала.

5

Виклик знайшов Алка в бібліотеці, де він вивчав архівні матеріали: накази, розпорядження, інструкції і т. п. Він так поринув у дослідження, що не відразу почув, коли його покликали.

— Вас розшукує капітан, — вже голосніше сказала бібліотекарка — жінка з великими сумними очима, прихиляючись до його вуха.

Алк з несподіванки шарпнувся, потім оговтався і, не поспішаючи, підійшов до екрана. "Поінформували, значить, без мене, — думав Алк, — ну, що ж, може, це й краще..." Дихав важко, серце колотилось, і це, мабуть, помітив Нескуба, що пильно дивився на нього з екрана.

— Що з вами, Алче? Не бачу бойового запалу.

— Буде запал, буде... — відповів Алк.

— То коли?

— Чим швидше, тим краще, — видихнув Алк.

— Тоді давайте почнемо сьогодні. Я думаю — у малому спортзалі, не заперечуєте?

— У малому? Не вистачить місць...

— Гадаєте, буде стільки болільників? — усміхнувся капітан. — Ну, що ж, підходьте, порадимось з арбітром. Я на вас чекаю!

Кров шугнула в скроні, Алк з роззявленим ротом дивився, як тьмяніло зображення капітана. "Болільники, арбітр... Це ж він про шаховий матч! А я... Ну, зажди, я за тебе візьмусь..."

Матч на першість "Вікінга", особливо після нічийного рахунку (12 : 12), привернув увагу чи не всіх вільних від вахти. Тринадцяте очко! Для кого ж це число виявиться щасливим? Місця в залі були зайняті задовго до початку. Тут стояв глухий гомін — люди вже давно не збиралися разом, і зараз панувало нервове збудження. Говорилося про що завгодно, тільки не про гравітаційні пута, які скували корабель. Усі наче змовились — жодного слова про це! Чи таки справді шаховий двобій цілком заполонив думки?

Ось дві молодиці — тендітна брюнетка і блондинка спортивного типу — розмовляють, час від часу позираючи навколо:

— Ти часто прогулюєшся з отим інженером, — каже з прихованою заздрістю брюнетка. — Що ти в ньому знайшла?

Блондинка знизує плечима:

— З ним легко, і час минає швидко — як на крилах летить. — Вона усміхається, і хлопчакувате її обличчя, освітлене усмішкою, стає милим, симпатичним. — Розумієш, він увесь час розмовляє сам. Запитує і відповідає. А я тільки слухаю, та й то не все. Якщо нецікаво, то думаю про своє. Але здебільшого його монологи цікаві.

— А мій поки підбере слово, — зітхнула чорнявка, — то й паста з хлорели може скиснути.

— Не знаю, в чім тут секрет, а зі мною всі балакучі, навіть Алк.

— Ну, цей найохочіше розмовляє з Еолою... Хоча останнім часом... Ти як вважаєш, хто з них має рацію — Алк чи Нескуба?

— Хоча б і Алк, а я все одно за капітана! — щось зухвале зблиснуло в очах блондинки.

— Логіка... — скривила губи чорнявка.

— Доброта — ось моя логіка!

— Ну, знаєш... Так можна скотитися...

Білява нічого не сказала, тільки блиснула очима. Подруги відхилились одна від одної, сіли рівно й надовго замовкли.

Чоловіки не зводили очей з демонстраційного табло, на якому електронний промінь миттю висвітлював кожну зміну в розташуванні фігур. Події на шахівниці розвивалися бурхливо. Спочатку ініціатива була в Нескуби, та поступово Алкові вдалося вирівняти гру, а згодом розпочати активні дії. Тепер більшість знавців перевагу віддавала чорним, якими командував Алк,— може, через невдале розташування білого ферзя на g7.

Хтось упівголоса сказав:

— Хоча білі мають зайвого пішака, але позиція...

— Боротьба гігантів!

— Не треба було брати пішака на g7. Зараз чорна тура нападе на ферзя — і капець.

— Але ж хід білих.

— Ну то й що?

— Ферзь може взяти ще одного пішака — на h7.

— Ну, тоді зовсім... Атака чорних буде невідпорна.

Рука сама шарпнулася до тури, але Нескуба вчасно схаменувся і зупинив її за кілька сантиметрів од фігури. "Не смій! — наказав собі. — Втрата темпу!!" Рукою, що на мить зависла в повітрі, потер чоло. Відчув, як з глибини єства напливає острах, думки розлітаються, як листя на вітрі. Вгамуйся, опануй емоції... Потрібна ясність думки...

Нескуба нахмурив брови і знову почав аналізувати позицію. Часу в нього було обмаль, та якщо дисциплінувати думку... А думки з'являлися самовільно, і важко їх погамувати. Так, часу все менше й менше... А що таке час? Черговість подій, ситуацій, станів?.. От зроблю хід, і стан зміниться, з'явиться цілком інша ситуація. Калейдоскоп: від одного поруху змінюється вся картина. "Вікінг" потрапив у гравітаційний тунель, і от маємо... А годинник цокає, клацає, стріляє... Який же хід зробити? Мабуть, таки треба підтягувати ферзя до центру подій... Але ти чомусь вагаєшся? Що ж ти за капітан, якщо не можеш перебороти страх?

Нескуба почав подумки картати себе, і це було певною прикметою мобілізації душевних сил.

Алк старанно приховував свою радість — тримав, наче птаха в клітці. Хоча Нескуба тільки зсунув брови, проте ясно, що нервує... Так, так, він боїться! Ну, звичайно ж, загроза така очевидна і... невідворотна. Зараз я йому покажу... Більш не буде спати на посту!

Алка тіпало п'янке передчуття перемоги. Зиркав то на шахівницю, то на руку Нескуби, яка от-от мала зробити хід. Ну ж бо, давай, давай...

Тепер уже поразки не уникнеш! Певне, піде ферзем, але це не рятує... Так і є — взявся за ферзя...

— Фh7.

Алк одразу ж відповів:

— Tg8.

Білий ферзь відійшов на h3, і цієї миті серце Алкове стрепенулося, забилося в радісному ритмі. Розгром! Алкові хотілося вигукнути це слово на весь зал, ох, як хотілося! Розгром! Та він якось мляво вимовив:

— Ну, що ж, здавайся, капітане.

Простягши міцну руку, Алк цупкими пальцями підняв туру і, взявши пішака на g2, аж засичав:

— Ш-шах!

Окинув очима на капітанове обличчя і встиг помітити, як по ньому промайнула гримаса болю. Ага, попався? Чого ж ти ще роздумуєш? Чому не капітулюєш?

Зал теж затаїв подих, ждучи, що капітан зараз потисне Алкові руку, вітаючи того з перемогою. Декого навіть дратувала безглузда його упертість. Що тут ще можна зробити, як не здатися?

Коли Алк оголосив шах, Нескуба цілком механічно взяв туру ферзем і пробубонів:

— Здаватися? Ще чого не вистачало! Поборемось...

У голосі відчувалась безнадія.

Алк поставив свою другу туру на g8. Пропав ферзь!

Нескубу аж пересмикнуло, неначе по ньому пройшов струм. Як можна опиратися без ферзя?.. Зажди, зажди, але ж ферзь гине за дві тури? І в мене зайвий пішак... А позиція... у мене ж чудова позиція! Поспішив Алк... Я ж беру з шахом!

Нескубі все стало так ясно, наче розсіявся туман. Ще не вірячи собі, окинув поглядом шахівницю. Так і є, чорні пішли на авантюру. Ну що ж, зараз буде несподівана для них розв'язка.

Вдячно поглянувши на свої тури ("Ох, як це добре, що вони з'єднані!"), Нескуба взяв ферзем чорну туру на g8. Шах!

Кисла міна з'явилась на Алковому обличчі, радісний блиск очей потьмянів і згас.

— Тепер можна говорити і про капітуляцію, — не стримався капітан.

Алк дивився на шахівницю спідлоба. Так, порятунку нема. Відступати нікуди, ферзя треба віддавати за туру, а потім під загрозою мата — і коня...

— Здав... — понуро сказав Алк і підвівся, ввібравши голову в плечі.

Тільки зараз капітан почув гомін у залі, наче ввімкнувся динамік.

Низенький, з пласкуватою головою Хоупман, який був арбітром, тиснув капітанові руку, вітаючи з "блискучою перемогою", а він чомусь не радів. Шаленство боротьби відринуло, і зараз, дивлячись, як пробирається до виходу зігнутий, ніби побитий, Алк, Нескуба впіймав

себе на тому, що співчуває біологові. Певно, це дуже неприємно — зазнати поразки...

— Дякую, дякую, дорогий Хоупман, — відповів нарешті арбітрові. — Переміг я випадково, мабуть, через магію числа тринадцять... Воно завжди було для мене щасливе.

— А може, воля до перемоги? — усміхнувся Хоупман, задерши голову, щоб бачити капітанове обличчя.— Це риса вашого характеру.

6

Поздоровивши капітана з перемогою, Хоупман оглянувся і не побачив Алка — той уже був коло виходу.

— Товаришу Алк! — гукнув арбітр. — Куди ви так поспішаєте?

Ботанік знітився, постояв якусь хвилину, вагаючись, а тоді обернувся й рішуче покрокував назад, до помосту.

— Друге місце на "Вікінгу" — є... є... це, знаєте, неабияке досягнення! — звернувся до нього арбітр, не то іронізуючи, не то радіючи за Алка, який, щоб вийти в фінал, переміг кількох сильних шахістів.

Алк ступив на поміст і нетерпляче махнув рукою в бік судді.

— Я хочу сказати зараз не про шахи...

Гомін у залі вщух, погляди звернулися до помосту. Нескуба і Хоупман стали, заклавши руки за спину,

Алк прокашлявся — видно, хвилювався, а коли почав говорити, то здавалося, що кидав у зал не слова — каменюки.

— Чи ви забули, в якому становищі ми всі перебуваємо? "Вікінг" — на грані загибелі. А хто відповідає за це?! Хто винний?! Я обміркував ситуацію і тепер твердо заявляю: винен капітан! —Алк зробив паузу, і в тиші, що запанувала в залі, чути, було його важке дихання. Не обертаючись до Нескуби, тицьнув у його бік пальцем: — Злочинна недбалість капітана, його нехтування своїми обов'язками — ось причина, що породила такий трагічний наслідок для всіх нас. Пам'ятаєте, який додаток до "Інструкції" зробив сам капітан? За особливо тяжку службову провину він запропонував переводити в пасажири...

— Але ж ви, я добре пам'ятаю, виступали проти цього пункту, — кинув репліку Хоупман.

— Так, я тоді заперечував, але ж всі ви, — Алк зробив круг рукою, — схвалили! І той додаток набрав сили закону. І там не було оговорено, що це не стосується капітана, що він тільки диктує закони, а сам не підлягає...

Еола сиділа в першому ряду і дивилась то на метушливого Алка, що розмахував руками і крутив головою, то на свого Нескубу, який стояв і слухав галасливий виступ свого шахового опонента, слухав з витримкою, гідністю, не обзиваючись і словом, так, наче йшлося про когось іншого. Еолу дратували Алкові жести, скрипучий голос. Дрібний чоловічок... А бач, скільки в нього злоби, жорстокості... Пігмей супроти Гордія. Отак помилитися в людині...

Краска сорому залила їй обличчя — ніде правди діти, було приємно, коли він лестився. Та хіба ж вона знала, що цей відлюдько такий лихий?

Хтось нарешті перебив Алка:

— Докази! Чи є в тебе докази?

Алк переступив з ноги на ногу, крива посмішка перетнула йому лице.

— Тут не філософська дискусія, а кримінальна справа, і коли б не було доказів..,

— Тоді кажи! — наполягав усе той же голос, Еола впізнала нарешті — то говорив психолог Ілвала.

— Та що там казати — є свідок, який говорить саму лише правду, — електронна пам'ять. Варто прослухати запис наради, коли капітан уперше повідомив про катастрофічне становище корабля, і найменші сумніви розвіються. Тоді він сам казав, що, будучи на посту, задрімав...

Усі погляди звернулися до капітана. Як прореагує?

Еолі пригадалося, ніби й справді Нескуба говорив тоді щось подібне. Здається, йому нездужалось, мав поганий вигляд... Але ця прискіпливість... Та якщо навіть і задрімав, то хіба це... Корабель ведуть електронні навігатори, а вони ж недремні!

У залі стало тихо, як у вусі. Здавалося, навіть численні прилади притишили своє ледь чутне дзижчання, і в самому повітрі з'явилась напруженість, наче от-от мусив статися вибух. Пострілом пролунало чиєсь кашляння, і знову заціпеніла тиша.

Нескуба неголосно сказав:

— Увімкніть запис... тієї першої наради.

За кілька секунд у залі зазвучало:

— "Товариші, ви й самі вже помітили, як змінилася ситуація. Наш "Вікінг" потрапив у гравітаційне поле, при чому джерело цього досить інтенсивного поля мені не відоме. Нам треба негайно..."

Хвилина за хвилиною відтворювався запис — усе було зафіксовано до найкоротшої репліки, але про капітанову недбалість не було й згадки!

На Алковому лиці з'явилася мозаїка з рожевих і білих плям. Капітан був зовні спокійний, мав вигляд зосередженої замисленої людини, і тільки Еола завважила, що в нього трохи примружені очі, а це означало, що він гамує хвилювання.

З динаміків звучав такий характерний, такий милий Еолі голос:

— "...Це явище потребує дослідження. Але насамперед треба виправити курс "Вікінга". Енергетичним резервом ми ще не користались... Він якраз і призначений на випадок непередбачених, несподіваних обставин. Якщо немає заперечень, прошу всіх негайно зайняти свої місця, антиперевантажні костюми — обов'язково. Черговий пілот і штурман лишаються тут. Нарада закінчена".

"Ну, от, — з полегшенням подумала Еола, — він абсолютно ні в чому не винен, чесний і чистий перед колективом".

Алк стояв ні в сих ні в тих, розводив руками і винувато посміхався, мовляв, що хочете, те й думайте.

Раптом Нескуба зробив кілька кроків уперед і сказав:

— У записі нічого такого нема, бо під час наради про це не було мови. Але товариш Алк має рацію: я був задрімав. Може, це сталось під впливом гравітації, та факт залишається фактом — я не відразу помітив покази приладів...

"Що вій робить?! — жахнулася Еола, подалася вперед, стиснувши руки в кулачки — аж пальці побіліли. — Хто його тягне за язик?!"

— Отже, провину визнаю і не хочу уникати відповідальності, — Нескуба випростався. Дивився в зал уже не примруженими, а широко розплющеними очима чесної людини, готової до всього. За ті півтора десятка хвилин, що відтворювався запис, він магічно змінився, зараз це був зовсім інший чоловік — зібраний, рішучий, натхненний. Наче прозирав далеко за обрій часу і бачив те, про що всі інші й не здогадувались.

"Боже, який він гарний! — думала Еола. — Таким я його ще ніколи не бачила... Цікаво, чи він хоч здогадується про це?"

— Обов'язки капітана передаю астронавігаторові першого рангу штурманові Павзевею, — провадив далі Нескуба. — А тепер продовжимо розгляд.

Павзевей, міцної статури чоловік у вишуканій штурманській формі з золотими позументами, одразу підвівся і почав прокладати собі шлях до виходу серед виручого гурту. Очевидно, поспішав до капітанського пульта. Лакований козирок елегантного кашкета затіняв йому лице, і не можна було помітити, чи він радий з такого несподіваного підвищення, чи навпаки — засмучений.

Кілька хвилин стояв такий галас, що годі було щось розібрати. Присутні, наче змовившись, говорили всі разом, щось вигукували, не слухаючи один одного. Помахи рук, розчервонілі обличчя, розкриті роти, — Еола аж очі заплющила, щоб не бачити цієї веремії. Сиділа оглушена і ніяк не могла прийти до тями. Були моменти, коли їй здавалося, що все це — важкий сон, що ось вона прокинеться — і все буде так, як слід. Справа Не-скуби? Кошмар! Он уже обирають суд. Алк— громадський обвинувач?! Та що ж це діється? Якийсь масовий психоз...

Кожна клітина її мозку обурювалась, протестувала.

"Доле! — шепотіла вона, затуливши обличчя долонями, — хоч наостанку зжалься над нами... Ну, чому в складній системі Світу нам випала отака нещаслива Доля?"

Опустивши руки на коліна, зітхнула, вибачливо, уже спокійно подумала: "Мабуть, Доля діє за законом великих чисел, а цьому законові нема діла до моїх переживань".

Поступово оговталась, і до її слуху почало доходити те, що тут відбувалось.

Алк наполягав на застосуванні додатку до "Інструкції".

"В пасажири — це ж для такої діяльної натури... — Еола знову відчула гостру зненависть до біолога.— Затятий, запеклий. І сам же не уникне... Пропаде в своїй оранжереї, відлюдько..."

Громадським захисником Нескуби виступав Ілвала. Він почав з того, що піддав сумніву юридичну силу додатку. Хіба вищі інстанції, які складали і затверджували "Інструкцію" на Землі, санкціонували цей додаток? Вони не могли цього зробити, бо додаток внесено до "Інструкції" після того, як зв'язок з планетою вже був давно перерваний. А в самій "Інструкції" немає пункту, що дозволяв би доповнювати чи змінювати її.

— Хіба ж не ясно, що це — самодіяльність? — Ілвала обвів поглядом зал, ніби намагаючись заглянути кожному в очі. — Самодіяльність чистої води. Тоді можна спитати: навіщо ж потрібно було город городити? А я вам скажу: психологічно цей додаток виправдав себе, дисципліна зміцніла, виконання обов'язків стало ретельнішим, відповідальність зросла. Отже, додаток цей — виключно психологічний захід.

— Відповідальність... — кинув репліку Алк. — Приклад показав сам капітан!

— Тепер друге, — продовжував Ілвала, не звертаючи уваги на репліку, ніби й не чув її, — вина капітана Нескуби не встановлена, не доведена...

— Він сам визнав!

— Його визнання "провини" не є доказом. Це тільки свідчення його скрупульозної чесності перед собою і перед колективом. Безперечно, позначився і психологічний фактор: нетовариськість, несолідарність, навіть антипатія з боку деяких колег, незрозуміла й нічим не виправдана ворожість. Я переконаний, що капітан зробив свою наяву, перебуваючи в стресовому стані.... (Еола, кинувши на Нескубу тривожно-сторожкий погляд, помітила, що він ворухнувся, ніби хотів щось сказати, але передумав і продовжував сидіти, трохи схиливши голову). Бо фактично за ним ніякої вини немає. Рухом корабля керує електроніка, чергування ж встановлено на випадок аварійних пошкоджень.

— Значить, винна електроніка? — насмішкувато обізвався Алк. — Давайте засудимо її!

— Не треба блазнювати, Алче. Ми перебуваємо в такому становищі, коли згуртованість, монолітність колективу потрібна як повітря.

— Я прагну справедливості, лише справедливості! — вигукнув Алк і обвів поглядом своїх однодумців, шукаючи підтримки. Але всі сиділи мовчазні, непорушні, мовби закам'янілі.

— А хто тут не прагне справедливості? — підвищив тон Ілвала. — Всі ми прагнемо! Та щоб дійти до істини, треба облишити демагогію й ступити на шлях правди. Чому не спрацювала електроніка? — Ось запитання. Перевіркою встановлено: програма не враховує тяжіння як

небезпеку. Точніше кажучи, гравітаційне поле, в яке ми потрапили, програмою не передбачене та й не могло бути передбачене. Ми ще далеко не все знаємо про матінку-природу і не в спромозі увібгати її ні в яку перфокарту. Структура космосу така неймовірно складна, що й помислити важко. Ось у чому суть, істина і справедливість! Nuda veritas[4] — казали римляни. — Ілвала передихнув, зробив паузу, а тоді сказав: — Я пропоную припинити цю справу як необгрунтовану і бездоказову. Сподіваюся, що ми всі проголосуємо за цілковите довір'я капітанові.

"Ну, от і все, — полегшено зітхнула Еола. — Кому ж не ясно, що це інтрига психа, очманілого в оранжереї, озлобленого типа? Нескуба вчинив злочин! Тільки хвора уява могла таке виплодити. І це переконливо довів Ілвала..."

Нескуба зійшов з помосту і мовчки сів біля неї,

Нервове напруження спадало, проте тривога чомусь не зникала. Крижина страху, якогось невиразного побоювання, крихітна скалка отам у грудях ніяк не хотіла танути, обдавала холодом серце. Невиразне, ледь вловиме передчуття біди тонким туманцем застилало свідомість. Невже це ще продовжиться? Звідки така затята злість у цього Алка? Що поганого зробив йому Нескуба? О боже, пошли цьому Алкові сердиту, сварливу дружину! Якось він філософствував: "У нас немає сторін світу. Де північ, або південь, або схід, чи захід? Усе перемішалося, і простір цей, без орієнтирів, без певних знаків,— що це за простір? І от він накинув на нас зашморг". Злякався за своє існування. Тоді вона тільки здивувалася, а тепер бачить, що усе йому в голові перемішалося.

Останнє слово Нескуби перед голосуванням. Підвівся — статурний, але ніби трохи зів'ялий. Провів долонею по чолу, заговорив спроквола:

— Тут було правильно сказано — курс корабля тримає електроніка. Та це аж ніяк не знімає моєї вини. Я мусив пильно контролювати систему навігації так само, як і систему життєзабезпечення. Ви тільки не подумайте, що я втратив надію і мені все байдуже. Зовсім навпаки. Локаційний графік дає підстави сподіватися, що "Вікінг" проскочить поміж Сціллою і Харібдою.

"Чи в нього з'явився комплекс вини і приреченості? — майнула думка в Еоли. — Навіщо ці жести? А може, така його позиція зворушить серця..."

Еола подивилася на своїх колег і багатьох не впізнавала: похмурі, набурмосені обличчя, погляди відводять убік. Цих зворушиш... І навіть цей ось, зарослий, здається, Кантор, що снує поміж рядами, роздаючи аркушики для голосування, і цей дихає неприязню. Чому вони так настроєні? Яких прикростей завдав їм Нескуба? Певне, порушився закон сумісності. Дуже довго одні й ті ж лиця...

І до неї підійшов Кантор — ніби не помічаючи Не-скубу, мовчки тицьнув у руки папірця, а їй здалось, що то не папір, а полум'я пече пучки. На картці всього два рядки, з яких один треба закреслити:

Вважаю капітана Нескубу винним.

Не вважаю капітана Нескубу винним.

Поодверталися одне від одного — ховаються з тими папірцями... Та чого тут ще вагатися? Не винен він; зовсім не винен, ані на ангстрем![5] Черкнула, закреслюючи рядок, скоса поглянула на сусідів — закреслюють, але що? Віднесла свого папірця — скринька скраю помосту,— повернулась на своє місце. Силувано усміхнулась до чоловіка, мовляв, що ж, побачимо, який буде наслідок, чекати вже недовго. Алк демонстративно подає останнім.

Настроювалась оптимістично, але чим менше лишалося часу — вже підраховують бюлетені! — тим більше її охоплювала тривога. Думки металися врізнобіч, і годі було їх погамувати. Втомлено прихилилась до Нескуби.

Раптом гомін ущух. Оголошують наслідки... Винен?..

Капітана Нескубу визнано винним більшістю... в один голос! Це Алків бюлетень переважив, це його каїнів камінь... Виходить, що він один вирішив справу? Божевілля! Схопилася з місця, скрикнула:

— Я вимагаю переголосувати! Чому це один Алків голос...

Нескуба поклав їй руку на плече, лагідно посадив на місце:

— Не треба, Еоло. Це твій голос переважив...

— Що? — повернулась до нього перекошеним лицем. — Що ти сказав?!

— Я бачив. Ти закреслила другий рядок.

Еолу наче вдарило струмом. Це гак і є, вона переплутала... Затулила долонями обличчя, захлипала, хапаючи ротом повітря, немов задихалася.

Капітан сидів закам'янілий, мовчав, даючи їй виплакатись.

7

До "Всякої всячини", як прозвали один з вантажних відсіків, напханий необов'язковим начинням, Нескуба ішов твердим кроком. Тепер, будучи "пасажиром", він мав багато вільного часу, отож і

надумав зайнятися живописом. А фарби лежали у "Всякій всячині". Як художник-любитель, Нескуба ще в студентські роки пробував сили в пейзажі — і не без успіху. То чому б не взятися за пензля тут, на борту "Вікінга"? Нехай ніхто не думає, що Гордій Нескуба розкис. Ще чого не вистачало!

Еола ледве встигала за ним. Уздовж вузького коридора стояли всі, вільні від вахти, а багато хто й чергування покинув,— стояли, повернувши голови в їхній бік. От уже людська цікавість!..

Коли Нескуба підходив ближче, очі опускались на підлогу. Лише Алк дивився прямо. Еола теж не одвернулась, але її погляд ковзнув так, наче Алка там і не було. І цим вона висловила більше, аніж могли вмістити слова.

Нескуба нахмурився, поправив берета, на якому змигнув золотий капітанський знак — палаюче сонце, — і мовчки покрокував далі. "Добре, що сила тяжіння не збільшується і можна йти нормально, — подумав, оглянувшись на Еолу. — А то б човгали, зігнувшись... Ще чого не вистачало!.."

— Увага, увага! — гучно пролунало з динаміків. Нескуба і Еола уповільнили крок. — Останні спостереження показали, що "горловина" має тенденцію до розширення.

Обличчя всіх, не виключаючи й екс-капітана та його дружини, проясніли. "Горловина" розширюється — це ж надія на порятунок!

— Усім зайняти свої місця! — лунала команда Павзевея. — Негайно по місцях!

"Проскочимо? Удару не буде? — шугали думки в Нескуби. — Дивовижна чорна діра... Вона що — порожниста? Може, це зовсім і не чорна діра? А чому ж таке тяжіння?"

Еолині думки закружляли в іншому напрямку. Раз обставини змінюються на краще, то...

Нескуба вирішив не повертатися до каюти і крокував спустілим коридором, як і раніш, ось уже й люк "Всякої всячини". Він натиснув кнопку, люк відсунувся, і вони втиснулись до тісної камери, такої тісної, що ніяк було й повернутися. У світлі тьмяної лампи залисніли боки контейнерів, ящиків, труб, різноколірних коробок.

Нескуба почав приглядатися до наклейок і незабаром знайшов довгастий ящик з фарбами. Неквапом витягнув його, але відкривати не поспішав. Думав про щойно передану інформацію. "Горловина розширюється — цікаво... що це має означати?"

Обоє мовчки сіли на ящик. Нескуба під впливом несподіваної ніжності пригорнув Еолу і вдихнув такий звичний і такий завжди приємний запах волосся, що вибивалося їй з-під берета. Чомусь згадалися літні вечори на Україні, зелені береги Дніпра — яке то щастя відчувати ніжне, пестливе літепло повітря, слухати плюскіт хвиль!.. Він і в Ризі, куди поїхав учитися, не міг забути рідного Дніпра, і широченні плеса Балтики завжди нагадували йому величну ріку. І ось тепер в уяві пливли місячні вечори, немов легкокрилі яхти. Притуляв Еолу до себе, а пам'ять догідливо конструювала картини далекого минулого — такого далекого, що здавалося, ніби все те траплялось із кимось іншим, а не з ним. Та хіба насправді той хлопчина — він сам? Плинув час, і юнак поступово, але невідворотно ставав інакшим, і його попередній стан утримувався тільки в пам'яті, та й то втрачаючи і втрачаючи чіткість. Наукою встановлено, що за вісім років у процесі асиміляції й дисиміляції замінюються усі клітини організму. Людина оновлюється фізично. А її "я" — хіба воно незмінне протягом життя? Tempora muntantur, et nos mutamur in illis![6]

Враз його пройняла слабість, у вухах засичало, світло потьмарилось, і він почав хилитися, падати, провалюватись у якийсь темний хаос. Життєва сила полишила тіло, і воно скидалось тепер на якесь лахміття.

Опритомнівши, Нескуба побачив (спочатку — як у тумані, а потім виразніше), що й з Еолою сталося те саме: дружина впала на коліна, одна рука звисала до підлоги, друга лежала на ящику. Потер пальцями чоло, наче силкуючись щось пригадати.

— Що сталося? — торкнув Еолу за плече. Вона розплющила очі, нерозуміюче подивилася на нього. — Тобі погано?

— Я втратила свідомість... — нарешті обізвалася вона тихим голосом, в якому чулася тривога.

Нескуба підвівся, допоміг їй встати.

— Слухай, — глянула йому в вічі, — а чого... ми тут? Може, щось трапилось з кораблем? А де всі інші? Я чогось боюсь, у мене в толові все переплуталось..,

Нескуба також розгублено поглядав навколо. Тісний, захаращений відсік... Чого ж він тут опинився?

— Певне, я за тобою прийшов... Ну, звичайно ж, за тобою.

— А чого я сюди забралась?

— Хто тебе знає! Вам, жінкам, іноді стукне що-небудь у голову...

— А вам, чоловікам, не стукає?

Перемовлялись упівголоса, не можучи подолати остраху, не вірячи, що на "Вікінгу" все гаразд.

"Щось тут не так, — думала Еола, виходячи з відсіку, — зі мною щось сталося, а він не каже..."

Нескуба тільки чмихав — явно незадоволений з цієї безглуздої ситуації. Добре, що хоч коридор порожній — ані душі. Де ж це видано бродити отак, невідомо з якою метою по найдальших відсіках! Ще чого не вистачало...

Бурчав на Еолу, щоб і її заспокоїти, і самому позбавитись душевного сум'яття. А воно не полишало його, і думки борсались, як у тенетах. Пішов по дружину... А чому не викликав по радіо? Та зрештою — чого вона забралася у той відсік? Якесь божевілля. Треба обміркувати ситуацію з психологом.

— Капітане! — пролунало по всьому коридору. Нескуба аж здригнувся. — Капітане, ми чекаємо на вас у спортзалі.

Нескуба упізнав голос астрофізика Хоупмана, арбітра матчу, і трохи оговтався. Зараз він сяде за шахівницю, і все внормується. Ну, сталось короткочасне затьмарення свідомості чи навіть амнезія[7], то й що? Мабуть, наслідок виснаження... Треба таки розпочати недоторканий запас, а то хлорела й хлорела, дідько б її забрав... А найголовніше: сконцентрувати волю, не розпускати нерви. Кожну, навіть найменшу дію — під контроль свідомості!

До спортзалу Нескуба зайшов твердим, пружним кроком. Зал був заповнений, на підвищенні за шаховим столиком уже сидів Алк, поруч стояв Хоупман, а побачивши капітана, ступнув навстріч, потиснув руку і одразу ж пустив годинника. Білими грав Алк, і поки він думав над ходом, Нескуба окинув поглядом присутніх. На втомлених лицях — зосередженість, очікування і нічого незвичайного. Стиха перемовляються жінки, чоловіки зиркають на демонстраційне табло. Невже ніхто не помітив його відсутності? Правда, можна ж подумати, що він щось робив там. Еола сиділа в першому ряду і, здавалося, була цілком спокійна. Одне тільки трохи непокоїло Нескубу: йому здалося, що таку сцену він уже бачив, переживав щось подібне.

І оця шахова партія із взаємними загрозами нібито знайома — чи сам колись грав, чи розглядав у збірнику? Та як не напружував пам'ять — пригадати не міг. Це трохи нервувало, вносило розлад у настрій. А, ще чого не вистачало!.. Аж головою труснув, щоб відігнати непрохані, непотрібні зараз думки, які заважали зосередитись.

Окинув поглядом шахівницю, вивчаючи позицію.

Передостаннім ходом Алк узяв своїм білим ферзем на g7 — тепер у нього зайвий пішак, та зараз він пошкодує, що взяв! Адже турою можна атакувати ферзя — і хоч віддавай його за туру, хоч одержуй мат. Піймався, хитрий Алче? Ану ж куди він зараз піде? Мабуть, прийме ферзя... Так і є — іде на h6. Ох, і зухвалець!

Нескуба одразу ж відповів: Tg8, і все єство його наповнилось передчуттям торжества. Механізм пастки спрацював чітко! Алкові не залишається нічого іншого, як здатися. Але ні, він береться за ферзя і, сопучи, ставляє його на h3. Нескуба, не роздумуючи, взяв турою пішака на g2.

— Шах!

Зал занімів, навіть жінки перестали перемовлятися. Усі погляди звернені на демонстраційне табло. Удар турою, певне, зломить Алка, примусить його капітулювати. Але впертий біолог узяв туру ферзем.

"Ах, ти так, — подумав Нескуба, — ну, то одержуй!" І напав другою турою на ферзя — Tg8. Білий ферзь гине, ну, а без ферзя...

Алк узяв другу туру з шахом — Ф:g8. Власне, кращого ходу в нього й не було. Ферзь пішов за дві тури. Достатня компенсація.

Ентузіазм Нескуби почав спадати, зникати, як вода в піску. Невже промахнувся? Кволою рукою, вже передчуваючи поразку, узяв конем

ферзя. Алк негайно напав на його ферзя — Tf1–d1, і цим ходом доля партії була вирішена. Чорний ферзь іде за одну туру...

Нескуба, пересилюючи гіркоту поразки, зупинив годинника і потиснув Алкові руку. Той не зміг приховати своєї радості — очі блищали, сяяли торжеством, губи аж сіпались, так хотілося розсміятися. І, мабуть, він пирхнув би сміхом, якби не підійшов Хоупман. Як арбітр, він, може, аж занадто серйозно привітав "із значним досягненням у проведенні мудрої гри".

— Та поміркуйте про свою флору, — ніяково посміхнувся капітан, — а то сама хлорела...

Щось буркнувши у відповідь, Алк подався до своєї оранжереї і там уже дав волю своїм почуттям. Тішився, немов дитина,— шастав поміж арматурою, заглядав у скляні призми басейнів, у яких погойдувалась зелена маса хлорели, і все приговорював:

— Оце всипав! Так і надалі треба. І тут хлорела не винна...

Раптом погляд його впав на квітку — пелюстки розправились, набралися отієї тендітної пружності, що підтримує форму. Дивовижно: яке життєве джерело наснажило ці ніжні, прозорі пелюстки?

— Космічна Алка, — прошепотів ботанік, — моя чарівна Космічна Алка!.. Під такою назвою ти ввійдеш у ботанічні реєстри Землі...

Згадавши про далеку, назавжди втрачену Землю, Алк спохмурнів. Сів біля своєї квітки, торкав її пальцями, а думав про капітана.

Оце якраз була нагода виступити з обвинуваченням... Майже всі зібрались, і, мабуть, дехто й чекає... І він же збирався... Чому ж не сказав? Ну, та нічого, не слід гарячитись. Зрештою, може, його недогляд не такий уже й значний? Треба проаналізувати все без найменшого

упередження, об'єктивно. Історія знає не один випадок несправедливих покар... Та й навіщо плекати в собі колючки зла? Вони ж колотимуть і тебе самого, та ще й боляче!..

Його поволі проймало почуття заспокоєності, лагідності, коли і сам стаєш інакшим, і зовнішній світ набуває тепліших відтінків. Одразу ж почав віджившлюватись, як оця космічна квітка; негативні емоції відпливали, відкриваючи душу сонцю.

Згадав Еолу. На її чутливому обличчі з'явився болісний вираз, коли Нескуба зазнав поразки. Аж губи їй пересмикнулися. Любить. Це, мабуть, дуже приємно, якщо тебе люблять. Це щастя... А хто ж тут, на космічному кораблі, ощасливить його, Алка? Та ніхто й ніколи. Щастя вже розподілено, час відміряно. Скільки там ще лишається, щоб цей невеличкий простір, в якому вони себе замкнули, обернувся на металеву домовину? Час і Простір — ось у чому суть...

Алк довго сидів, замислено дивлячись на гігантські пелюстки своєї квітки, ніби хотів знайти в них відповідь на запитання, якого не міг сформулювати.

8

Нескуба знемагав, розпластаний на ліжку, тяжкий, немов уранова плита, сон душив, причавлював тіло, капітан не міг навіть пальцем ворухнути. Снилося, що він застряв у тісному тунелі, важко навіть плечі розправити, кам'яні стіни стискуються, сірий морок вибирає очі, і душу проймає жах безсилля. Промигнули чиїсь перекошені злобою лиця, пропливло кілька формул, серед них чітко виділялося гравітаційне рівняння загальної теорії відносності, в якому матерія пов'язана з геометрією простору — часу; далі все потемніло, і Нескубі зробилося так лячно, що він застогнав. Раптом на плече лягла чиясь рука.

— Що з тобою?

Він прокинувся, але не зовсім, ще не міг орієнтуватися, і тьмаве світло нічного плафона лише дивувало його. А рука легенько торкала за плече, потім доторкнулась до щоки. І раптом крик:

— Хто це?!

В голосі переляк і обурення. А скрикнула Еола — Гордій одразу прочумався, розплющив очі. Дружина відсахнулась від нього, поспішливо ховаючи руки за спиною. Проте погляду не відривала — придивлялась, наче вперше бачила його.

— Я питаю: хто це? — повторила вже трохи тихіше і ввімкнула світло.

— Ти що, не впізнаєш мене? — нарешті спромігся Гордій. — Еоло...

— Голос наче твій, але ж ти зовсім... — вагаючись, переборюючи сумнів, говорила Еола,— ти зовсім змінився... Слухай... що за дурні жарти?

— Оцього ще не вистачало: рідна жінка не впізнає!

Нескуба хотів рвучко підвестися, але це йому не вдалося. Тоді, спираючись на руки, ледве сів, неначе після тяжкої хвороби. Збільшилось тяжіння? Але ж Еола рухається вільно... І чого вона все дивиться на його груди? Що вона там побачила?

Нескуба несамохіть торкнувся рукою грудей і обімлів: борода! Невже борода?! Ухопив обома руками жорстке волосся, провів донизу — борода сягала пояса. Ще не вірячи, смикнув і скривився від болю. Ні, вона не приклеєна, вона справжня. За одну ніч виріс отакенний віник?!

— Еоло... Це якесь божевілля... Ліг спати молодим, а прокинувся... Скільки ж я проспав? — Гордій поглянув на пружинний хронометр,

вмонтований у стінку поряд з відеофоном. Стрілки показували 11 годин 13 хвилин бортового часу. — Хм... Одинадцять... А може, двадцять три?

— Годинник стоїть, — сказала Еола і сіла на ліжко, загортаючись у халат.

— Стоїть?

Гордій схилив бородату голову до годинника.

— Так, час зупинився...

— Навпаки, — сказала Еола, — він мчить з космічною швидкістю. Якщо ми так постаріли за одну ніч... А сивини в тебе скільки! Борода сріблиться. Ти мені нагадуєш святого із стародавніх ікон.

— А ти на святу аж ніяк не скидаєшся, — спробував пожартувати Гордій, але жарту не вийшло, в голосі виразно почулося старече бурмотіння. — Та невже ж ми так постаріли?!

Нескуба із жалем поглянув на дружину. Ой, леле! Зморшки попід очима і біля кутиків безкровних вуст, обличчя — наче прив'яле яблуко. Спитав:

— Як ти себе почуваєш?

— Кепсько, — Еола провела долонею по обличчю, наче знімаючи павутиння. — Отак, як ото напівусохла вишня. Пам'ятаю, у нас...

Нескуба роздратовано махнув рукою:

— Сентименти, ремінісценції. Не на часі, зрозумій.

Еола змовчала; зібравши вузликом губи, стежила, як цей, зовсім чужий дідуган порпається біля відеофона. Хоч як він не натискував на кнопки, екран мовчав, витріщившись на каюту мертвим більмом. Почала й собі збиратися.

— Що ж це таке? — бубонів собі під ніс капітан. — Того бути не може, щоб атомні батарейки вичерпалися. Вони ж на двадцять п'ять років...

Квапливо надягнувши свою капітанську форму, яка помітно обвисала на ньому, Нескуба покрокував до командного відсіку. Роздратування і тривога поступово слабли, розвіювались.

За пультом сидів, згорбившись, старезний космонавт, в якому Нескуба ледве впізнав Павзевея. Де й поділася його статурність, його молодеча виправка... Запалі щоки, втомлений погляд колись таких жвавих очей і велика біла лисина посеред голови.

"Поголився... — подумав Нескуба. — Встиг. Але чуприну наче метеоритом зчистило..."

Побачивши капітана, Павзевей мерщій узяв свого форменого кашкета, що лежав на пульті, і надягнув його по самісінькі вуха.

— Не треба, — капітан махнув рукою, даючи знати, що зараз не до формальностей. — Що воно діється, як ти гадаєш?

Павзевей устав, озирнувся, чи нікого більше нема, заговорив глухуватим голосом:

— Що діється? А дідько його знає... Якщо ти перевіряєш мої зв'язки з реальністю, то... — Павзевей трохи підняв кашкета і провів долонею по лисині. — Скажу відверто: зі мною щось не в порядку... У мене, розумієш, випадіння пам'яті. Ніби ще вчора, заступивши на вахту, я був молодий, а

зараз... І нічогісінько не пам'ятаю. А це ж немалий відтинок часу... От наче промигнуло із швидкістю світла... І вже я лисий... — Він знову, піднявши кашкета, погладив тім'я — голе, немов екран. — Була мить, коли я подумав, що божеволію...

— Заспокойся, друже, — Нескуба торкнувся його плеча. — Ніякої перевірки, і ти цілком здоровий психічно. Я просто хочу розібратися в ситуації. З нами всіма не все в порядку. Що показує локаційний графік?

— Поглянь, горловина покоротшала і розширилась. Чи це мені так тільки здається?

— Ні, це справді так, — замислено сказав Нескуба, уп'явшись очима в екран. — Скоро ми її пройдемо.

— Скоро? — гірка посмішка скривила заросле обличчя Павзевея. — Чи доживемо? Скільки нам залишилось? Ти теж, капітане, проклав курс до старості — хіба не відчуваєш?

— Маєш рацію: ми всі... якось раптово постаріли. — Капітан схилився над панеллю внутрішнього зв'язку, але як не натискував на кнопки, екран залишався мертвим. — Що сталося?

Павзевей знизав плечима.

— Не встиг перевірити.

Нескуба мимохіть кинув погляд на оглядовий екран. Жодної цяточки, жодної іскорки — споконвічна пітьма, яка, мабуть, ніколи не знала, що таке промінь.

"І в цій чорноті зав'яз "Вікінг"... — подумав Нескуба, відчувши подих остраху. — В який же простір ми потрапили? Невже і досі кружляємо

біля колапсуючої зорі? Чи, може, тут нічого й схожого нема?.. Можливо, то все — лише химерні гіпотези..."

Чорний простір гіпнотизував, притягував, неначе прірва, жахав Нескубу своєю великістю, налягав на душу тяжкою брилою. Нараз Нескуба відчув свою дрібність, свою нескінченну малість супроти Всесвіту. Але то була тільки мить. "Нащо мені всілякі комплекси? — подумки обурився Нескуба. — Ще чого не вистачало! Треба ділом займатися, а я..."

Струснув головою, розправив плечі, як міг, постарався збадьоритись.

— Ну, от що, Павзевею, ти все-таки пильнуй біля пульта, а я піду побачу, як інші. Та треба налагодити внутрішній зв'язок.

— Гаразд.

Павзевей сів на своє місце, знову скинувши свого красивого форменого кашкета і сяючи лисиною.

Капітан, силкуючись ступати якомога твердіше, покрокував з командного відсіку.

Як і передчував, нічого втішного він не побачив. Нікого з екіпажу не обминула старість — ні чоловіків, ні жінок. Зарослі, зморшкуваті обличчя; в декого в очах переляк, розгубленість, безпорадність. І майже всіх охопила глибока депресія. Гай, гай... Колись бадьорий, енергійний колектив космічного корабля перетворився на якийсь занедбаний пансіонат для пенсіонерів. Особливо постраждало жіноцтво. Хоча Нескуба на собі відчув "феномен старості", як подумки назвав те, що їх спіткало, проте йому було дуже прикро бачити, як час глибоко поорав їхні обличчя, ще недавно такі милі та гарні.

Дехто ще снідав по каютах, а деякі, спожившиши належні калорії, сиділи в лабораторіях, але Нескуба не був упевнений, що вони щось там роблять: занадто вже старі й кволі.

Чимало кают були порожні, і вони нагадували Нескубі покинуті гнізда. Де ж їхні мешканці? Капітанові все стало ясно, коли він зайшов до госпіталя. Невеличке овальне приміщення в середині корабля було переповнене хворими. Коло них порались усі троє лікарів, серед них і Еола.

— Що за пошесть? — спитав Нескуба, і в голосі його відчувалась тривога.

— В основному анемія, — відповіла Еола. — Даємо вітамінні препарати, але, сам розумієш, цього недостатньо, потрібне посилене харчування.

— Гаразд.

Нескуба ступнув до екрана, щоб одразу передати наказ, та, згадавши, що зв'язку нема, тільки змахнув рукою.

— Ну, а Канторові вже, мабуть, ніщо не допоможе, — прошепотіла Еола капітанові на вухо і очима вказала на ліжко, де лежав скорчений фізик. Бліда з синюватим відтінком рука недужого затиснула віхоть жовтаво-білої бороди. Нескуба одразу помітив ці неживі кольори, насупився.

— Що з ним?

— Тяжкий випадок. — Еола відійшла з Нескубою від ліжка недужого. — Останнім часом він тільки те й робив, що підривав своє здоров'я...

— Конкретно, — нетерпляче перебив Нескуба.

— Дуже ушкоджена ендокринна система. Серцевосудинна також. Ми вживаємо всіх можливих заходів... Нескуба підійшов до Кантора, схилився над ним і обережно торкнувся плеча.

— Канторе... Чуєш, Канторе...

Фізик не змінив пози, лише кліпнули повіки і ледь зворухнулися губи — може, хотів щось сказати, але не зміг, не вистачило краплини енергії.

— Чого ж ти, друже...

Спазм перехопив Нескубі горло, і він не зміг вимовити більше ні слова. Мовчки, навіть з якоюсь дивною цікавістю, дивився, як поволі зсуваються з Канторової бороди посинілі пальці, як западають, покриваючись сірістю, щоки і в очах залягає тінь. Еола кинулась за шприцом, але це вже було непотрібне. Капітан скинув кашкета, може, з хвилину постояв, схиливши голову, а тоді, ні на кого не дивлячись, вийшов.

"Так, перша смерть... у космосі... — запульсувала думка. — Переступив межу Кантор... Ну, що ж, у свій час кожен її переступить... У свій час..."

Хотілось якомога швидше дістатися до каюти, впасти на ліжко і лежати, ні про що не думаючи. Ох, які ноги важкі, ніби з чавуну...

"Е, починаю розкисати, — дорікнув собі. — Ще чого не вистачало!.."

Змусив себе обійти увесь корабель, щоб на власні очі побачити кожен відсік, майстерні, лабораторії, склади. Спожив свою порцію хлорели і тут же дав наказ про посилене харчування — старший кухар одразу ж узявся складати нове меню.

До командного відсіку Нескуба повернувся вкрай знесилений, важко опустився у своє командирське крісло і кілька хвилин сидів, підперши голову руками.

— Внутрішній зв'язок налагодили, — доповів Павзевей, погладжуючи долонею лисину.

— Так... Добре... — Нескуба підвів голову. — А що там було?

— Енергоблок. Батарея вичерпалась.

— Атомна батарея? — скинув бровами Нескуба.

— Так.

— Перевірити причину. Атомна батарея... Неймовірно!

— Причина одна — час. — Павзевей знову торкнувся лисини і відсмикнув руку, наче йому припекло.

Нескуба якусь мить мовчав, потім ввімкнув мікрофон і, дивлячись на своє зображення на екрані (достеменний дід!), заговорив:

— Товаришів Хоупмана, Ідерського, Ілвалу, Лойо Майо прошу зайти до мене.

Коли психолог і фізики з'явилися, — по-старечому повільні, неповороткі, — Нескуба довго кліпав очима, поки розрізнив їх.

"Ох, і постаріли... — щемливий жаль ворухнувся в Нескубиних грудях. — Мабуть, відчувають своє тіло, як чийсь поношений одяг. Так само, як і я... Ми ж не встигли звикнути до старості... Певно, в кожного млоїться на душі — що то з нами буде?"

— Не знаю, як і назвати нашу зустріч, — розвів руками. — Симпозіум? Колоквіум? Чи невеличка наукова конференція? Нам треба проаналізувати ситуацію. При цьому, я вважаю, не гріх дати волю фантазії, Чим більше буде висунуто ідей, тим краще. На цій основі, сподіваюсь, нам удасться хоч трохи пояснити... задачу, в якій майже всі параметри невідомі. Вільна дискусія дозволить нам відібрати раціональне зерно і зробити правильні висновки. Починайте, Хоупман, вам слово.

Астрофізик сіпнувся, щоб підвестись, але Нескуба нетерпляче махнув рукою, мовляв, не до церемоній.

Хоупман підвів голову і окинув присутніх втомленим поглядом. Потім час від часу позирав на чорний овал оглядового екрана і говорив упівголоса, наче остерігаючись когось стороннього:

— Останнім часом на "Вікінгу"... діється щось незвичайне. Окремі моменти можна пояснити хіба що... порушенням закону причинності. А що як ми потрапили в таку систему координат колапсуючої зорі, яка характеризується... щілинами в часі? Бо як інакше пояснити перервність у наших діях? Я, наприклад, ніяк не можу пригадати, яким чином опинився біля гравітаційного трансформатора...

— А ми з Еолою отямились у "Всякій всячині", — обізвався Нескуба. — Пам'ятаєте, якраз перед матчем? Досі не можу збагнути, чого ми там були і як туди дісталися.

— Може, це провали пам'яті? — кинув репліку Ілвала.

— Можливо, — погодився Нескуба. — Але яка причина? Адже цих дивних провалів зазнали майже всі. А от якщо прийняти припущення про щілини в часі, тоді все стане на місце.

— А оце наше постаріння? — обернувся від пульта Павзевей. — Перед сном екіпаж був молодий... Не могли ми справді проспати... майже сорок земних років і лишитися живими!

— А чому ви назвали саме цю величину? — спитав Лойо Майо.

— Акумулятори живлення внутрішнього зв'язку, розраховані на п'ятдесят років, цілком вичерпались. Довелося міняти пластини.

— Так, це вже щось інше, — роздумливо сказав Ідерський. — Щілиною це пояснити не можна. Навпаки, тут, очевидно, відбулося ущільнення часу, велике його пришвидшення.

— Виходить, за вісім годин — сорок років? — пробубонів Нескуба. — Ще цього не вистачало!

— Теоретично, в просторі, який Інтенсивно стискується, час може летіти з нескінченно великою швидкістю, — сказав Хоупман. — Тисячоліття можуть промайнути за одну коротку мить, цілі тисячоліття. Так що нам... в цьому розумінні пощастило.

— Справді, — зітхнув Павзевей, — якби з такою швидкістю...

— То ми б отут не сиділи і не обговорювали б парадокси часу і простору, — іронічно усміхнувся Ілвала.

— Це вже так, — хитнув головою Ідерський. — На тисячу років нас би не вистачило.

Аж тепер Нескубі трохи відлягло від серця: жартують, усміхаються — значить, не все втрачено. Заговорив розважливо, ніби міркував уголос:

— Колапсуюча зоря, простір, замкнутий на себе... Всі ми зійшлись на тому, що "Вікінг" потрапив у гравітаційну пастку чорної дірки. Але от минуло досить часу...

— Понад сорок років, — докинув Павзевей.

— Так, — хитнув головою Нескуба, — понад сорок років, а ми все падаємо і падаємо... Чи одержано якісь нові характеристики... цього об'єкта?

— Самої зорі як такої досі намацати не вдалось, — сказав Лойо Майо. — А от конфігурація неба дуже змінилася. Галактики стягуються докупи. Усі видимі галактики.

— Стягуються докупи? — перепитав Нескуба, і ріденькі брови його скинулися вгору. — Наслідок швидкості "Вікінга"?

Лойо Майо потер пальцями чоло, ніби хотів розгладити зморшки. Сказав роздумливо:

— Ні, наша швидкість тут ні до чого... Тобто вона якоюсь мірою... Але це не головне. Очевидно, міняється геометрія простору. Ми заглибились у таку частину Всесвіту... де можливі парадоксальні явища. Втім, висновки робити ще рано, спостереження продовжуються.

Ідерський теж був такої думки:

— Треба провадити спостереження простору всіма наявними засобами, щоб охопити не лише Метагалактику, а й елементарні часточки. Якнайширший спектр спостережень — ось що дасть нам змогу розібратися в новій картині світу.

Дослухаючись до міркувань учених, Нескуба намагався втілити їхні абстракції у якісь конкретні образи, пробував уявити оті "щілини в часі",

викривлення простору, його замикання на себе, мигтючий плин часу... І нічого не виходило. Уява оперувала звичними образами евклідового простору і не могла збудувати ніяких інших конструкцій. Звичайно, Нескуба розумів, що тут може послугуватися лише математичне мислення, що абстракції треба ловити сіткою формул, і все одно відчуття отієї невидимої перепони, яка обмежувала уяву, гнітило душу.

У дверях з'явилась жіноча постать, і він, придивившись, впізнав Еолу. Дружина причовгала до нього, прихилилась до вуха:

— Уже спорядили.

— Що? — не второпав Нескуба.

— Кантора спорядили, кажу.

— Ага, так... — Невблаганна дійсність нагадувала про себе, вимагала свого, і вони мусили облишити принадну сферу гіпотез. Нескуба підвівся. — От що, друзі, настав час попрощатися з Кантором...

Ідерський скинув головою, на очах йому зблисли сльози.

— Невже... Кантор... — прошепотів, благально дивлячись на Еолу. — Невже він...

Еола мовчки похитала головою і подалась до виходу. Ідерському здалося, що то посунула зловісна тінь.

— Так. — Нескуба обвів поглядом своїх товаришів. — Перші похорони в космосі...

Один по одному вони, пересилюючи втому, рушили з командного відсіку, лише Павзевей горбився за пультом.

9

Лойо Майо поклав перед капітаном чорну фотографію і заклав руки за спину. Мовляв, дивися, чи розпізнаєш, що тут є? Очі йому сухо зблискували.

Нескуба схилився над тією карткою, але, як не напружував зір, нічого не бачив, окрім рівномірної чорноти. Протер очі пальцями — ефект був той самий: темрява, і жодних слідів руху.

— його безкінечність космос?

Астроном кивнув.

— Я такої мови не розумію, — підвів голову Нескуба. — Може, доповните цей негатив словами?

Лойо Майо переступив з ноги на ногу, провів язиком по сухих губах.

— Це... таке... розумієте... вражаюче відкриття...

— Я тут нічого не бачу,— знизав плечима Нескуба.

— Перепрошую... — Лойо Майо заметушився, мацаючи кишені комбінезона. З однієї він таки витяг те, що шукав. — Ось, будь ласка, — подав капітанові лупу і вказав пальцем на праву половину фотографії. — Подивіться сюди.

Нескуба почав націлювати лупу, то наближаючи, то віддаляючи її від фото, проте знову нічого не знаходив. "Химерні люди ці астрономи, — думав капітан, — завжди щось підсунуть... Якийсь він екзальтований.."

— Бачите? — нетерпеливилось Лойо Майо. — Ось де вона. — Астроном простяг руку і торкнувся фотографії тремтячим пальцем. — Одна-єдина крапочка в усьому просторі.

Нескуба навів на це місце лупу і аж тепер помітив малюсіньку білу цяточку,

— Хіба це не подряпина?

Лойо Майо хмикнув, трохи ображено відповів:

— Технологія у нас на висоті... А цей унікальний документ має епохальне значення. Тут зафіксована уся наша Метагалактика — Всесвіт, з якого ми вилетіли...

— Оця світла крапочка? — перебив його патетику Нескуба.

— Вона, — хитнув головою астроном. — Звичайно, при дуже великому збільшенні.

— Хіба ми відлетіли так далеко? — з острахом у голосі спитав Нескуба. — Та на таку відстань не вистачило б життя тисячі поколінь!

— Відстань тут, може, й невелика. Як на космічні масштаби, це — поряд. Суть у розмірах нашої Метагалактики. Ми бачимо її збоку, розмір її становить мікроскопічну частину сантиметра: десять у мінус тридцять третьому ступені.

Нескубині брови зійшлися докупи, чоло прорізали зморшки. Що це він городить? У мінус тридцять третьому ступені? Це ж нуль цілих, за ним ще тридцять два нулі й одиничка. Чи він при своєму розумі, цей Лойо Майо?

— Це парадоксально, але...

— Але факт? — підхопив Нескуба і пильніше поглянув на свого співбесідника. Той не витримав погляду, відвів очі вбік, губи йому пересмикнулись, наче хотів щось сказати, але не наважився.

"Ну, ясно: психічний розлад, — подумав Нескуба. — В умовах безкінечних стресів не диво й звихнутися... Тривожно-маніакальний стан..."

Лойо Майо пояснював далі:

— До такого парадокса спричинилася велика концентрація маси, що з неминучістю викликало викривлення простору...

У глибині оглядового екрана капітан помітив купку золотих цяточок — далекі зорі посилали йому на сітчатку вість про своє існування.

— Настав момент, коли простір замкнувся... — провадив Лойо Майо.

— І тепер мільярди зірок спресувалися в одну елементарну частку, чи не так?

— Ні, тут не те. Наші Галактики містяться в оцій елементарній часточці.

— Ай-я-яй, — скрушно похитав головою Нескуба, — бідолашні Галактики... І наша Земля там, людство, цивілізація... Чи не затісно їм у такому об'ємі? Та ви не горюйте... — Удавано усміхаючись, капітан підвівся, поклав руку на плече астрономові. — Ну ж бо, вище голову! Ми теж не спресувались в який-небудь електрон, а лишаємось людьми!

— Ми вискочили звідти... — ніяково сказав Лойо Майо, відступаючи від Нескуби. — Розумієте — вискочили через горловину так званої чорної дірки, так що... нам безпосередньо загрози... поки що... Не треба хвилюватися...

"Це відкриття травмувало капітанову психіку, — подумав астроном, — бач, як зреагував... Не треба було так прямо... як лазером у голову... Може, викликати Ілвалу?"

— Я не хвилююсь, — сказав капітан. — Але ж ви самі кажете: явище парадоксальне... Ну, гаразд, ідіть уже відпочивати, а зорі... зорі тим часом ще можуть висипатись із тієї гравітаційної пастки, і все стане на свої місця.

Лойо Майо позадкував до виходу, підозріливо поглядаючи на капітана. Здогадався, що той думає про нього, і це тільки підтвердило його власне припущення про капітанову психіку: адже божевільні вважають хворими всіх, окрім себе.

— Так, так, — бурмотів астроном, — ви теж відпочиньте... Усі ми перевтомилися до краю.

Нескуба ішов за ним до самісінького виходу, заступаючи собою екран, і все непокоївся: "Хоча б він не помітив зоряного скупчення, хоча б не помітив..." Зачинивши масивні двері, зітхнув, провів долонею по чолу і повернувся на своє місце до пульта. Чорне фото, принесене астрономом, чомусь непокоїло, муляло око, і він різко відсунув його вбік. Яка нісенітниця — Метагалактика в елементарній часточці! Велетенська маса замкнула простір... А промінчик? Як він міг вирватись? Оце нафантазував! Гра хворої уяви і більше нічого...

Перевів погляд на оглядовий екран і аж усміхнувся. Ось він — Всесвіт! Виринає нова Галактика, а він плете про якусь елементарну часточку... Ну, ясно — звихнувся бідолашний.

Нескуба з'єднався з каютою Ілвали, та психолога не було. Передав радіовиклик по всьому кораблю, і хвилин через десять Ілвала з'явився.

— Поглянь, — капітан вказав на чорне фото і підсунув лупу. — Це приніс Лойо Майо.

В очах Ілвали мигнув усміх.

— Знаю, я оце був у нього.

— Ну, як він?

— Тривожиться, що травмував твою психіку.

Тепер і Нескуба засміявся, його широка, як віяло, борода задрижала.

— Який же ти ставиш діагноз? Чи не pseudologia fhantastika?[8] Шкода, якщо такий учений...

— Не квапся з висновком, Гордію. — Ілвала сів поруч капітана, повертів фотографію в пальцях. — Це ж документальний знімок, і він містить інформацію...

— Яку? — прохопився Нескуба. — Про що?

— Про структуру Всесвіту. Нескуба вирячив на нього очі:

— Що тут діється! І ти тієї самої співаєш?

— Бачиш, капітане, вони там, в обсерваторії, не припиняли спостережень ні на мить. Чому ж не довіряти...

— Ось чому! — Нескуба різким рухом правиці вказав на оглядовий екран, де було добре видно зоряне скупчення. Та на Ілвалу це не справило враження.

— Я не астроном і не фізик, отож дискутувати з тобою не збираюся. Викликай фахівців, а я послухаю, мені цікаво, що вони скажуть.

Нескуба ошелешено поглянув на психолога, знизав плечима, мовляв, не чекав од тебе такого, але нехай буде по-твоєму, і схилився над мікрофоном внутрішнього зв'язку. Насамперед запросив астрофізика Хоупмана, потім звернувся до Ідерського і, звичайно, до астрономів. Лойо Майо з'явився із своїм колегою — сухорлявим Олександром Осиповим, який увесь час насуплював брови. Сам Лойо Майо здавався спокійним, ледь не байдужим, але по тому, як затремтіли його пальці, коли він брав "чорну фотографію", Нескуба зрозумів, що той погамовує свої емоції. Але що його хвилює? Чи оте несподіване "відкриття", чи обговорення, на яке вони зібрались?

— Ну, що ж, товариші, хоча перед нами вічність, гаяти часу не будемо. — Капітан скупо усміхнувся і продовжував стриманим, рівним тоном: — Ви, певно, вже трохи чули про астрономічну сенсацію, отож виникла думка обміркувати її разом. Прошу вас, Лойо Майо, поінформувати товаришів докладніше.

Астроном обвів присутніх якимось дивним поглядом, наче побоюючись, чи зрозуміють його, чи, може, сприймуть як маячню. Тремтячими пальцями підняв угору фотокартку і сказав:

— Оце портрет нашого Всесвіту, останній портрет... Зовнішні розміри всієї нашої Метагалактики, — Лойо Майо іронічно скривився,— колишньої нашої Метагалактики — зараз становлять 10–33сантиметра. — Поклав картку на лискучий пластик пульта керування, передихнув. — Мусимо це усвідомити, прокладаючи дальший маршрут... Коли б я сам

одержав такі наслідки, то подумав би, що збожеволів. Але ж ми спостерігали космос разом із Олександром Осиповим...

Усі присутні, навіть і Нескуба, слухали інформацію Лойо Майо як заворожені. Метагалактика — в елементарній часточці! Мільярди мільярдів зірок, планет... Незліченна енергія, емоції, думки, минуле і майбутнє — жива, бурхаюча матерія... Та як усе це може вміститися у мікроскопічному об'ємі?

Нескубина уява, зрештою, здоровий глузд противилися, не сприймали такого парадоксального припущення.

Коли Лойо Майо замовк, усі були такі приголомшені, що в перші хвилини ніхто не міг здобутися на слово. Потім заговорили водночас, і Нескубі довелося підвищити голос, закликаючи до порядку.

Біля комп'ютера умостився Хоупман, маленький такий, зіщулений дідок, і на екрані побігло мереживо формул, які неможливо було заперечити. Аналітичний розум астрофізика вражав тонкою логікою мислення. Формула Всесвіту розросталась, неначе якесь химерне дерево, і її символи-значки, такі нікчемні самі по собі, зібрані в систему, набували фантастичної сили. Вони стискували, спресовували Метагалактику в отой квант простору, який виражається величиною 10–33 сантиметра. Макрокосм у мікрокосмі, безкінечне в кінечному! Хоупман, вказуючи на екран комп'ютера, списаний формулами, нагадав, що такі космологічні ідеї були висунуті ще в двадцятому столітті, що дехто вважав це грою розуму на тему: "Що сталося б, якби було отак..."

— Тепер ми бачимо, що це не розумові конструкції, а сама реальність, — втомленим голосом закінчив астрофізик.

— Реальність... — тихо повторив Нескуба, розгублено поглядаючи на своїх товаришів. — А ото що — хіба не реальність? — вказав на зоряне

скупчення у лівому верхньому кутку оглядового екрана. Голос його звучав трохи роздратовано. — Що ж то по-вашому?

Нараз стало тихо-тихо, погляди ковзнули по великому оглядовому екрану та й прикипіли до світних цяток. Хоупман знизав плечима:

— То, певне, інший Всесвіт розкривається перед нами. Космічний Гольфстрім виносить нас у новий простір.

— А що ви на це скажете, Ідерський?

Фізик трохи помовчав, збираючись з думками.

— Що ж, ці твердження не суперечать теорії і, як бачимо, підтверджуються дійсністю. Мусимо перебороти інерцію мислення... Світ незмірно складніший, аніж ми уявляли досі, як у розумінні структури, так і щодо фундаментальних законів...

Ідерський поворухнувся і... поплив у повітрі. У тій же самій позі — наче сидів на невидимому стільці.

— Обережно! — вигукнув капітан. — Тримайтесь за сидіння!

Та його застереження спізнилося: усі, окрім його самого та Осипова, який встиг учепитись за підлокітники, опинилися під білим пластиковим куполом. Безпорадно борсаючись, то збивалися докупи, то розліталися в різні боки. Один бурчав, той вигукував, інший — сміявся, — усі були в стані ейфорії, навіть Осипов перестав хмуритись. Невагомість! Тенета гравітації порвались. Невагомість — це ж порятунок! Невагомість — як це прекрасно!

Капітан, спостерігаючи своїх товаришів, що плавали, наче риби в акваріумі, відчув якусь млость у всьому тілі, легке запаморочення. Перед очима тремтів сизий серпанок. Нескуба силкувався зосередитись

на цьому явищі, але безуспішно: кожної даної миті він забував, про що думав щойно. Пам'ять стиралася і, природно, самого цього процесу зафіксувати було неможливо. Нескуба не міг навіть помітити, як вони всі молоділи, як хвилина за хвилиною вкорочувались їхні вуса, бороди, а потім і зовсім зникли; як темнішало їхнє волосся, а Павзевеєва лисина бралася густою щетиною. Кожен відчув пружність у м'язах, бадьорість в усьому тілі. Увесь екіпаж помолодів — і жінки й чоловіки фізично стали такими, якими були десь на сьомому році польоту, коли потрапили в Космічний Гольфстрім. Ще один зигзаг Часу, і зигзаг, щасливий для наших мандрівників: до них вернулась молодість, здоров'я, бажання жити і працювати.

10

Помолоділий, сповнений енергії, Гордій Нескуба у вільні від вахти години не міг усидіти в своїй каюті. То йшов до Лойо Майо та Осипова, щоб припасти до окуляра телескопа: "Мусимо відкрити планетну систему!", то заходив до клубу подивитися новий фільм, знятий на "Вікінгу", але найбільше часу віддавав електронній пам'яті корабля. Прослухував те, що надиктував сам чи його помічники. Еола з цього дивувалася, пробувала навіть випитати, до чого він дошукується, але Гордій тільки рукою змахне, винувато усміхнеться і нічого не скаже. Та ці гримаси не могли приховати від чутливої дружини його внутрішнього неспокою, ба навіть тривоги. Щось мучило капітана, відбирало сон, аж помарнів чоловік, під очима залягли синці. Нарешті Еола не витримала.
— У тебе виснаження нервової системи, Гордію, треба обов'язково...

Нескуба щось буркнув нерозбірливе, та Еола не відступилася: її охопила тривога.

— Ти поводишся... безвідповідально!

— Як? — усміхнувся Нескуба.

— А що ж, у тебе симптоми нервового захворювання, треба лікуватися, відпочити...

— Може, подамся на Ризьке узбережжя? Море, ліси, річка, пісок, червононогі чайки і дзьоби червоні, на головах попелясті косиночки...

— Я йому серйозно, а він жартує.

Нескуба зітхнув, обличчя його набрало серйозного виразу.

— Мабуть, ти маєш рацію, Еоло. Справді, нервове виснаження... Але ж мушу я дізнатися, де поділася людина?

— Про що ти? — злякано вигукнула Еола.

— Кантора нема.

— Якого Кантора?

— Фізика. Забула? Енергійний такий, з котячими очима...

— Той, що працює з Ідерським?

— Працював...

— Де ж він подівся?

— Ніхто не знає. Електронну пам'ять я вже прослухав кілька разів — ніякого сліду!

— А як вони... з Ідерським? — насторожено спитала Еола.

— Злочин виключається.

Еола почервоніла: справді, як вона могла таке подумати?

— Та, звичайно... це я так... Але де ж він міг подітися? Може, забрався в який-небудь закуток, а там трапився сердечний приступ чи інсульт... Мало що може статися...

— Я оглянув увесь корабель.

— Слухай, а чому ти досі тримаєш це в секреті? Чому б не оголосити всьому екіпажу?

— Саме це я й хочу зробити зараз.

Нескуба тут же, не виходячи з своєї каюти, ввімкнув сітку внутрішнього зв'язку і оголосив про зникнення Кантора. Попросив усіх по-можливості допомогти в пошуках.

Еола порадила повторити, і він ще двічі передав це повідомлення, вимовляючи кожне слово якомога спокійніше. Це була певна ознака, що він дуже хвилюється.

Як і слід було сподіватися, звістка про зникнення одного з них збудоражила увесь екіпаж корабля. Шукали скрізь, нишпорили по всіх закутках, та Кантора ніде не було. Скафандри для виходу в космос були на місці всі до одного — в кожній каюті, робочих приміщеннях і запасні комплекти, затиснуті у спеціальних коридорних нішах. І його, Канторів, скафандр звисав металічною головою у затискувачі. Отже, в космос він не виходив!

Нескуба побоювався: ану ж виникнуть підозри? Проте моральний дух екіпажу витримав це випробування з честю. Ото тільки й того, що Еолина репліка, та й то наодинці з ним.

І все ж таки: що сталося з Кантором?

Капітана мучила невідомість, тривога млоїла серце. Та ще й те: на кораблі, очевидно, сталася трагедія, і ні він, ані хто інший нічого не чули, не бачили, не знають! Що це — колективне випадання пам'яті? Масове навіювання? В голову лізли всілякі фантастичні думки, в яких фігурували навіть якісь таємничі інопланетяни і т.п.

Та ось нарешті гримнув грім! Перший пілот Саке Мацу перевірив розвантажувальний відсік і одразу виявив: однієї з "портативних" ракет немає... Усі зійшлись на тому, що Кантор у стані афектації чи якоїсь психічної кризи покінчив самогубством, викинувшись у космос. Так було записано і в електронну пам'ять "Вікінга" — покінчив самогубством. І коли б хто сказав капітанові Нескубі, чи астронавігаторові Павзевею, чи навіть психологу Ілвалі, що вони самі "поховали" Кантора в космосі, що пілот Саке Мацу вмикав спусковий механізм, який виштовхнув ракету з мертвим Кантором назовні,— коли б хтось міг це сказати,— вони б нізащо не повірили. Та про це ніхто й ніколи їм не розповість, хіба, може, вві сні з'явиться щось невиразне, примарне, щоб одразу ж і зникнути.

Сум'яття, викликане такою несподіваною і зовсім незрозумілою смертю фізика, потроху вляглося, екіпаж "Вікінга" набирав звичного ритму роботи. Тривалий час точилася дискусія про напрямок польоту. Куди летіти? З якою метою?

Було вирішено скликати нараду. До рубки керування зійшлися всі, окрім тих, що на вахті.

Перше слово Нескуба надав астрономові:

— Лойо Майо пильнує космос, дружить із Галактиками, — лагідно посміхаючись, сказав капітан. — От і послухаємо, яка його думка.

— Ми з тутешніми світилами ще не встигли зазнайомитись, — у тон капітанові сказав астроном. — Але вже маємо досить широку програму досліджень... За попередніми даними, — вони ще потребують перевірки,

— "Вікінг" виринув у цей, сусідній, Всесвіт поблизу центрального району Галактики, отже, напрямок від її ядра обіцяє максимальну різноманітність об'єктів для спостереження і вивчення.

Капітан бачив: навіть від самої цієї думки астроном був у захваті, очі його сяяли якимось лихоманковим блиском.

— Пояс життя, — трохи навіть урочисто проголосив Лойо Майо, — завжди розташовується на периферії Галактик. Якщо ми навіть не натрапимо на планету, придатну для колонізації, то зробимо не одне відкриття, що збагатить науку про Всесвіт.

"Фанатик науки, йому аби вивчати, найцінніший для нього сам процес вивчення, — подумав Нескуба, слухаючи тираду Лойо Майо. — А навіщо всі ці спостереження, коли вони не наближаються до Землі?"

Осипов підтримав свого колегу:

— Звичайно, вісь від центра до периферії Галактики найперспективніша...

"І цей туди ж, — подумки коментував Нескуба, поглядаючи на суворе обличчя промовця, на острішки його брів, зсунуті над переніссям... — Мабуть, вони обидва втратили надію на повернення. А що з тих знань, коли їх не можна передати людству? Певне, для астрономів спостереження космічних тіл — це форма і сенс існування, але... чи не вузько? Людство — ось альфа і омега нашого життя!"

Планетолог Сіагуру, звичайно, обстоював "планетну програму".

— Окрім своїх, Сонячних планет, людина досі ще не побувала ні на яких інших. Може, в цій Галактиці нам пощастить?

"Не дуже ти нудьгуєш за своєю Африкою, — думав Нескуба. — Його, бач, ваблять чужі планети..."

Коли Сіагуру скінчив свою пісню, капітан окинув поглядом присутніх і не без досади відзначив, що багато хто симпатизує планетологові, а в очах інших проглядає байдужість і безнадія. І фізик Ідерський, і біолог Алк, і астронавігатор Павзевей, і навіть психолог Ілвала були якісь інертні на вигляд, здавалось, їх зовсім не цікавить тема дискусії.

Нескуба все ж таки сподівався, що до нього приєднається більшість, а щодо підтримки з боку Павзе-вея та Ілвали не мав ніякого сумніву.

— Скажу одразу, товариші, що з пропозицією нашого... астроблоку я погодитись не можу, — почав Нескуба, позираючи на зоряне скупчення, що сріблилось на оглядовому екрані. — Мусимо усвідомлювати себе частиною людства...

Капітан доводив, що летіти треба якраз в напрямку до ядра Галактики. Це дасть хоч невеличкий шанс натрапити на "чорну дірку", яка допровадила б їх у свою Галактику. Він розвивав гіпотезу про обмін матерією поміж Всесвітами-сусідами.

— Якщо "Вікінга" винесла в цей Всесвіт гравітаційна течія Космічного Гольфстріму, то чому не припустити, що десь є і зворотний рух? Як ви вважаєте, Ідерський?

Заручитися підтримкою фізика Нескуба вважав дуже важливим.

Ідерський поворушив пальцями на підлокітниках, потім торкнувся защіпки еластичного пояса, що втримував його на кріслі, нарешті підвів голову:

— У принципі я з вами цілком згоден, капітане...

— Це вже добре, — квапливо обізвався Нескуба, окинувши його теплим поглядом. — Я так і сподівався.

— ...Але тільки в принципі, — похитав головою Ідерський. — Так, мені теж імпонує гіпотеза про взаємний обмін матерією між сусідніми Світами. Цілком можливо, що саме так воно й є. Але у ваших міркуваннях відсутня навіть згадка про... час і відстань. Ви тільки прикиньте — і одразу переконаєтесь, що коли б перед нами була ще тисяча років життя, то й тоді ми не наблизилися б до ядра цієї Галактики на якусь помітну відстань. А камер анабіозу на "Вікінгу" нема.

— А може, до того тунелю кілька місяців польоту! — кинув репліку Нескуба, розчарований міркуваннями Ідерського. — Може, тут рукою подати!

Ідерський видивився на капітана, поплямкав губами і вибачливо всміхнувся:

— Ви мені даруйте, але це вже, знаєте, ворожіння. Може, близько, а може, недосяжно далеко — це не науковий підхід до проблеми.

— Що ж ви пропонуєте? — холодно спитав Нескуба, уже шкодуючи, що вирвалось оте "може".

— Я вважаю: треба промацувати простір за допомогою гравіметрів, і коли виявиться гравітаційний осередок, прямувати до нього.

— Так, гравіметричні дослідження треба провадити безперервно, — погодився капітан. — Але їхній ефект міг би бути значно більшим, коли б "Вікінг" рухався у напрямку ядра.

— Імовірність тут не набагато вища від нуля, — не поступався фізик. — А от пошуки в "поясі життя", як висловився Лойо Майо, відкривають більшу перспективу. Висадившись на котрійсь із планет, а вони тут,

безперечно, явище не рідкісне, ми тим самим утвердимо, закріпимо найдальшу межу земної ноосфери[9]. Хіба це не велична мета?

— Не бачу ніякої величі в тому, щоб відмовитись від усього людства, — сказав Нескуба. — Наше існування втрачає сенс.

Деякий час усі мовчали. Капітанова репліка змусила багатьох замислитись.

— Як на мене, — обізвався психолог Ілвала, — то напрямок до ядра видається перспективним. Збільшується імовірність попадання, а найголовніше — з'являється орієнтир, мета, до якої слід прагнути. Маю на увазі те, що нагадав капітан, — наш Всесвіт, рідну Землю...

Нескуба слухав Ілвалу, і настрій його кращав з кожним словом психолога. Може, таки вдасться переконати уперті голови!

Услід за їлвалою підтримав капітана Павзевей. Але астрофізик Хоупман... Цей вважав, що пошуки зворотного тунелю — справа цілком безнадійна, і від неї треба відмовитись із самого початку, щоб потім не зазнати гіркоти невдачі й розчарувань.

— Ви кличете нас у примарний світ ілюзій, але той, хто не зважає на реальність, неминуче зазнає краху.

"От тобі і Хоупман, — з прикрістю думав капітан, — отакий маленький, кволий чоловічок, а розговорився — Ціцерон!"

— Тут капітан і психолог дуже красиво говорили про "Рідну Землю", — певне, ці слова в них з великої літери, — зворушливо говорили. Справді, хто з нас не хотів би повернутися додому — під шатро голубого неба, у сферу звичного тяжіння? Хто не хотів би з'єднатися з людством, яке, певно, досі вже піднялося на ще вищий щабель. Та погляньмо правді у вічі. Де наш Всесвіт? Де наша Земля? Чи є хоч найменший шанс

повернутися? Хоч один з мільйона, ба навіть мільярда? Можна з певністю сказати: немає. Ми назавжди втратили Землю, від неї нас відділяють океани Часу...

"Говори, говори, безкрилий чоловіче... — хмурився Нескуба. — Яке ж то життя без великої мети?"

— Та ще й невідомо, які властивості даного простору, — провадив далі Хоупман, — як він себе поводитиме. То чи не краще всі зусилля спрямувати на пошуки планети, на якій можна осісти?

— Логічно, — вигукнув Алк. — Якщо підходящий грунт... Я в широкому розумінні...

"Ще цей ботанік встряє, — роздратовано подумав Нескуба. — Хоупман — голова! А яке там у тебе "широке розуміння"?

Капітанові було неприємно слухати Алка, відчував якесь глухе невдоволення проти ботаніка. І водночас було прикро з цього. "Невже ревнощі? — подумки дивувався Нескуба. — Ще цього бракувало!"

Долю дискусії вирішило жіноцтво. І не на користь пропозиції капітана Нескуби. Навіть Еола висловилась за те, щоб шукати притулок тут, у цьому незвіданому космосі.

— Хочеться простору, вітру, пахощів трави!.. — Еола аж руками змахнула, аж засміялася. — А то в гонитві за нездійсненним отак і звікуємо у цій металевій бочці!

В її словах стільки було запалу і сама вона світилась такою жагучою красою, що Нескуба на мить завагався: а може, й справді облишити мрію про Землю? Закоренитися тут, започаткувати нову цивілізацію? Але ні, його натура не могла примиритися з цим. Відчував гіркоту на

душі, а "новопланетників" вважав мало не відступниками. Та нічого не вдієш, коли вони взяли гору.

— Ну що ж, — зітхнув капітан, закриваючи нараду, — нехай буде так, як того хоче більшість...

"Вікінг" почав заглиблюватись у "Пояс життя".

Минали довгі, тяжкі роки, протягом яких екіпаж "Вікінга" зазнавав жорстокої скрути, коли нервове і фізичне виснаження навіть у найвитриваліших викликало апатію. Навколишній простір здавався пустелею без берегів, у глибинах якої ледь мріли світні цятки. Життя на кораблі зробилося таким одноманітним, що інколи здавалося, ніби зупинився час. Звичайно, робилися спроби розворушити, чимось зацікавити людей — ігри, вікторини, спектаклі і т.п., але ніщо не могло сколихнути тяжкої води байдужості. Навіть шахи... Не нудьгували тільки вчені та ще Алк, — той у своїй оранжереї невтомно провадив селекційні досліди. Лише відкриття, може, навіть потрясіння могло збадьорити екіпаж, зарядити наснагою. І таке відкриття сталося. На 6-му році нового літочислення недремні вартові космосу — астрономи — помітили планетну систему, досі приховану від їхніх очей хмарою космічного пилу.

Звістка, наче електричний розряд, миттю пронеслася по всьому кораблю.

— Планети?!

— Невже це правда?

— Пристань...

— Нарешті!..

Люди ніби прокинулись зі сну: вигуки, сміх, жарти, — усіх охопила ейфорія.

А в рубці керування йшла інтенсивна робота. Досліджувались параметри планет, спектр центрального світила, яке мало незвичайну будову, — плескатий, видовжений диск, його фотографія тремтіла в руці Нескуби, капітан з гіркотою думав: "Чуже сонце..."

Майже півроку бортового часу втратили на попереднє вивчення планетної системи. Із вісімнадцяти масивних планет для посадки обрали п'яту, яку одразу ж і охрестили: Гантеля. Маса її майже втричі перевищує масу Землі, а за формою вона скидається на гігантську гантелю. (Інші також мають неправильну форму — то схожі на бруски, то на зрізані піраміди тощо).

Основні характеристики Гантелі:

Атмосфера має приблизно 32% кисню, 65% азоту;

тяжіння помітно різниться на полюсах і в центрі, в середньому на якихось 15–20% перевищує земне;

гідросфера — 31% усієї поверхні в основному зосереджена в океані, який заповнює центральну впадину поміж двома півкулями, тобто покриває ручку "гантелі". Досить велика хмарність;

щільність — 7,5 г/см3.

Гантеля робить один оберт навколо своєї вісі за 13 годин.

Тривалість року — 218 земних діб.

— Ну, що ж, дім нібито непоганий, — сказав Ілвала, сподіваючись хоч трохи розворушити капітана, що похмуро переглядав картки, видані електронним мозком, — усього є доволі.

Нескуба, помовчавши, буркнув:

— Невідомо тільки, чи цей дім порожній...

— О, якщо там є господарі — це ще цікавіше! Капітан поглянув на нього, як на підлітка:

— Цікавіше... А що, коли вони агресивні? Що, коли їхня мораль велить проганяти непроханих гостей? Ви над цим не замислювались?

— Правду кажучи, мені це й на думку не спадало, — спокійно відповів Ілвала.

— А ми ж зовсім беззбройні. Це вас не турбує?

— Аніскілечки. Я глибоко впевнений, що свій витвір, який зветься "Людство", Природа видала в одному-єдиному екземплярі.

— Цей висновок, можливо, справедливий щодо нашого Всесвіту, — поступився капітан. — А де гарантія, що в цій, сусідній сфері немає ще одного примірника?

Павзевей, що сидів за пультом керування, обернувся до співрозмовників:

— Нічого, якщо й є, то ми встигнемо підготуватись! Вийдемо на планетарну орбіту — пильніше придивимось до планети...

— Звичайно, таких гарантій немає,— замислено сказав психолог,— але вірогідніше припустити: раз фундаментальні закони Природи зберігають свою силу і тут...

— Саме з огляду на це, — перебив Нескуба, — можна сподіватись, що й тут виникла мисляча матерія!

— Якщо виходити з припущення ізольованості, окремішності світів, — не відступав Ілвала. — А я дотримуюсь того погляду, що всі вони, скільки б їх не було, поєднані між собою і становлять, якщо хочете, єдиний Надвсесвіт.

На це Нескуба не відповів нічого, лише знизав плечима і знову взявся перебирати картки.

Ілвала подався до обсерваторії, де Лойо Майо та Олександр Осипов навпереміну спостерігали жадану для землян планету.

З усього екіпажу чи не найбільше радів Алк. Це ж тільки подумати: тридцять два відсотки кисню! Отже, чого-чого, а хлорофілу на Гантелі хоч відбавляй, рослинне життя, певне, буяє. Отам він зможе селекціонувати... І Космічну Алку відродить.

Зустрівши Еолу, яка поверталась із медичного блоку, запросив її до оранжереї.

— Відкрию вам секрет, — сказав, схиляючись до неї і ніби ненароком черкнувшись щокою її щоки. — Окрім зерен злаків, я тут маю насіння квітів... Як ви гадаєте, приживуться на Гантелі земні квіти?

Подих ботаніка грів Еолину щоку, і жінка відхилилася. "Невже таки закохався? — думка про це збентежила її. — Цікаво б почути, як він освідчується..."

Промовила чомусь занадто голосно:

— А чого ж! Може, Гантеля буде до них ласкава.

— Ну, а ви, Еоло, — все дужче розпалювався Алк, — ви будете ласкавою... до них?

— Ще б пак! — не стримала усмішки. — Кожна жінка любить квіти.

Алк необережно схопився з місця, присоски його підошов з ляскотом одірвалися од підлоги, він замахав руками і... поплив по оранжереї, вигукуючи:

— Я прикрашу квітами всю планету! От побачите...

Палку ботанікову балачку перервав зойк і чортихання — Алк зненацька вдарився коліном об арматуру. Перебираючи руками, дістався до металевого стільця і вже й рота розкрив, щоб продовжити розповідь про свої плани підкорення планети, коли з гучномовця пролунало:

— Увага, увага! Всім зайняти свої місця!

— Можете лишатися тут, — великодушно запропонував Алк.

— Ні, я піду, — вона відчинила двері. — Сказано ж: свої місця!

Ботанік дивився на зачинені двері і на сірому тлі бачив її білий силует. "Оце космічна квітка! — подума-лось ботаніку. — Пишна, як... як..." В уяві одна за одною виникали троянди, півонії, лілеї...

А гучномовець закликав:

— Негайно зайняти свої місця!..

"Певне, виходимо на планетарну орбіту, — подумав Алк, вмощуючись у протиперевантажувальне крісло. — Хоча б уже швидше..."

— Починаю відлік часу. Дванадцять, одинадцять, десять...

"Нехай би краще замість Кантора — Нескуба... — снувалося в Алковій голові. — Отоді б Еола... Ну й дурні ж з'являються думки... Нечесно так, погано. Нехай він буде живий і здоровий... А Еола... Еола хай розлюбить його, покине... Дуже просто: "Обрид ти мені, Гордію, осточортів. Тільки й знаєш свій пульт. А квітку хоч одну виростив?"

Цієї миті загриміли двигуни, по велетенському тілу "Вікінга" пройшов дрож.

11

Все вирувало на "Вікінгу": готувалася висадка експедиції на Гантелю. Інженери-механіки перевіряли "Гондолу", яка має облетіти Гантелю на невеликій висоті — "заглянути планеті в очі", як сказав Ілвала, і визначити місце для висадки землян. Звичайно, капітан не полишив без уваги ні операторів зв'язку, що готували лазерну лінію, ні вчених, що перевіряли бортову апаратуру, ні працівників харчоблоку, які вкладали індивідуальні пайки в герметичні пакети, ні медиків, що комплектували аптечки, — встигав за всім простежити, підказати, порадити. Лише про Еолу він, здається, забув, зате вона поглядала на нього люблячим оком, отакий — у русі, в кипучій діяльності — чоловік підносився над сірістю буднів, робився інакшим, натхненним.

Згодом (уперше, коли він хапливо обідав) запримітила ознаки нервозності. Жестикуляція, різкий голос. Чому б це? Перевтомився?

— Ти б відпочив хоч годину, — сказала якось, торкнувшись його плеча.

— Для відпочинку ще час буде, — блиснув очима Нескуба. — А зараз не до цього!

Невиразне, підсвідоме передчуття якоїсь біди непокоїло Еолу, та хіба можна було здогадатися, що обмірковував, яке рішення приймав капітан Нескуба, гарячково готуючи висадку на невідому планету? Це потім, повертаючись думкою до подій цього часу, Еола згадає промовисті деталі, риси, які мали б насторожити її. А зараз... Така подія! Зараз усі були неначе в лихоманці, нервове напруження охопило навіть врівноважених. Чи прийме їх Гантеля? Чи стане для них другою матір'ю?

— Вільним від вахти зібратися біля "Гондоли"!

От і настало те, чого так нетерпляче ждали, до чого прагнули.

...Перед вхідним люком "Гондоли" стояло троє космонавтів на чолі з Павзевеєм. У Саке Мацу зосереджене, навіть суворе лице. Сіагуру усміхався, і зуби в нього біліли, як разок намиста. Потиски рук, побажання, поради. У жінок зблискують сльози на очах, а коли урочисто зазвучав "Гімн планети Земля", Павзевеєва дружина не змогла погамувати нерви і зайшлася плачем.

— Дорогі друзі! — капітанів голос бринів стриманою радістю і, може, щоб приховати її, Нескуба насуплював брови. — Усе готове до польоту. Системи життєзабезпечення перевірені якнайпильніше. "Гондола" оснащена комп'ютером, який, враховуючи зміни ситуацій, зможе міняти програму, задану електронній автоматиці. На випадок необхідності — перейдете на ручне управління. Бережіть машину, і вона збереже вас. — Капітан окинув поглядом Павзевея і його товаришів. — Отже, технічні засоби в цілковитій готовності. А ви — чи готові перекинути міст до чужої планети?

— Готові!

— Претензії? Вимоги?..

— Нема, — Павзевей зиркнув на Саке Мацу і Сіагуру, вони лише кивнули головами.

— Тоді — щасливо! — Капітан потиснув космонавтам руки.

— До побачення! — гукнув Павзевей до всіх.

Дружини кинулись обнімати своїх чоловіків, неначе прощалися з ними назавжди.

— Щасливого повернення!

— Привіт Гантелі!

— А ви тут не нудьгуйте без нас! — махнув рукою Сіагуру.

Під звуки гімну екіпаж зайняв свої місця в "Гондолі". Люк закрився, і всі поспішили із шлюзу. "Гондола" спокійно лежала між рейками, немов зернина в стручку, ждучи, коли її вилущать з нього.

Капітан уже був за пультом керування. На одному з екранів почали проступати тьмаві обриси кабіни "Гондоли", ось уже видно й самих космонавтів.

— Як ви там? — спитав Нескуба.

— Все нормально, — відгукнувся Павзевей. — Готові до старту.

— Даю старт.

Нечутно розсунулися шлюзові ворітниці, "Гондола" посунулась спочатку повільно, ледь помітно, потім швидше, швидше, змигнуло кілька секунд — і вона зісковзнула у вільний простір. "Вікінг" злегка гойднувся, а "Гондолу" вже можна було бачити не лише на екрані, а й у відшторені ілюмінатори. Освітлений променями плескатого сонця, космічний човен, як показували контрольні прилади, швидко виходив на розраховану траєкторію...

З "Вікінга" пильно стежили за "Гондолою", її екіпаж був ось тут поряд — екран показував усе, що відбувалось у їхній забитій апаратурою кабіні.

Павзевей наче прикипів до пульта керування, обидва його товариші вже працювали з приладами, скеровуючи об'єктиви на планету.

"Ці прокладуть шлях, — спокійно думав Нескуба. — Досвідчені, не підведуть. От якби тільки не підвела "Гантеля..."

Еола удвох з дружиною Павзевея спостерігала за "Гондолою" в ілюмінатор правої прогулянкової палуби. Спочатку вона скидалась на золоту рибину, а вже через кілька хвилин зробилася кометою.

— Все-таки могли б і мене включити... — зітхнула Павзевеєва. — Занадто самовпевнені... А без нас, лікарів... Усе ж може трапитись.

— Не журися, Ренато. — Еола погладила подругу по спині. — Ось побачиш — усе буде гаразд.

— Але ти, я бачу, теж хвилюєшся?

— Та всі, мабуть, хвилюються перед висадкою... Як ми там будемо жити? Що, коли справді на Гантелі є аборигени?

— Може, й є. Родильний будинок наче непоганий, чому ж він має бути порожнім?

— Добре, якщо напівдикі...

— Чому ж добре?

— Вважали б нас за богів. Ти б хотіла пожити богинею?

— Не мели дурниць, — усміхнулась Рената. — Якщо вони антропоїди...

— Ні, в принципі, ти б не заперечувала? Так, як ото змальовували колись у фантастичних романах: з неба на вогненних колісницях спускаються космонавти, і темне населення, охоплене страхом, падає перед ними ниць.

— Читала... їхні автори вважали, що віра в бога виникала зі страху. Я їх розумію: в їхній час на Землі панував Страх. А первісна людина, може, якраз нічого й не боялася. Все це дуже складне...

— Ну, а все-таки, — жартівливо наполягала Еола, — невже ти відмовилася б від статусу богині?

— Якщо Павзевей оголосить — не відмовлюся, — засміялась Рената. Подивилась в ілюмінатор, і обличчя її враз спохмурніло. Зірочка "Гондоли" — така малесенька, така беззахисна — вже наближалася до планети, вкутаної сувоями хмар. — Наче падає сльоза, — прошепотіла Рената.

— Заспокойся, кажу тобі — все буде добре.

— Але ж ти не богиня, щоб це знати, — сумовито усміхнулась Павзевеєва. — Планета... незвичайна, не вивчена, чужа... Це дуже складний організм, який живе за своїми законами. Як цей організм реагуватиме на втручання ззовні? Чи полюбить нас, дітей іншої планети, і чи полюбимо ми її, як другу матір?

— Ми пристосуємось, — зітхнула Еола. — Іншого виходу в нас нема. Пристосуємось і звикнемо...

Жінки ще довго дивилися в ілюмінатор, аж поки золота краплина не зникла з очей.

12

"Гондола" кружляла навколо планети майже три місяці. Комплексна програма досліджень вимагала напруженої роботи екіпажу, і, щоб підбадьорити колег, Павзевей іронічно вигукував:

— Нічого, працюємо для її величності Історії!..

Це й справді було так — суспільна історія Гантелі тільки оце починалася, і вони вперше відкривали завісу нової сцени для людського дійства. Звичайно, жоден із космічних вікінгів не міг не те що знати, а навіть і здогадуватись, яких метаморфоз ці події зазнають у майбутньому. Інформація про заселення Гантелі через довгий ряд століть зміниться настільки, що перекази про історичний початок далекі нащадки вважатимуть міфами, які не мають ніякого реального грунту. "Небесний цикл" розглядатимуть як втілення одвічної мрії людини про політ у космос.

Та все це — в імлі майбутнього. А поки що — буденна робота. "Гондола", снуючи свою траєкторію навколо Гантелі, приглядалася до неї численними об'єктивами, промацувала її пульс, прислухалася до биття її серця, намагаючись уточнити хоча б найголовніші параметри.

Показники були не оптимальні, але з кожним витком ставало ясно: земляни зможуть пристосуватися до цих умов.

Першу посадку "Гондола" зробила на невисокому плато, власне, узгір'ї, яке круто обривалося в океан. Павзевей сподівався, що грунт у цих місцях злежаний, твердий, і не помилився. Навколо — від берега аж до самісінької гірської гряди — крізь ріденьку сизувату траву проступав граніт чи, може, якась інша тверда порода.

"Гондола" осідала на газовій подушці повільно, плавно, сантиметр за сантиметром. Рідка пилова запона огорнула фюзеляж, та коли замовкла силова установка, пил почав швидко осідати, вкриваючи тонким шаром крила та ілюмінатори.

— Ну, що ж, вітаю з прибуттям, — втомлено обізвався Павзевей до своїх товаришів, які також мали не дуже бадьорий вигляд. Обснувати велетенську планету, зазнаючи перевантажень, було нелегко. Тим більше, що в умовах невагомості на "Вікінгу" вони зовсім детренувались.

— І ми вас вітаємо, — сказав Саке Мацу, крісло якого стояло поруч з командирським.

— А я вас обох! — вигукнув Сіагуру, що розташувався в кінці кабіни.

— Прибрати крила, — наказав Павзевей, і Саке Мацу пустив у дію механізм. Крізь запилені ілюмінатори все-таки можна було бачити, як втягуються у свої гнізда трикутники крил.

Деякий час десантники сиділи мовчки, наче до чогось прислухаючись.

Повіки в Сіагуру склепилися, гудіння в голові стихло, натомість учений почув шум прибою і ніби побачив Сахарське море. Ах, як йому зробилося гарно під щедрим африканським сонцем!..

А Саке Мацу, трохи повернувши голову, дивився на зубці гір, що вхромлювалися в небо, і згадував довершений конус Фудзі, який ніби пливе в повітрі...

Павзевей, глянувши на годинника, ввімкнув систему зв'язку.

— Я — "Гондола", ви мене чуєте? Я — "Гондола"...

— І чуємо, і бачимо! — пролунало з овального екрана, де виринуло обличчя капітана Нескуби. — Як там у вас?

— Посадку зробили успішно. Почуваємо себе... — Павзевей глянув на Саке Мацу — той кивнув головою, — потім на сонного Сіагуру, — почуваємось трохи втомлено, але добре.

"Трохи втомлено..." Не буде ж Павзевей доповідати капітанові, що кілька разів — над гірськими пасмами і над океаном — вони потрапляли в жахливі ситуації, коли, здавалось, загибель неминуча. Над горами на "Гондолу" налетів лютий шквал, закрутив, пожбурив у шалену круговерть, вони втратили керування, орієнтацію. І все ж таки Павзевею якимось чудом пощастило вирватись із цієї зони. Від кам'яного бескеття "Гондолу" відділяв проміжок не більше десятка метрів.

Або над океаном. Буря виникла цілком раптово, небо змішалося з водою, і в цьому хаосі почалися такі електричні розряди, які хіба що могли приснитися в страхітливому сні. Не блискавки, а цілі стовпи яскраво-синьої плазми постали в океані, і кожен тримався по кілька хвилин. В якомусь екстазі природа споруджувала грізний у своїй величі храм, невдоволена, трощила його, кидала в безодню і тут же зводила новий — ще грандіозніший.

Павзевей скеровував "Гондолу" в коридори поміж електричними колонадами, потерпаючи на саму думку, що може зіткнутися...

Було від чого "трохи втомитися"...

— Вітаю вас! — Нескубин голос потеплішав.

— Дякую. Сподіваюсь, на "Вікінгу" все гаразд?

— Так, усі здорові, настрій піднесений. Радіють, що не виявлено аборигенів, і цивілізацію на планеті випадає починати з нуля.

— Мабуть, так воно й буде, — кивнув Павзевей. — Жодних ознак діяльності мислячих істот ми не помітили.

Так, ні шляхів, ні мостів, перекинутих через ріки, їхні об'єктиви не зафіксували. А от кам'яні споруди... "Гондола" пролітала над величезною рівниною, коли на обрії з'явився силует міста. Першим його помітив Сіагуру, що вів спостереження по лівому борту. "Місто!" — вигукнув планетолог, і в усіх стрепенулися серця. Невже справді? А може, то міраж? Павзевей скерував "Гондолу" в той бік. І в міру того, як вони наближалися, місто ширилось, виростало. Ні, це не міраж. Ось уже добре видно потужні фортечні стіни, високі вежі, білостінні палаци... Покружляли навколо, не зважуючись одразу пролетіти над містом, а коли перетнули його, то побачили, що це витвір природи, її архітектурна фантазія...

— Жодних ознак? — перепитав Нескуба. — Це полегшує ситуацію.

— Правда, одне місто ми відкрили...

— Що ви сказали? — нахмурив брови капітан.

— Місто... збудоване природою. Справжні архітектурні ансамблі в монументальному стилі. Майдани, вулиці, арки...

— То, може... мертва цивілізація?

— Виключається. Ми переконалися — гра природи. Але в майбутньому... — Павзевей оглянувся на сонного Сіагуру. — В майбутньому, може, й виникне місто... Першим це чудо помітив планетолог, то чи не назвати його іменем?

— Місто Сіагуру, — капітан скинув бровами, — звучить непогано. Що збираєтесь робити зараз?

— Кортить якнайшвидше вийти на поверхню планети. Пил уже, здається, осів...

— Можете виходити, — кивнув з екрана капітан. — Зв'язок не вимикайте: ми всі тут хочемо побачити цю знаменну подію.

— Зрозуміло.

— І хоча ні тварин, ні птахів, за вашими спостереженнями, на планеті нема, ви мусите добре пильнувати, — по-товариському суворо нагадав капітан. — Згодьтеся: не виключена можливість мімікрії.

— Звичайно.

— І в синіх заростях, може, причаївся синій дракон, — усміхнувся Нескуба.

— Від "Інструкції" не відхилимось ні на йоту, — запевнив командир "Гондоли".

— Не забувайте: "Інструкція" не може передбачити усі можливі випадки.

— Там є пункт про ініціативу, інтуїцію, — спокійно відповів Павзевей. Він добре зрозумів капітанів натяк на його, Павзевея, гіпертрофовану пунктуальність.

— Бажаю успіху.

Екіпаж "Гондоли" одразу почав готуватися до виходу. Вони ще висаджуватимуться у білих полярних областях і в синіх лісних масивах, у гірській місцевості і на берегах річок серед широких блакитних рівнин, зрештою, звикнуть до цього. Але перший вихід на планету не забудеться довіку.

Павзевей поторсав планетолога за плече і в такий спосіб швидко повернув його з берегів Сахарського моря сюди, на Гантелю.

— Приготуватись до виходу назовні, — дав команду Павзевей. — Ви удвох виходите, я залишаюсь біля пульта.

— Історичний момент, — сказав планетолог Сіагуру, підводячись із свого крісла. — О, Гантеля вже накинула на нас гравітаційну сіть.

— Адаптуємось, — обізвався Саке Мацу. — І невагомість остогидла.

Сіагуру, за звичкою, хапаючись то за спинки сидінь, то за петлі, що звисали з обшивки, похилитав до вихідного люка.

— Скафандр, — сказав Павзевей.

— Навіщо? — здивувався Сіагуру. — Склад атмосфери відомий... — Його білозуба посмішка могла обеззброїти хоч кого, але тільки не Павзевея. — І температура оптимальна... як у тропіках...

— "Інструкція", — твердо сказав командир, вставляючи мініатюрного навушника.

Планетолог перестав усміхатися, бо коли вже йдеться про основний закон зореплавців, то тут не до жартів. Дістав свій білий, як сніг, скафандр і почав надягати. Те саме робив і Саке Мацу, тільки в нього скафандр був яскраво-жовтий. Перевірили один в одного численні застібки, взяли деякі прилади (магнітометр, спектрометр тощо), не забули й про інструмент,— все це настовбурчило накладні кишені, наповнило ранці, що горбились на плечах.

Дивлячись на їхні незграбні постаті, Павзевей вибачливо сказав:

— Після того, як зробимо хімічні аналізи повітря, грунту, рослин і якщо вони виявляться прийнятними, коли визначимо рівень радіації і він не перевищуватиме норми, — отоді можна буде і в звичайних робочих костюмах...

— Все буде нормально! — прозвучав у командирському навушничку голос Сіагуру. — Ця планета вже на такій стадії розвитку... .

— Не "ця планета", — перебив Саке Мацу, — а наша Гантеля. Пора звикати.

— Слушно, — докинув і собі Павзевей.

— Згода, — провадив далі Сіагуру, — наша Гантеля, наша Гантеля! Так от, ця планета, тобто наша Гантеля, перебуває на такій стадії розвитку, коли їй не вистачає нас...

— Можна заходити до шлюзової камери, — сказав Павзевей.

З висоти вісімнадцяти тисяч кілометрів — там пролягає стаціонарна орбіта "Вікінга" — земляни, затамувавши серце, стежили, як "Гондола"

викинула драбинчастий пандус і як по ньому зійшли на поверхню планети два їхні товариші.

Сталося!

Сіагуру і Саке Мацу переставляли ноги обережно, ніби вивіряючи грунт на міцність, ніби ще не вірячи, що тут, на цій неймовірно далекій планеті, такій не схожій на рідну Землю, доведеться боротись за життя їм, їхнім дітям, онукам і правнукам...

Та ось перші люди на Гантелі оговтались, пішли твердішим кроком, хоча й перевальцем, бо від незвички їх похитувало, наче п'яних. Вони таки й справді сп'яніли від радості, що після довгих років, сповнених небезпек, міжзоряний Гольфстрім виніс їх до справжнього порту.

Саке Мацу і Сіагуру обернулися, щоб їх обличчя видно було на екранах "Гондоли" і "Вікінга", і привітально помахали руками.

Сталося!

Планетолог хотів щось сказати, але тільки поворушив губами: так схвилювався, що йому забракло повітря, не міг вимовити й слова.

А Саке Мацу подумки прощався зі своїм Фудзі, то він йому, білоголовому, помахував рукою, Фудзі і всій Землі.

Сталося!..

13

— От і скінчилася наша одіссея! — в голосі Алка бриніла дитяча радість, очі поблискували. — Я марив цим днем! Відкрию вам секрет, Еоло: крім насіння основних поживних культур, я прихопив чимало й

іншого. Будуть у нас і дерева, потрібні в господарстві. Негайно оброблю дослідні ділянки, проведу лабораторні експерименти. І почнеться на Гантелі рослинна революція!

Евакуація "Вікінга" ішла повним ходом, вони здибались у шлюзовій камері, куди Алк приніс довгого ящика, а вона — кілька пакунків з медикаментами. В її присутності учений розгублювався, говорив занадто голосно і червонів, як дівчина. Це смішило Еолу, та вона не показувала виду. Говорила стримано, холоднувато.

— А чи приживуться? — висловила сумнів. — Середовище тут незвичне.

— Упевнений — ростимуть. Виведу гібриди, вони швидше пристосуються. Взагалі, генетична інженерія відкриває такі можливості...

Поклавши свій вантаж, вийшли із шлюзової камери, пропускаючи туди інших. "Вікінг" скидався на потривожений мурашник: кожен щось пакував і ніс до камери. Коли її заповнювали, вхід герметично закривався, і двоє чоловіків у скафандрах, відчинивши вихідний люк, все те перевантажували в товсте черево так званого спускового контейнера, який здійснював човникові рейси "Вікінг"—Гантеля —"Вікінг".

Алк поспішав за Еолою, і жінка відчувала його дихання на своїй шиї.

— Виростуть і плодові дерева, і тверді породи... — вигукував, неначе клятву.

— Шкода тільки, що не пурхатимуть птахи, — зітхнула Еола. — І спів соловейка почуємо хіба в запису...

Ботанік засміявся:

— Спів соловейка! Та навіщо він вам? Чи без того тьохкання не можна прожити? Хіба з нього матимеш якісь калорії?

Еола зиркнула на нього через плече і нічого не сказала. Тільки якась тінь пробігла в її очах.

— От якщо фізіологи мають у своїх колбах курячі зародки... — дихав на її шию Алк. — У них там великий набір. Почути на Гантелі кукурікання півня — оце була б радість! Згодьтеся, що куряча ніжка до пюре з хлорели не завадила б.

Еола знизала плечима, їй явно не хотілось продовжувати цю кулінарну тему. Знала, що для генетичних досліджень на борт "Вікінга" було взято чимало живого матеріалу, але, зрештою, космічний корабель — це не ноїв ковчег, де було всякої живності по парі, та й програма польоту не передбачала заселення невідомої планети... А що беруть для експериментів? Культури бактерій, маленьких акваріумних рибок, ікру деяких інших видів, може, ще — жаби, білі миші. А співочі птахи... Та невже ж у лісах Гантелі немає птахів? Планетолог Сіагуру висловив припущення: життя на цій планеті ще перебуває в рослинній стадії. Але ж... Що означає це "але ж" — Еола й сама не знала. Просто їй дуже хотілося, щоб літали, пурхали, щебетали птахи. Уява без найменшого зусилля миттю витворила живу картину — на поручнях, скобах, повсюди в коридорі сидять великі й маленькі, сірі та яскраві птахи. Шугають над головами в оцих заклопотаних людей, які поспішають випотрошити корабель, щоб якнайскоріш спуститися на планету.

Кліпнула очима, і видиво зникло. "Що ж ми ще не склали? — намагалася пригадати Еола. — Здається, все. Електронного діагноста нехай інженери... А що робить Гордій? Щось він не дуже квапиться..."

Попрямувала до рубки керування.

— Ну, як там медслужба? — спитав Нескуба, як тільки вона переступила поріг. — Упорались?

— Майже, — кивнула головою Еола. — Залишається демонтувати діагноста.

Окрім Нескуби, тут були фізик Ідерський, психолог Ілвала та двоє інженерів.

— А ми тут займаємось прогнозами, — сказав Нескуба. Еола звернула увагу: вираз обличчя в нього якийсь розгублений.

— Я не заважатиму?

— Навпаки, може, щось порадиш.

Еола вмостилася в крісло, защіпнула пасок, щоб не попливти вгору, і настроїлась слухати.

— Отже, енергетика... — Нескуба замислено цокав пальцями по підлокітнику.

— Чи є можливість збудувати хоч невеличку електростанцію? — обізвався Ілвала.

— Яку ти маєш на увазі?

— Ну, атомну, водяну чи теплову — яка різниця? Головне, щоб давала струм.

— Так, це головне. І побут, і електроніка — все життя колонії потребуватиме електроенергії. Вирішальне слово за нашими фізиками та інженерами. — Нескуба поглянув у бік Ідерського.

— Я гадаю, на перших порах ми обійдемось переносними установками, згодом використаємо реактор "Гондоли"... — розважливо заговорив Ідерський.

Нескуба слухав, стиснувши губи, щоб не прохопитись якоюсь поспішливою реплікою. Над усе він боявся, що фізик запропонує демонтаж силових агрегатів "Вікінга". Ці потужності могли б забезпечити енергією новостворене селище на сотню років. Але це ж означало б зруйнувати міст, єдиний міст, за допомогою якого ще можна дістатися до Землі. А втратити "Вікінг"... На саму думку про це капітан ставав сам не свій.

— ...Зрештою, — продовжував Ідерський, — планета багата на термальну воду.

— А водоспади? А енергія морських хвиль? — кинув репліку Нескуба. — Еола відчула: йому одлягло від серця. — Гантеля дуже багата на гідроенергію.

Інженери також підкинули чимало несподіваних ідей: космічна електростанція, змонтована тут, на орбіті супутника, зможе використовувати промені центрального світила і передавати енергію на поверхню планети; установки, що діятимуть за рахунок фотосинтезу...

Нескуба поставився до цих проектів скептично, мовляв, теоретизувати — це одне, а втілити ідею, здійснити її — зовсім інше.

— Такі технологічно складні проекти — справа майбутнього... А напочатку, певне, доведеться спорудити звичайну парову установку, паливо для якої даватимуть ліси, а їх, на щастя, тут сила-силенна... І навіть таку електростанцію на голому місці, без потужної технічної бази побудувати зовсім не просто...

"І справді, — думала Еола, слухаючи тепер уже рівний, заспокоєний голос чоловіка,— інженери і механіки зроблять сяку-гаку турбіну. А котел? А лінія передачі? Трансформатори? Ох, і доведеться ж нам... Та найголовніше все-таки не це... Мікросвіт планети... Океан мікробів, бактерій, вірусів... Чужих, невідомих, може, в тисячу разів небезпечніших, аніж земні... Біологічний захист — ось що треба обміркувати насамперед",

Нескуба неначе вгадав її думки:

— А що скаже представниця служби здоров'я?

— Мене дуже непокоїть біологічне середовище і... байдужість до нього. Чи не слід щонайперше виробити програму біозахисту? А то нікому буде споруджувати оті самі електростанції...

— Ви, шановна, трохи запізнилися, тому й не в курсі. Розмова на цю тему вже була, і не одна. Мікробіолог та головний лікар зараз опрацьовують програму біозахисту.

Жартівливий тон, яким говорив Нескуба, подобався Еолі, бо це ж засвідчувало хороший настрій чоловіка.

— Чи можна сподіватись, що й ви підключите свій неабиякий інтелект до розробки цього проекту? — провадив далі Нескуба.

— Сподівайтеся, — усміхнулась Еола.

Коли вони прийшли до своєї каюти на відпочинок, Еола зауважила:

— Мені здається, ти не дуже квапишся залишати корабель.

— А ще ж у давнину був такий звичай: капітан сходить останнім.

— Ні, серйозно. Я, наприклад, так звикла на "Вікінгу", що не уявляю, як житиму без нього.

— Розумію, — замислено сказав Нескуба. — До того ж і простору там, унизу, одразу не буде. Так, так, не дивуйся. Довший час доведеться тулитися в санітарних палатках.

— Карантин? Скільки ж він триватиме?

— Доки не будуть виявлені усі шкідливі фактори середовища. Сама розумієш...

Довго мовчали. Гордій поклав їй руку на плече, заговорив тихо, упівголоса, неначе розкривав їй секрет.

— Ну, скажи, що то за життя без великої мети? По-моєму, кожен, хто мислить, мусить поставити перед собою надзавдання. Інакше...

— А ти поставив? — перебила Еола.

— Так, я хочу здійснити зворотний рейс на Землю. Еола здригнулася.

— На Землю? — прошепотіла враз пересохлими губами. — Опам'ятайся, це неможливо! Ну, пригадай собі, як ми потрапили сюди... Повернутися на Землю... Це прекрасна мрія, може, колись, у далекому майбутньому наші нащадки... А тепер — це безумство, зрозумій, Гордію... І вже ж були суперечки, усі ж висловились проти... Голос її лунав то високо, гучно, то знижувався до шепоту. Кілька разів притуляла до рота тюбик з водою.

— Опанувати нову планету — ось наше надзавдання.

— А я сподівався, що ти... підтримаєш... — Нескуба подивився їй у вічі. — Досі ми були солідарними...

Еолу обсипало жаром. Те, що замислив цей упертий чоловік, було абсолютно нездійсненним, означало його загибель, — то навіщо ж... який сенс?

— А ти все зважив? Усе продумав?

— Ми з тобою ще молоді, — заговорив розважливо Нескуба. — Часу вистачить. А сповістити на Землю про наші відкриття — це завдання історичної ваги, наш святий обов'язок. От зберемо всю можливу інформацію про Гантелю, плескате сонце...

— Слухай, а це не втеча? Тут буде страшенно важко, небезпечно, а ти...

Нескуба зітхнув.

— Невже ти хоч на мить могла припустити, що я візьму та й утечу від свого колективу? Залишу друзів, товаришів напризволяще, перед невідомістю? Гай, гай, Еоло... — Поплескав її по плечу. — Не треба так погано думати про свого чоловіка. Доки наша колонія не вкоріниться на Гантелі, доки не запрацює автономний, незалежний од "Вікінга" механізм життя, — дотоді я буду разом з усіма. А коли без моєї допомоги зможуть обійтися, отоді вже матиму моральне право повести "Вікінг" у далекий рейс.

На відміну від Еоли, він увесь час говорив тихо, здавалося, навіть спокійно, але в голосі була така несхитна воля, така рішучість, переконаність, що Еола зрозуміла: усе давно обмірковано, зважено, і ніякі умовляння тут не допоможуть. Проте не хотіла відступати, в неї був ще один аргумент...

— Я тобі ще не казала: я стану матір'ю.

Гордій міцно обняв її і, цілуючи в щоки, губи, очі, приговорював:

— Ось тобі, ось тобі — за те, що мовчала!

Еола почервоніла, як троянда. Ну, тепер Гордій залишиться тут, її славетний, любий Гордій...

— Ох, як це здорово! — вигукнув, і в Еоли радісно тенькнуло серце: лишиться! — Чудово! — Нас у кораблі буде троє! Уявляєш? Утрьох прилетимо на Землю!

Розчарована Еола похнюпилась, тяжко зітхнула.

— Ні, Гордію, я не хочу, щоб мій син народився у невагомості. Небезпечно, ти ж знаєш.

Її обличчя потемніло, губи склалися в рівну лінію і від того здавалися тоншими, аніж були насправді.

— Ну, заспокойся, — сказав лагідно і заглянув у вічі. — Він може народитися і на Гантелі, а що? Підождемо, доки перший гантелянин зіпнеться на ноги...

"Усе-таки в чоловіків черстві серця... — думала Еола. — Навіть дитина... Про майбутнього сина говорить, як про стороннього, — перший гантелянин... Вигадав слівце... А це ж твоє рідне, це іскринка нашого життя передалася в естафеті поколінь... І що ж — хіба на цьому наш обов'язок скінчився? Треба ж виплекати, відстояти цю пелюсточку, щоб не загинула в суворих, може, навіть ворожих обставинах... Він, звичайно, скаже: у кожного своя логіка. Це так, у кожного своя... Але ж правда, істина — одна?"

— Ну зрозумій же, Еоло, чуєш? Ятрить мені серце Земля, рідний край...

— А мені, гадаєш, не ятрить?

Губи її затіпались, Еола не стрималась і заплакала. Сльози роїлись біля очей, а коли жінка стріпувала віями — відпливали у простір, огинаючи Еолину голову по еліптичних орбітах.

— Оцього ще бракувало: перетворити каюту на акваріум! — спробував пожартувати Нескуба. Та дружина жарту не сприйняла, блискучі кульки відскакували від очей ще інтенсивніше. Тоді він похмуро сказав: — Ну, от що, нехай буде по-твоєму — сам я не полечу. Якщо ти не передумаєш і ніхто інший не підтримає мене — стану гантелянином. Крапка. Сам не впораюсь. Та й психологічно... не витримаю. Але...

— Що? — Еола нетерпляче змахнула рукою, відганяючи краплини з-перед очей.

— ...Але я все-таки сподіваюсь, що ти передумаєш. В кожному разі, переконуватиму, — а раптом прозрієш, уперта гантелянка?

На заплаканому обличчі в неї проступила якась ніякова, несмілива посмішка.

14

Не один десяток витків зробив навколо Гантелі "Вікінг", доки на поверхню планети було спущено важку техніку, легке спорядження, різноманітні припаси, електронних роботів — Самсона і Далілу, а слідом і весь екіпаж. На борту корабля-супутника залишалось тільки двоє: капітан Нескуба і астроном Лойо Майо.

Капітан майже не відходив від пульта, а "фанатик науки" не відривався від телескопа. Нескуба не мав наміру турбувати його, пам'ятаючи астрономову пристрасть до вивчення тутешнього "поясу життя". Неску-бині очі пильнували Гантелю, астрономові — чорний простір, нерівномірно поцяткований зорями. Ділянку неба, затулену пиловою хмарою, Лойо Майо фотографував у різних фільтрах. Інколи, одержавши цікавий знімок, він поривався побігти до Нескуби, поділитися новиною, але передумував. Та й вільного часу — так він вважав — не було й миті. Годинами марудився біля телескопа-спектрометра, поставивши собі завдання "розширити діапазон" інструмента. А вже коли він поставить завдання, визначить мету, то добиватиметься свого, що б там не було, всю свою енергію до найменшої краплинки спрямує на здійснення задуманого. Воістину дивовижна істота людина: сама на себе плете сіті! Виборсається з однієї — одразу ж береться за другу.

Нескуба сидів перед великим оком оглядового екрана, обіпершись об спинку крісла і закинувши ногу на ногу. На екрані купчились знайомі лиця товаришів, а він ловив себе на тому, що вже відчуває свою окремішність від них, дивиться, нібито сторонній. "От вони залишаться на Гантелі, а я полечу... Еола також буде поруч мене... І синок... А може, дочка?.. Можливо. Хоча я чомусь бажаю сина... Але й ви будете з нами на кораблі, усі до одного... Бачитиму вас на екрані, такими доставлю й на рідну Землю — милі, заклопотані обличчя, очі, в яких відбилося і щастя порятунку, і тривога перед невідомістю. Нічого, друзі, Гантеля прийме вас... А згодом людство перекине космічний міст поміж двома світами..."

Нескуба час від часу натискував на пуск стереокомплекта, щоб зафіксувати найцікавіші й найсуттєвіші, з його погляду, сцени. Хоча, як подумати, уся ця зорова інформація — і дрібні епізоди, і значні події — в майбутньому буде неоціненна як для нього, так і для Землі. Висадка на невідому, неймовірно далеку планету, може, перший струмочок нової цивілізації, який з плином часу розіллється так само широко, як і на Землі...

Худорлявий Хоупман, чорнявий Саке Мацу, статурний Павзевей, біля нього — Рената, Ідерський розмовляє з інженерами, до Еоли підійшов Алк, показує рукою вдалину, туди, де темніє ліс. Ну, ясно, його ботанічна душа прагне до флори. Нескубині пальці ворухнулися, але не натиснули вимикача — нехай... Хіба він ревнує, чи що? Цього йому не вистачало! Алк своїм ніяковіючим обличчям нагадував Нескубі переодягнену дівчину, і тому капітан ставився до ботаніка трохи іронічно. Зараз, правда, його опанувало зовсім інше почуття: якась поблажлива доброзичливість до всіх взагалі і кожного зокрема. Нехай їм тут добре ведеться, на цій Гантелі!

Тим часом на поверхні планети хаотичний рух людей поволі ввійшов у русло — створилася колона з тягачів, фургонів, платформ, яка рушила до місця тимчасового поселення. Попереду, важко переступаючи з ноги на ногу, крокував могутній робот — Самсон, а позаду човгала Даліла. їхні об'єктиви і антени пильно стежили за навколишнім простором, оберігаючи спокій та безпеку людей. Це добре, подумав капітан, так і треба, хоч на суходолі не виявлено тваринного світу, проте несподіванки не виключені, океан ще залишається таємницею. Та й у лісових нетрях...

Саме цієї миті в Нескубиній голові з'явилася самовільна думка: а чи не лишитися? Він остерігався цієї думки, відганяв її, та вона все-таки проривалась крізь психічні бар'єри, вносила сум'яття у свідомість: може, таки залишитися? Планета цілком нового типу — на її вивчення варто віддати все життя. І товариші, друзі, колектив — це ж осередок людства! Не кажучи вже про власну сім'ю...

Нахмурилось обличчя, поміж бровами пролягла вертикальна зморшка, очі затуманились задумою. Все-таки життя складніше за шахову партію, тут важче вибрати хід! Але можна вибирати... І вже ця можливість, ця свобода волі підносить, окрилює тебе. Почуваєшся людиною в неосяжному розумінні цього слова, а не якимось біороботом з обов'язковою програмою. Он як створила тебе Природа!

"Я можу або залишитися на Гантелі, — міркував Нескуба, — або вирушити у зворотну мандрівку... Треба все зважити, все врахувати... — Чоло нахмурилось, несамохіть погладив його пальцями. А чи можливо "все врахувати"? О, це вже починаються сумніви. Ще цього мені бракувало! Можливо, чорт забирай, проаналізувати все те, що тобі відомо, а чого не знаєш — то так і буде".

Колона перших поселенців Гантелі посувалася високим берегом річки, схожа на мастодонта, який вишукує собі місце, щоб залягти. Нарешті зупинилися біля невисоких гір, порослих лісом. "Мабуть, Алк вважає цю місцину оптимальною для закладки поселення, — подумалось Нескубі. — Що ж, можливо, він має рацію: пагорби захищатимуть од вітрів, за будівельними матеріалами далеко не ходити — і деревина, і камінь під рукою, та ще водна артерія... І місцевість — навіть звідси видно — мальовнича. Скільки ж тут пагорбів? Сім? Оце збіг — точнісінько, як у Римі або в Києві!"

І враз в уяві постали зелені київські гори, блакитноводий Дніпро,— аж серце защеміло. Таємничі сліди пам'яті в мозку враз ожили яскравими картинами. Але їхня реальність була така ж, як і реальність сновидіння.

Гордій Нескуба вимкнув зйомку і почав несамохіть малювати на екрані план майбутнього міста, прив'язуючи забудову до рельєфа. Начеркав кілька світних прямокутників, овалів, провів дві–три вулиці, перекинув через річку міст і, ніяково усміхнувшись, облишив це заняття. Спочатку, очевидно, доведеться жити в одному будинку, максимум у двох. Та ще спортивний комплекс. Минуть десятиліття, доки селище розростеться, то навіщо ж нав'язувати матрицю майбутнім поколінням? Чи не краще пустити ріст першого на планеті міста на самоплив? Такі міста завжди своєрідні, неповторні, як неповторний рельєф, події та обставини життя кожного людського осередку.

Плин думок Гордія Нескуби перервала несподівана поява Лойо Майо. Астроном влетів до рубки керування, як метеор. Очі його сяяли, палали

вогнем, і вже по цьому капітан здогадався, що Лойо Майо заряджений якоюсь важливою інформацією.

— Капітане! — гукнув Лойо Майо, немов до глухого. — Тепер можна не боятися підступних чорних дірок!

— Тобто? — Нескуба запитливо подивився на чорноголового астронома. — Винайшли спосіб нейтралізувати?

— Я закінчив серію випробувань... Ми з Осиповим сконструювали прилад — приставку до телескопа, що дозволяє виявляти чорні дірки!.. Нейтринний спектрометр.

— Цікаво, — досить байдуже сказав Нескуба. Його тон трохи охолодив астронома.

— Вам не цікаво? — здивувався Лойо Майо.

— Я ж сказав: цікаво, — іронічна посмішка скривила капітанові губи. — Я слухаю.

— Але ж... — розгубився астроном. — Ви так говорите...

— Викладайте суть, Лойо Майо, не треба чіплятись до мого тону.

— Розумієте, давно помічено, що чорні дірки — це, найчастіше, системи подвійних зірок. Якщо з видимої зірки витікає матерія, це значить, що її висмоктує невидима сусідка, тобто чорна дірка, яка має надзвичайно сильне гравітаційне поле. І ось коли шлейф зоряної речовини дією цього поля розганяється майже до швидкості світла, виникає інтенсивне випромінювання нейтрино, яке реєструє наш спектрометр.

Розповідь Лойо Майо зацікавлювала капітана з кожною хвилиною все дужче і дужче. З його обличчя зник вираз байдужості, пальці нетерпляче постукували по підлокітнику.

— А як же намацати таку пару серед мільярдів зірок? — не втерпів Нескуба.

— Я вже зареєстрував одну пару. Ось як це сталось. Спостерігаючи яскравість зірок, я помітив, що в однієї вона то збільшується, то зменшується. Амплітуда коливань за період у три дні становить 0,3 зіркової величини!

— Що ж це означає? — знову прохопився Нескуба.

— Це означає, що зірка витягується у бік чорної дірки і втрачає форму кулі, перетворюючись на еліпсоїд. При обертанні навколо спільного центру тяжіння, вона повертається до нас то малою, то великою віссю. Дальші спостереження виявили і шлейф...

Нескуба схопився та так рвучко, що мало не злетів у повітря. Стиснув своїми ручищами астрономові плечі.

— Це ж здорово! Дуже здорово, Лойо Майо! Вітаю! Це таке відкриття...

Астроном тільки кліпав своїми густими чорними віями.

— Тепер нам, вважай, відкритий шлях до нашого Світу, до Землі!

— Хіба ви... збираєтесь?..

— І я, і ви, Лойо Майо, полетимо, правда?

Астроном не встиг нічого сказати, як Нескуба обернув його й підштовхнув до виходу.

— Ходімо швидше, я хочу побачити ту зірку!

15

З великим зусиллям Гордій Нескуба розліпив повіки і довго не міг збагнути, де він і що з ним. Замість круглого ілюмінатора — чотирикутне вікно з рожевим полиском, висока рівна стеля...

— Ну як?

Упізнав Еолин голос, але звідки він лунає — важко було встановити. Спробував повернути голову, та вона чомусь навдивовижу важка, неначе налита оловом, і він ледве зворухнув її на подушці. Проте й цього було досить, щоб поле зору розширилось, і крізь рудувате марево проступило перед ним Еолине обличчя.

— Ти мене чуєш?

"Авжеж чую", — хотів проказати голосно, як це було раніше, та слова чомусь застряли в пересохлому горлі, губи ворушилися, а звуку не було. Тривога пройняла Гордія Нескубу, прошила гострими голками. Чи він втратив мову? Ще цього йому бракувало!

— Не треба хвилюватися, любий... Усе буде добре... Голос її даленів, слабшав, обличчя почало розпливатися в червоному серпанку, втрачати обриси...

Еола швидкими, несхибними пальцями взяла шприц, уже наповнений стимуліном, і зробила укол у передпліччя. Минуло не більше хвилини, як датчики кров'яного тиску, пульсу, температури показали, що ці системи організму Нескуби починають працювати трохи краще.

Помітно обважніла Еола сіла в головах у чоловіка, не відриваючи тривожного погляду від його змученого, посірілого обличчя. Бідний, як йому тяжко...

Сама вона змарніла, під очима синці — не досипала, змучилася, були хвилини, коли вона втрачала надію, розпач краяв серце гострими лезами, і дивно, як воно тільки витримало. А їй же не можна, не можна хвилюватись! Та зараз безкінечна нервова напруга спала. Гордієва хвороба почала відступати, криза минула, тепер він доправлятиметься з кожним днем. Глибоко зітхнувши, Еола важко опустилась біля узголів'я Нескуби. Позирала на його змарніле обличчя, дослухалася, чи рівно він дихає. І треба ж — отакий міцнющий, кремінь-чоловік, який, здається, ніколи не хворів, раптом зліг... Перший хворий на Гантелі. А як він кепкував, коли хто-небудь занедужає! "Людський організм — то космічний корабель. І якщо ти поганий капітан, не вмієш керувати, от він і виходить з ладу". А сам? Докерувався...

З чого ж це почалося? У нього з'явилося легке запаморочення голови... Уперше це він зауважив, коли читав лежачи. Потім загальна слабкість... Наступного дня симптоми хвороби проявилися різкіше. Біль то відчувався у шлунку, то у м'язах рук і ніг — наче прокочувався хвилею по всьому тілу. Переходячи кімнату, Нескуба хитався, як п'яний. Ще через день не міг уже й читати — усе розпливалося перед очима, звузилось поле зору... Еолі прикро згадувати, але спершу, коли Гордій поскаржився на нездоров'я, вона... зраділа, так, зраділа! Хворій, хворій на здоров'ячко, тільки не помишляй ні про який політ!

Звичайно, тієї хвилини їй і на думку не спадало, яка це небезпека: чужий, інопланетний збудник накинувся на людину... Це вона втямила, коли побачила, як на звістку про хворобу Нескуби пополотнів головний лікар, — а йому витримки не позичати! Одразу ж у селищі оголосив стан медичної тривоги, усі пройшли ретельну перевірку — навіть лімфатичну рідину було взято на аналіз; проведено повторну стерилізацію приміщень, вихід — лише в скафандрах БЗ (біологічний захист),

проведено профілактичні заходи — мікробіологічні, вірусологічні і, звичайно, епідеміологічні.

Он яка веремія зчинилася!

Хто він — збудник захворювання Нескуби? Які його агресивні можливості? Чи виробить людський організм імунітет проти цього збудника?

Настрій колонії землян помітно підупав. Досі такі жваві, енергійні, раді з того, що космічний Гольфстрім виніс їх до твердого берега, зараз всі посмутніли. Патогенний вибух заскочив зненацька, посіяв непевність і страх. Що на них чигає завтра? Ніхто нічого не знав. А брак інформації пригнічує особливо дошкульно.

Сидячи біля недужого чоловіка, Еола чого тільки не передумала. Та його рівне дихання потроху заспокоювало її, відчувала: тривога спадає, даючи місце надії.

Нескуба знову розплющив очі. Шум у голові стихав, поволі верталася здатність сприйняття навколишнього, почали з'являтися окремі найпростіші поняття. Дивився і відзначав про себе: "світло", "вікно", "приміщення". Потрібне було зусилля, щоб це об'єдналось в одну думку. "Я в приміщенні, куди проникає світло крізь вікно, — констатував Нескуба. — Вікно? Та це ж..."

Нараз пам'ять освітила події, що передували його стану. Будівництво селища. Перемови й суперечки з Еолою. Тепер має грунт під ногами, над головою — небо, про космос не хоче й говорити. Але ж і грунт цей чужий, і небо — чуже!.. Так, вагітність... Хоча б син... Чи вистачить сили волі залишити їх тут? Навряд. І вона про це здогадується. Хитра: хоче виграти час. Але ж я її люблю, великий Космосе, як я її люблю!.. А ще ж синок, синочок...

Думка про сина викликала теплу млость в усьому тілі. Нескуба поворухнувся й зітхнув.

— Прокинувся? — обізвалась Еола. Голос у неї був особливо ніжний, ласкавий. — Бачу, бачу: тобі набагато краще. Лице вже не таке сіре, і в очах — блиск життя... Ти переміг!

Нескуба слабо посміхнувся — може, не так устами, як очима. Прошепотів:

— То не я переміг, то вони...

— Хто?

— Екіпаж.

— Який екіпаж?

— Мої мікроби.

— А-а... — непевно посміхнулася Еола.

— Ця команда одразу кинулась на чужинців, сама бачила, які запеклі бої точилися на борту.

— На якому борту? — прохопилась Еола, подумавши, що Нескуба марить. — Що ти таке говориш?

Передихнувши, Гордій провадив далі:

— Моє тіло для мікроорганізмів — гігантський космічний корабель... Второпала? Отож і виходить, що я був ареною спустошливих боїв...

— Нічого, мій любий, — Еола злегка погладила йому чоло. — Незабаром ті спустошення позаживають. Твій корабель має великі ресурси.

— Та вже ж... Нібито оклигую. Але війна ще йде. Знаєш...

— Не втомлюй себе розмовою, — перебила Еола. — Прийми ось ліки й лежи тихо.

Слухняно проковтнувши сіру горошинку і запивши її теплою водою із склянки, яку тримала дружина, Нескуба спитав:

— А як електростанція?

— Учора закінчили котлован. Отож там ти й простудився, у тому котловані. Спітнів, а потім вітер... Тут треба обачніше... Лежи тихо.

— А фундамент? Ще не почали?

— Ще тільки відкрили кар'єр. А як вони той камінь нарізатимуть... Лежи тихо.

— Наріжуть... Це не складно. А от рефлектори-геліостати...

— Дехто каже, що краще б не сонячну збудувати, а звичайну гідростанцію. Та ти будеш лежати мені тихо чи ні?

— Сонячна ефективніша, — бурмотів Нескуба. — Струм безпосередньо з проміння... У нас є кілька комплектів батарей. А де ти візьмеш гідротурбіну?

— Слухай, ти порушуєш режим. Годі, перестань говорити й лежи тихо. Може, заснеш. А я піду.

— Ну, не гнівайся, — Гордієві губи скривилися в посмішку. — Я — просто скучив.

Еола підвелася, ще раз погладила йому чоло, поправила ковдру і вийшла.

Нескуба заплющив очі, принишк, сподіваючись заснути. Але сон до нього не приходив, натомість почали обсідати цілком несподівані думки. Чомусь звернув увагу: його руки лежать на грудях. Як у мерця.

І враз Нескубі уявилося щось схоже на ескалатор чи рухому стрічку, де повно веселих людей з блискучими очима, в яких відбиваються все нові й нові мальовничі краєвиди. А неспинний ескалатор несе їх до чорного отвору тунелю, звідки немає вороття...

Нескуба хмикнув. Здійснюється закон ентропії... Ну що ж, нехай собі здійснюється...

Інстинктивно прийняв руки з грудей, ліву підклав долонею під потилицю, праву простяг уздовж тіла. Нехай їй грець, тій смерті, все-таки краще про неї не думати, щоб у крові не з'явились її токсини... Природно, коли про неї думають старі, а йому ще рано, ще молодий. Мислю — значить живу, — нагадав собі відомий афоризм. Жити — це мій обов'язок перед Природою, і мушу виконувати його якнайкраще. Ого, скільки ще попереду нездійсненого — тут, на цій незвичайній планеті, і в космосі!.. Десь там загубилась у просторі голуба кулька... Та ще не пройдено й половини життя. Нерви треба гамувати, інакше — розкиснеш...

Зусиллям волі Нескуба змусив себе заспокоїтись і коли емоційні сплески вляглися, розпочав самотренування, перерване хворобою. Хіба він ще не командує на своєму живому космічному кораблі, не контролює свого тіла і своєї психіки? Ні, анархії він не допустить, у нього є мета, йому світить з далини провідна зоря — рідне Сонце, а біля нього —

Земля... І хоч їхній простір зімкнувся для нього до розмірів елементарної частки, — він все одно прагнутиме туди роками, десятиліттями, все життя. І вже йому вчувалася музика небесних сфер, уявлялося: розкриваються об'єми рідного Всесвіту, і крізь гравітаційні шлюзи "Вікінг" випливає в той, свій простір... Для цього варто жити, жити і діяти!

Незважаючи на фізичну кволість, Нескубу все дужче проймав піднесений настрій. Думалося легко, в серпанку фантазії виникали якісь неясні, проте знадливі картини майбутнього, і це давало наснагу, збуджувало радість буття.

Наступного дня, одразу після медиків, першим до палати обережно зайшов Лойо Майо. Сторожкий вираз його обличчя одразу почав танути, очі заясніли: астронома втішив Нескубин вигляд. Капітан лежав хоч ізмарнілий, змучений хворобою, але не подоланий нею. Погляд у нього не безвільний, не пасивний, як то буває у тяжкохворих, навпаки,— в ньому вже відчувалася внутрішня сила. Враження було таке, що Нескуба зараз устане й візьметься, як завжди, за роботу.

Секунду астроном мовчки дивився на недужого, немовби перевіряючи своє перше враження. Потім закивав головою і, потираючи руки, підійшов до ліжка.

— Навіть не медикові видно — одужуєте...

— Потроху... наче оклигую, — обізвався Нескуба. — Сідайте.

Відвідини астронома-дивака були йому приємні. Лойо Майо став Нескубиним спільником з того самого моменту, коли показав свій прилад, за допомогою якого можна демаскувати чорні дірки космосу. В певному розумінні вони були змовниками, і це їх зближувало. Та ще настрої дружин... Обидві боялися ризику зворотного космічного польоту і, здається, вже не мали сумніву, що їхні чоловіки "отямляться".

Лойо Майо знав, що Нескуби чекають дитини і прийшов дізнатися, чи не змінилися наміри капітана, для якого синок був золотою мрією. Сам Лойо Майо до останньої клітини належав космосу і не міг зрозуміти, як це можна відмовитись від такої великої ідеї, хоча б і заради сім'ї. З другого ж боку — а чому б жінкам не поступитися? "Вікінг" — корабель величезний, для чотирьох він був би якщо не планетою, то астероїдом. Можна жити.

Згорбившись на стільці, Лойо Майо повів тонку дипломатичну розмову, сповнену натяків і недомовок. То нарікав, що тут, на Гантелі, умови для спостереження неба надзвичайно несприятливі, і навіть Осипов — на що вже терплячий чоловік! — і той невдоволений, — то вихваляв обсерваторію на "Вікінгу".

Капітан, звичайно, здогадався, що непокоїть астронома, але слухав не перебиваючи. Та коли заплющив очі, Лойо Майо умовк на півслові.

Нескуба зиркнув на нього, поворушив під ковдрою пальцями...

— Чого ви? Продовжуйте, я слухаю.

Очі Лойо Майо зблиснули, він нервово потер свої сухорляві руки.

— Може, ще й рано про це говорити, але.,,

— Ви про повернення на Землю?

— Так. Про цю ідею.

— Ідею? — здивовано скинув бровами Нескуба. — Ви що, хіба не вірите в можливість...

Лойо Майо поблажливо всміхнувся:

— Відверто кажучи, шанс дістатися до нашої Сонячної системи дорівнює нулю.

— Тоді... я вас не розумію. — Нескуба спробував навіть нідвестися, та не вистачило сили і він тільки похитав на подушці головою. — Поставили хрест?

— Та що ви, капітане! Я й дружину майже переконав. Почуваю: ще трішечки — і вона погодиться. А як... Еола?

— З Еолою складніше, — зітхнув Нескуба. — Ви ж знаєте: чекаємо на продовжувача роду...

— Так... — Лойо Майо похнюпився, настрій його одразу підупав.

— Продовжувача роду! — вже голосніше повторив Нескуба. — Це... знаєте... подія великої ваги.

— Авжеж. — Лойо Майо розвів руками і похитав головою, наче йому забракло слів.

Нескуба, скосивши на нього очі, спитав:

— То що ж виходить — шансів, по-вашому, немає, а ви все-таки збираєтесь... Незрозуміло.

— Чому ж... Мене вабить не так мета польоту, як сам політ, космічна траса... Ідеальні умови для спостережень!

— Але ж спостереження можна провадити і на орбіті, — заперечив Нескуба. — "Вікінг" — це ж літаюча космічна обсерваторія, і ми не збираємось саджати його на Гантелю.

— Та, звичайно, можна й на орбіті, — знизав плечима Лойо Майо, — але це... гірший варіант, І головне, — астроном притишив голос, озирнувся, хоч у палаті, крім них, нікого не було,— головне: я не хочу стати здобиччю гумусу...

— Ви говорите.... загадками. — Нескуба кинув на Лойо Майо пильніший погляд. — Що це має означати — "здобич гумусу"?

Астроном поблажливо посміхнувся і, як здалося Нескубі, в очах у нього змигнув вогник.

— Це, якщо хочете, моя філософська система... Ще, правда, не опрацьована в усіх аспектах, але... Коротко кажучи, процес органічного життя зводиться до гумусу. Цей тонкий родючий шар, що вкриває суходоли Землі та й цієї Гантелі, забезпечує ріст усього живого — і рослинного, і тваринного світу. Гумус — щедрий кредитор — бери, споживай потрібні елементи і сполуки, рости, набирайся сили, буяй! Але потім... розплачуйся своїм життям. Не даремно сказано: ми вийшли із землі і підемо в землю...

Лойо Майо передихнув, потер смагляве чоло долонею і провадив далі:

— Що ж виходить? Ми вважаємо, що вся природа створена для наших потреб, а насправді — це форма існування гумусу. Це він живе! І все плекає, вирощує лише для себе. Людям здається, що це він для них — і жито, й пшеницю... А він усе тільки для себе! Людина приречена — repere per humum, — як сказав колись Горацій, — повзати по землі.

— Ну, знаєте... — Тінь досади перебігла обличчям Нескуби. — Ця ваша схема... Лишається ще тільки наділити гумус якоюсь формою свідомості — і карикатура на Природу буде завершена... Злісна карикатура... — Нескуба передихнув, зволожив язиком пошерхлі губи. —

Скажіть, Лойо Майо, по-дружньому, довірчо... Які у вас родинні стосунки? Ви — щасливий в особистому житті?

Астроном трішечки зіщулився, губи його витягнулись в ніякову посмішку.

— Я про філософські концепції, а ви... До чого тут особисте життя? Я не бачу зв'язку...

— А я бачу, — лагідно, але трохи зверхньо сказав Нескуба. — Ваша схема обміну живої матерії занадто похмура...

— Запевняю вас...

— Не треба, Лойо Майо. З того, який колір домінує у ваших уявленнях, можна поставити безпомилковий діагноз. Ну, та на це я не маю права і не буду цього робити.

— А що ж ви скажете по суті моєї гіпотези?

— Та що ж... Цю схему, — Нескуба навмисне повторював це слово і вимовляв його з помітним притиском, — ви могли б використати у фантастичному романі... якби вона була не така безрадісна. Ви ж астроном, Лойо Майо, а не побачили, що Всесвіт пройнятий світлом... Та, власне, і саме органічне життя — це витвір світла, діяльність променя... Згадайте хоча б процес фотосинтезу, без якого не було б і самого гумусу. Як дивовижно влаштований світ! І звести всю його складність до якогось одного елемента...

Їхня дискусія точилася досить довго, аж Нескуба втомився, проте кожен з них так і лишився при своїй думці. Об'єднувала їх лише мрія про політ, мрія, що ятрила серце капітанові, нестримно вабила і водночас відлякувала своєю фантастичністю. Нескуба слухав розмірковування Лойо Майо, а сам думав: чи погодиться Еола? Як її переконати? Як

побороти її незрозумілу жіночу впертість? Вона відтягує вирішення до родів. Хитрує... От лисиця!..

— Так, сонця, галактики... — провадив своє Лойо Майо, — це прекрасно, тому ж я й прагну космосу... В кожному разі, тепер ви знаєте мої мотиви. Хіба я для того втік від одного гумусу, щоб потрапити в лапи іншому? Якщо ми не полетимо, я, звичайно, працюватиму на орбіті, а помру — то щоб попіл з мого тіла розсіяли в космосі.

— Все одно випаде на планету, — криво посміхнувся Нескуба.

Лойо Майо знизав плечима, спитав нетерпляче:

— Ну, то як — чи засурмить нам стартова сурма?

Нескуба — колись такий вольовий, рішучий і часто навіть прямолінійний — зараз вагався. Обличчя його морщилось, неначе він силкувався щось пригадати, очі обмацували стелю, ніби сподівалися знайти там відповідь.

— Я... напевне ще не знаю... — нарешті він спромігся на відповідь. — Розумієте, Еола...

— Розумію, — зітхнув Лойо Майо. — Не Еола і не майбутній син тримають вас, капітане. Це гумус не хоче випустити здобич, гантелянський гумус...

— Та йдіть ви до дідька зі своїм гумусом! — незлобиво буркнув капітан. — Гумус та гумус...

Втомлено заплющив очі, а коли розплющив — Лойо Майо в палаті не було. "Він і справді тут, на цій планеті, наче риба, викинута на пісок, — співчутливо подумав про астронома. — Його стихія — космос... От і не може вгамуватися його дух. А я? Хіба мій дух не нуртує?"

16

Перший гантелянець!

Народився він рано-вранці, коли теплі промені Світила пофарбували в густо-червоний колір навколишні гори, що скидалися на велетенські копиці сіна, нечутно спустилися нижче та й вихопили з чорноти ночі округлі пластикові дахи селища. Немовби вивчаючи ці новоутворення, Світило почало мацати стіни, заглядати в чотирикутні вікна... Саме тієї миті малюсінький Нескуба голосним криком сповістив про свою появу на світ, про який він ще нічогісінько не знав. Світило м'якими доторками обмацало і його біленьке тільце, з яким трохи нервово поралась молода жінка, і одразу ж зробило його рожевим.

— Ув-ва! Ув-ва!

— Ого, який горлатий! — вигукнула лікарка, і в її голосі бриніла радість. — Ану, давай ще, кричи, гукай свого татуся!

— А що, Гордій тут? — підвела голову породілля. — То впустіть його! Ренато, поклич...

— Лежи, Еоло, заспокойся. Чи ти забула, що він на "Вікінгу"? Його ще не сповістили.

Еола знесилено опустила голову на подушку:

— Скажи, щоб негайно передали... Це дуже важливо...

— Скажу, скажу, не треба хвилюватись, от зараз ми трішки загорнемось, щоб наше тепло не втікало.., Це ж тільки подумати — первісток на Гантелі! Як ви його назвете?

— Побачимо. Ще не думали.

— Ув-ва! Ув-ва!

Хоча роди пройшли добре — Еола майже не відчувала болю, проте втрата крові знесилила молоду матір, і тяжкість у животі чомусь не втихала. їй хотілося тиші, спокою, хотілося відітхнути після того циклону, що спустошив її тіло, зараз їй зовсім не до балачок. А на Ренату, завжди таку стриману, неначе щось найшло, говорила, говорила не вгаваючи.

— Може, Гордійчик.

— Може.

— Ув-ва!..

— Ох ти ж бутузик!

— Треба сповістити Гордія... Чуєш, Ренато... Ой...

— Тобі погано, Еолочко? Заспокойся, моя люба, радіограма долетить миттю. От ми вже й укутані, вже й не плачемо, тепер наш організмик досяг теплової рівноваги... — Рената Павзевей спритно поклала малюка на ліжечко, присунуте до постелі матері. — Отак, лежи собі, Нескубенятко, набирайся сили для життєвої мандрівки...

— Ренато... — простогнала Еола. — Піди вже... радіограму...

— Біжу, вже побігла!

Рената швидким кроком вийшла, причинивши за собою двері. Еола повернула голову на подушці у бік свого малого, поглянула на його

дрібнесеньке обличчя і чомусь подумала про батька — учора, як тільки їй довелося лягти в родильне відділення, він поквапливо відлетів разом з Лойо Майо на "Вікінг". На прощання похапцем поцілував її в чоло, для годиться, кинув якісь заспокійливі слова та й був такий. Щось непокоїло Еолу, з'явилося невиразне, як густа мла, важке передчуття. В ньому втонула радість, натомість була сама тривога і біль. Як було б оце добре, коли б Гордій сидів тут, біля дитячого ліжка...

Дивилася на свою крихітку і, замість радіти, відчувала тільки подив. От вона стала матір'ю... Від неї відділилась малесенька істота.... Яка тайна Природи! А справді, як же ми його назвемо? Довго не повертається Рената... А біль, здається, посилюється... Червоний серпанок... На Землі рожеві лише світанки та ще надвечір'я, а тут — цілісінький день руда мла застилає очі. Невже що-небудь сталося з Гордієм?

Різкий біль наче ножем полоснув низ живота. Еола скрикнула, в нестямі шарпнула з себе ковдру, звивалася, корчилась, благаючи полегшення, та біль невідступно краяв тіло, душив за шию, аж в очах стало темно.

— А-а-а...

Отямилась, почувши приглушені голоси — вони ніби пробивались крізь товщу води.

— Уже опритомнює...

— Як же ви могли залишити її саму?

— Треба було дати радіограму. А цю...

— Ш... ш... вона розплющила очі. Як вам, Еоло? Мовчіть, мовчіть, вам уже легшає. Глибокий шок уже минув. Дайте їй попити.

Через кілька хвилин Еола зовсім опритомніла.

— Що це було? — спитала, ледве ворушачи пересохлими губами.

— Бачте, ніхто ж не сподівався близнят, — почувся густий баритон головного лікаря, — і обезболювання...

— Що ви кажете? — шарпнулась Еола. — Які близнята?

— А ось які! — Рената показала їй другий завинутий кокон. — Дівча! Тепер маємо двох Нескубенят...

Зморщене личко донечки нічим не вирізнялося, було таке самісіньке, як і в малюка, проте Еола затримала свій погляд на ньому довше. Це створіння з'явилося несподівано, самовільно, завдавши їй страшного болю. Кутиком ока Еола одночасно дивилася і на Ренату, що тримала дитину над нею. Обличчя у Ренати було усміхнене, а очі якісь невеселі.

Почулося чиєсь бубоніння:

— Закон компенсації...

— Облиште... Почався демографічний вибух, і це добре. Нам потрібна не компенсація, а зростання...

"Про що вони говорять? — подумки здивувалась Еола. — Якась компенсація... І Рената чомусь відводить погляд".

— Що там від Гордія?.. — здавленим голосом спитала Еола. — Уже знає?

Рената, відвернувшись, умощувала в ліжечко дівчинку, щось там поправляла, підсмикувала.

— Аякже, Еолочко! Дуже зрадів, каже: тепер я щасливий! Вітає, звичайно, поздоровляє, ну, ти ж знаєш, в такі хвилини чоловіки наче чадіють...

Щось в її голосі насторожувало Еолу, якась ледь помітна навмисність, перебільшення тону.

— ...А тобі ще треба полежати, Еолочко, набратися сили. Годуватимеш двійнят — це, знаєш, навантаження. Павзевей також мріє...

— Ну, от що, Ренато, ви ж не залишайте породіллю саму. На випадок чого — викликайте. Та я сподіваюсь — усе буде добре, тепер уже добре. Одужуйте!

Це голос головного лікаря. Стукнули двері, вийшов, усі пішли, окрім Ренати.

Еола підкликала її до себе і, коли подруга сіла на стілець біля ліжка, торкнулася її теплої руки:

— Слухай, Ренато, що сталося?

Подруга зобразила на своєму хлоп'ячому обличчі щире здивування:

— Нічого такого. Звідки ти взяла?

Намагалася говорити природним тоном, але це їй не вдавалося, Еола відчувала нещирість. Що ж трапилось?

Світило піднялося вище, і в кімнаті стало трохи прозоріше, рожевість пом'якшала. Еолі на мить згадалися білі, чисті, прозорі дні на Землі. А тут, певне, і сніг червонястий... Малесенькі поснули, але губенята

ворушаться... Несамохіть торкнулася своїх обважнілих грудей, що напинали сорочку.

— Все гаразд, Еоло, все йде, як і належить, — говорила тим часом Рената. — Головне для тебе зараз — спокій, тобі потрібно енергії ще й на оцих смоктунців. Період особливо...

Рената замахала руками у бік дверей, і вони швидко зачинилися. Проте Еола встигла помітити великі чорні очі дружини астронома. Ті очі зблиснули, як зорі, і зникли.

— То дружина Лойо Майо? Чому ти не впустила?

— Я ж кажу: тобі потрібен спокій, тиша. Саме час годувати немовлят.

І знову Еола відчула якусь навмисність, недомовки. Воно й справді зараз не до сторонніх розмов, але... Хоча б уже швидше підвестися та самій... Коли б уже порозмовляти з Гордієм! Як тільки можна буде встати, одразу ж піде в апаратну, викличе Гордія, покаже йому маленьких...

При цій думці Еола усміхнулася, і Рената засяяла теж.

— Ну, ти й молодчина, Еоло! Привести двійнят — оце щастя!

Тепер її голос був правдивим, щирим, і Еола вже веселіше сказала:

— Ти, може, також... Мабуть, підуть двійнята й трійнята...

— Чому ти так гадаєш? — Рената підвела її і підклала під плечі подушку. — Так буде зручніше.

— Просто, я думаю, що природа не байдужа до людського роду. Вона забезпечить продовження виду. Адже нас тут жменька... — Беручи малого з рук Ренати, спитала: — А ти хотіла б отаких?.. — І виразно поглянула на її округлий живіт.

Подруга всміхнулася:

— А хто б же відмовився? Зажди, скоро Гантеля наповниться дитячим галасом!

Рената розговорилася про майбутнє — великі гамірливі міста на цій планеті, електропоїзди, морські лайнери. Та Еола чула її одним вухом, всю її увагу зараз привертало крихітне тепле тільце на руках, вона прислухалася до смоктання, і її поступово охоплювало не знане досі блаженство. Як вона мріяла стати матір'ю! В довгі роки космічного польоту, роки, яким, здавалося, й кінця не буде, не можна було й думати про материнство, але ця трепетна мрія ніколи не полишала її. То був непогамовний поклик життя, яке жадає свого продовження, відгомін дивовижного процесу, що є суттю часу і простору. І ось вона — мати... Невже це не сон, а дійсність?

Подушечками пальців ледь чутно доторкнулася до голівки сина, вкритої ріденьким волоссям, неначе хотіла впевнитись, що це справді... А онде й донечка ворушить губенятами. Зажди, зараз і тебе погодую...

Але ж Гордій — затятий космонавт. Невже не можна перервати програму досліджень хоч на один день? Міг би спуститися з тієї орбіти...

— Наші діти про Землю дізнаються з кінофільмів, картин, фотографій. — Рената забрала малого і подала Еолі доньку. — А побачити вже не побачать...

Еола зітхнула:

— Будемо сподіватись, що Гантеля для них стане такою ж прекрасною, як для нас була Земля.

— Мабуть, так воно й буде, — покивала головою Рената. — Зразка для порівняння не матимуть, що їм залишатиметься, як не полюбити свою рідну планету?

— Маєш рацію, — погодилась Еола. — А ми всі подумки на Землі… Як там наші рідні? Чи не забули нас друзі?

Ренатине обличчя скривилося в болісну гримасу, кутики вуст здригнулися, жінка нервово пирснула чи то сміхом, чи плачем.

— Не треба про це, принаймні хоч зараз.

Одвернулася, щоб непомітно витерти вологі очі.

До будинку апаратної від лікарні — рукою подати, проте для Еоли ця відстань здавалася величезною. Ось вона йде і ніяк не дійде. Може, тому, що дуже ослабли ноги, чи того, що колотиться серце? "Слухай, звертається вона подумки до самої себе, ти ж невропатолог, радиш іншим дисциплінувати свої нерви, а сама не можеш упоратись із хвилюванням. Не хвилювання, а тривога? Ну й що? Тим більше потрібне самовладання..."

Селище — дехто називав його Тимчасовим, а дехто — Піонерським — мало всього кілька споруд, досить кумедних в архітектурному відношенні. Воно притулилося попід невисокими горами, суціль поросліми лісом. Якщо не рахувати антени, встановленої на пологій вершині гори, то всіх будівель було чотири. Каменю навозили тільки для підмурків, стіни і стелі склали з дерева, а зверху напнули міцні пластикові шатра, підперті каркасами з алюмінію. Головний корпус, в якому розмістилися житлові кімнати, схожі на каюти космічного корабля, тільки набагато просторіші, поставили метрів за 150–200 від

підніжжя гір. До нього з одного торця приєднувалося приміщення кухні та їдальні, з другого — медичний сектор. Для складів (продуктового і технічного), а також для гаража Самсон і Даліла пробили тунелі в сусідніх горах. Апаратну поставили у видолинку під горою, на якій вивищувалась антена.

Вийшовши з клініки, Еола наче потрапила в лазню. Це відчувалося особливо різко, бо в приміщення повітря подавалося крізь фільтри. А надворі було волого і жарко. На її обличчі одразу ж з'явилися дрібненькі крапельки поту, сорочка прилипла до грудей. Повернула за ріг, і до слуху дійшов шум невидимої звідси річки. Що ж вона скаже своєму Нескубі? Нести близнят їй не порадили, покаже їх татусеві згодом. А зараз... Хотілося і посварити, і приголубити Гордія... Чи той будиночок апаратної відсувається, чи що? А пульс частішає, кров шугає у вуха. Ну, зажди, космічний вовче, дам я тобі перцю!

Світило підбивалося до зеніту, але навколо домінували ті ж самі два основні кольори — червонястий і темний у тінях. Ця картина скидалася на земне надвечір'я, і Еола зітхнула на ту згадку. Апаратну з двох боків огортали чорні пелюстки, вікна — голубуваті з рожевим полиском, наче сполохи далекої пожежі. Це чомусь ще дужче стривожило знервовану Еолу. Підходила задихана, ніби зійшла на високу гору.

Переступивши поріг апаратної, потрапила в цілком інший світ. Лампи по-земному денного світла! Джеркотання апаратури, зелені хвильки на екранах осцилографів...

— Як ви сказали? Повторіть ще раз! — гукав оператор, схилившись до невеликого екрана. — Сліди цивілізації?

Еола підійшла ближче, щоб через його плече поглянути на екран. Звідти якийсь заросліий чоловік сипав словами:

— Скелі ці нависають над широкою річкою, кожна з них — скульптура, одноокі, розумієш, голови...

Еола ніяк не могла пригадати, хто це такий — не стрижуться, не голяться...

— Може, там живе Поліфем із своєю сімейкою? — глузливо сказав оператор. — Будь обачним, Алк!

"Так, це Алк, — упевнилась і Еола. — І як я одразу не впізнала... Такі сердиті очі тільки в нього..."

— Ти знову іронізуєш,— обурювався з екрана ботанік, а я кажу: природа такого не зуміє...

— Ну, це вже зухвальство, — в тому ж дусі продовжував оператор. — Від тебе, друга природи, я такого не чекав... Якщо природа могла створити отакого тебе...

Вони, мабуть, ще довго так перемовлялися б, та Еола торкнула оператора за плече, і лише тепер він помітив її присутність.

— Ну, гаразд, Алче, і цю твою інформацію ми обговоримо. Фотографуй, занотовуй. Цікавих тобі гербаріїв!

— Усім привіт,— встиг сказати Алк і розтанув в екранній млі.

Оператор підвівся якось трохи дивно, очікувально дивлячись на Еолу, торкнувся своєї густої бороди і одразу відсмикнув руку, наче припекло.

— Я хотіла б... Чи можна викликати "Вікінг"?

Уже по тому, як пересмикнулось його лице, відчула: щось трапилось.

— Гм... Хіба вам не сказали?..

— Ніхто нічого не казав...

— Та, власне, нічого особливого, це буває, — оператор говорив затинаючись. — Усякі технічні неполадки...

— Та скажіть, ради бога, що сталося?

— Я ж і кажу: зв'язок — це тонюсінька ниточка...

— Ну?

— От вона і рветься. Саме це сталося вчора — зв'язок з "Вікінгом" перервався. Але я сподіваюсь... Та ви не хвилюйтеся — капітан Нескуба і Лойо Майо живі-здорові. А зв'язок...

Еола вже не дослухалася, що він говорив про відновлення зв'язку — її погляд упав на вузеньку стьожку з рулона, що лежала на панелі екрана під щілиною видачі. Великими літерами там було надруковано:

Я радий, Еоло, що мрія твоя здійснилася і ти стала матір'ю! Плекай наших діток, повернемось — пригорну до серця.

Назавжди твій Гордій Нескуба.

Гантеля — Земля.

Еола спаленіла, губи їй затіпались, та вона нічого не сказала, мовчки затиснула того папірця у жмені і неквапом пішла до виходу, сповнена якоїсь незрозумілої для оператора гордості.

17

На сімнадцятому році досить одноманітного польоту в космосі дослідницький корабель "Орбіс" нарешті натрапив на якийсь об'єкт. Уперше цю світну точку помітив старший екіпажу Анте-Ео і хоч не надавав цьому фактові особливого значення, вирішив звіритися з картами. Удвох із своїм помічником Кон-Тіро вони переглянули усі зображення, що зберігалися в пам'яті електронного мозку корабля, але цієї точки не знайшли. Тоді почали приглядатися пильніше, і виявилось, що світність об'єкта протягом сталого відтинку часу змінюється у великих межах, отже, це — довгасте тіло, яке обертається навколо поперечної осі.

Незабаром пеленгуюча апаратура виявила і радіосигнали, що надходили з точки простору, де перебуває невідоме небесне тіло.

— Невже космічний корабель? — Старший здивовано ворухнув шкірою над очима. — Як ти вважаєш, Кон-Тіро?

Той, не відриваючи погляду від оглядового екрана, знизав плечима:

— Досі наша гантелянська наука жодної населеної планети не виявила, ти це добре знаєш, Анте-Ео. У радіусі мільйона світлових років від нашої системи взагалі немає планет. І це ти знаєш не згірш від мене.

— "Знаєш, знаєш", — незлобиво повторив старший, погладжуючи свою велику, без жодної волосинки, голову. — Ми багато знаємо, та ще більше не знаємо.

Анте-Ео був не тільки відважний, а й мудрий гантелянин, і його помічник, трохи молодший, Кон-Тіро завжди був охочий подискутувати із старшим. Коли б вони мали бодай рідке волосся на голові та ще бороди й вуса, можна було б подумати, що в секторі керування у кріслах сидять два вчених Землі. Але жодної волосини на їхньому тілі не було —

черепи голі, обличчя безброві й безвусі. Навіть вій не було. І все-таки вони часом у задумі погладжували пальцями неіснуючі вуса й бороди.

— Імовірніше, що це заблукав якийсь астероїд, — сказав Кон-Тіро, провівши долонею по гладенькій шкірі голови. — Довга призма...

— А радіосигнали?

— Випадковий збіг. Просто астероїд потрапив у сектор, звідки плине радіація. От він переміститься — і джерело сигналів опиниться збоку.

— Ну, що ж, нам залишається лише почекати, — розважливо промовив Анте-Ео. — Час розв'язує всі суперечки.

— Але скільки б не минуло часу, гравітаційних сигналів, певне, ми не діждемось. А хіба космічний корабель може обійтися без гравіпередатчика? Не може, це тобі добре відомо.

Смагляве обличчя Кон-Тіро освітилося вдоволеною посмішкою.

— А чом би й ні? — заперечив Анте-Ео. — Електромагнітні хвилі використовувались для зв'язку і в нас, на Гантелі.

— Використовувались... до космічної епохи. Хто ризикнув би виходити в космос, не опанувавши гравітаційного зв'язку? Для гравітаційних хвиль немає перепон, вони проходять крізь усі тіла...

— І це я добре знаю, — усміхнувся Анте-Ео. — І все-таки... Наші легенди ще із передвіку донесли розповіді про космічну літану. А в ті прадавні часи про модуляцію гравітаційних хвиль, звичайно, і мови не було.

— Так то ж легенди... — зітхнув Кон-Тіро. — Чого тільки в легендах немає... В одній, наприклад, згадується волосяний покрив голови. Можеш уявити, який кумедний вигляд мали б ми та й наші дружини, коли б раптом на голові виросло волосся?! Інколи навіть незрозуміло, чим живилися подібні вимисли.

— Усе виростає із зерняти. В легендах також є раціональне зерно.

Кон-Тіро, повернувши своє крісло під прямим кутом, здивовано поглянув на старшого:

— Ти вважаєш, Анте-Ео, що в основу легенд і переказів лягли якісь реальні події?

— Так.

— І серед наших предків, які поступово розселялися по планеті, були космонавти?

— Мабуть, що були, — не зовсім впевнено з м'якою усмішкою сказав Анте-Ео. — Інформація в легендах і міфах прихована глибоко, треба вміти її вилущувати.

— Та, звичайно, певна інформація там є, але тільки художньо-емоційна, я вважаю, — мовив розгублений Кон-Тіро. — Як джерело історії, легенди і казки, м'яко кажучи, не витримують критики...

Чим дужче розпалювався Кон-Тіро, доводячи неспроможність фольклору як своєрідного дзеркала дійсності, тим іронічніше відповідав йому Анте-Ео і цим збивав свого помічника з пантелику. Той не міг уторопати, чи старший жартує, чи справді здатний читати легенди інакше, аніж він.

— Народна творчість — це мікрофон, в який говорять тисячоліття, — знову загадково усміхнувся Анте-Ео. — Відстань у часі велика, може, для кого й нерозбірливо.

Тим часом відстань між "Орбісом" і невідомим об'єктом скорочувалась, на екрані почали проступати його обриси — спочатку розмиті, невиразні, а потім усе чіткіші. Нарешті настав момент, коли вражений Кон-Тіро вигукнув:

— Схоже на те, що це — космічний корабель! — На мить відірвавши погляд від екрана, подивився на суворе, без тіні усмішки лице Анте-Ео. — Красиві пропорції... Велетенський циліндр завершується конусом... І сигнал звідти...

Старший, пильно вдивляючись у зображення на екрані, притишено сказав:

— Цей радіомаяк мене тривожить. Спробуймо встановити зв'язок.

Невідомий корабель був глухий до їхніх викликів, переданих у різних режимах зв'язку. Тільки радіомаяк продовжував посилати свої розпачливі сигнали.

З огляду на винятковість ситуації, старший вирішив пробудити весь екіпаж з летаргічного сну, і невдовзі на "Орбісі" завирувала активна діяльність. Комплексне дослідження невідомого космічного корабля за участю фахівців різних профілів дало досить цікаві наслідки. Космічна техніка цивілізації, якій належить корабель, ще не досягла потрібного рівня, і здійснення такої далекої експедиції свідчило про відчайдушну сміливість, зухвале поривання духу. І це всім імпонувало, усіх на "Орбісі" захоплювало.

Було щось величне в самому обрисі корабля, що завис у просторі. Посмугована мікрочасточками його обшивка нагадувала шкіру

фантастичного велета, що побував у космічних бувальцях. Але чи є ще в нього життєва сила?

Мовчить корабель, не обзивається. І рух його не уповільнюється і не пришвидшується. Силові установки вимкнено, гігант ніби спочиває, віддавшись на волю хвилям інерції, що несуть його у просторі й часі.

Загальмувавши свій рух, обережно маневруючи, "Орбіс" наблизився майже впритул, бік у бік, і деякий час ішов паралельним курсом, аж доки швидкість не зрівнялася. Хоча невідомий корабель поступався "Орбісу" габаритами, корпус цього корабля — динамічний, сказати б, витончений, свідчив як про інженерний, так і про естетичний геній його творців. Лінії контуру замикають у собі могуття металу і мислячого духу.

— Там, на кораблі, відгукніться!.. — гравітаційні хвилі безперервно пронизували тіло корабля. Та навіть і тепер, зблизька, контакту встановити не вдалося. Мовчанка невідомих зореплавців не віщувала нічого доброго. Анте-Ео спохмурнів, передчуваючи лихе. Корабель не подає жодних ознак життя... Мабуть, щось сталося з його екіпажем...

— А може, це автоматичний зонд? — з надією в голосі сказав Кон-Тіро.

Старший заперечливо похитав головою:

— Не думаю... Та ми незабаром дізнаємось... про все.

Кон-Тіро здогадався: ідеться про висадку дослідницької групи на борт.

— Прошу доручити мені...

Першим на шершаву обшивку мовчазного корабля зійшов Кон-Тіро, за ним — шестеро. Усі в антирадіаційних скафандрах, які захищають від

жорсткого випромінювання, окрім гравітації та нейтрино. У цьому спорядженні, та ще з линвою, вони скидалися на альпіністів, що сходять на круту гору.

Кон-Тіро одразу попрямував до невеликого виступу, звідки в простір дивилося синювате око телескопа. Тут же виднівся тісний, якраз на одну людину, овальний люк. Розгерметизований...

Довгі коридори, приміщення різного призначення — скрізь тут віяло пусткою. Тепло життя, мабуть, давно покинуло корабель, і на поручнях, стінах, люках під промінням ліхтаря зблискував тоненький наліт інею.

Серце в Кон-Тіро забилося дужче, коли він зайшов до рубки керування. Невже й тут немає нікого? В примарному світлі аварійних ламп спочатку важко було щось помітити, але, ввімкнувши свого рефлектора, Кон-Тіро побачив: там, біля пульта, в кріслах сидять двоє. Ступнув ближче, раптом здалося, що вони зворухнулись. Але то зрушились лише тіні; невідомі зореплавці, сковані космічним холодом, вже не могли привітати гостей.

До цього Кон-Тіро внутрішньо був уже приготувався, але те, що він і його товариші побачили наступної миті, так їх вразило, що вони самі мало не скам'яніли. Перед ними сиділи волосаті істоти! У кожного на голові копиця переплутаного волосся, над очима — волосяні стьожки, а ротів зовсім не видно із-за густих жмутків.

— Це — люди з наших легенд, — з легкою зажурою в голосі сказав Кон-Тіро.

— Я так і думав, — обізвався з "Орбіса" Анте-Ео. Після паузи додав чомусь притишеним голосом: — Ви ж там дійте обережно, їх треба зберегти.

Це нагадування, мабуть, було зайве, але Кон-Тіро, щоб заспокоїти старшого та й своє хвилювання погамувати, сказав:

— Усе буде добре. Маємо час.

Дослідницька група так і діяла — надзвичайно обачно, без поспіху. Ознайомлення з матеріалами на борту проводилося за спільно обміркованою схемою. Вже в перші години роботи було відкрито багато цікавих матеріалів, та особливо цінними виявились електромагнітні записи гантелянською прамовою. Лінгвіст-фахівець по контактах з іншими цивілізаціями, якому досі не траплялось нагоди застосовувати свої знання, з першого ж прокручування насторожився, увесь перетворився на увагу. Товариші оточили його півколом, теж нашорошені, чекали. Часом хто-небудь поглядав на тих двох волосатих людей, що закам'яніли у своїх кріслах. Це ж їхні слова, почуття і думки звучать у навушниках...

Перше прослухування нічого конкретного не дало, лінгвіст лише багатозначно хмикав. Та коли підключили електронного аналізатора, учений не без хвилювання повідомив:

— Це — гантелянська прамова.

Гантелянська?.. Наче спалах яскравого світла освітив усе довкола, багато що з історії гантелян відразу стало зрозумілим, але прийняти це без заперечень було важко, навіть для Кон-Тіро. Та лінгвіст показав спільні корені, віднайшов знайомі суфікси, дифтонги... А це вже — не припущення, не здогад, а знання.

В урочистій тиші, з глибини тисячоліть лунали слова: — Ми будемо триматися до останнього ковтка повітря... Треба прокласти трасу Гантеля–Земля...

На берегах широкої річки, там, де в сиву давнину було селище Тимчасове, тепер красується найбільше ган-телянське місто. На високій скелі височить стародавній космічний корабель — символ мужності, відваги і зухвальства людського духу.

Коли ранкові промені кидають на нього пелюстки вогню, здається: запрацювали двигуни корабля і він рушає у новий політ...

Примітки:

[1] Неточність. Насправді відстань до цього об'єкта 14 млрд. світлових років.

[2] Агорафобія (мед.) — боязнь простору.

[3] Нехай хоч світ згине, правосуддя мусить здійснитися (лат.)

[4] Гола правда (лат.).

[5] Ангстрем — стомільйонна частина сантиметра.

[6] Час міняється, і ми міняємось з ним (лат.).

[7] Втрата пам'яті.

[8] Фантастична псевдологія (грецьке) — розповідь про події, яких не було в дійсності, при щирій переконаності в їх істинності.

[9] Ноос (грецьк.) — розум.